

**“Кыргыз Республикасынын ЕАЭБдин Протоколуна
кошулуу шарттарына ылайык Кыргыз Республикасынан
Россия Федерациясына жана Казакстан Республикасына
барып иштеп жаткан эмгек мигранттардын укуктарынын
ишке ашырылышына мониторинг”
изилдөөсү**

Аткаруучулар:

Полетаев Дмитрий Вячеславович, э.и.к. (Россия Федерациясы)

Злобина Татьяна Александровна (Кыргыз Республикасы, БААУ ТАБ)

Борбордук Азиядагы Америка университетинин
Тянь–Шань аналитикалык борбору (БААУ ТАБ)
Бишкек
2018

Киришүү	3-бет
Тандап алуунун мүнөздөмөсү	3-бет
1. ЕАЭБдин алкагында РФ менен Казакстан Республикасында иштеп жаткан мигранттардын укуктарын коргоонун укуктук жана институттук негиздери	5-бет
2. Кыргызстандан Россияга жана Казакстанга эмгек миграциясы	14-бет
3. Балдардын укуктары: билим алууга, ден соолукка укук, Кыргызстандан Россияга жана Казакстанга барган балдарга болгон мамиле	20-бет
4. Эмгекке укук, ошондой эле Кыргызстандан барып иштеп жаткан мигранттардын Россиядагы жана Казакстандагы адилеттүү эана жагымдуу эмгек шарттары	26-бет
5. Жетиштүү турмуштук деңгээлге укук. Кыргызстандан Россияга жана Казакстанга барып иштеп жаткан мигранттардын турмуштук шарттары	41-бет
6. Кыргызстандан Россияга жана Казакстанга барып иштеп жаткан мигранттардын ден соолукка укугу. Кош бойлуулук жана аялдардын төрөтү	43-бет
7. Басмырланбоого укук. РФте жана Казакстан Республикасында Кыргызстандан барган мигранттарга жергиликтүү тургундардын мамилеси жана Кыргызстандан Россияга жана Казакстанга барган мигранттардын интеграцияланышы	52-бет
Тыянактар жана сунушгамалар	66-бет
1-тиркеме. Таблицаалар	78-бет
2-тиркеме. Анкета	92-бет
3-тиркеме. Кыргызстандан Россияга барган мигранттар менен маектешүү үчүн суроолордун тизмеси	97-бет
4-тиркеме. Кыргызстандан Казакстанга барган мигранттар менен маектешүү үчүн суроолордун тизмеси	98-бет
5-тиркеме. Россиядагы эксперттер үчүн суроолордун тизмеси	99-бет
6-тиркеме. Казакстандагы эксперттер үчүн суроолордун тизмеси	100-бет
7-тиркеме. Эксперттердин тизмеси	101-бет

Киришүү

Борбордук Азиядагы Америка университетинин (БААУ) Тянь-Шань аналитикалык борбору мурда жүргүзүлгөн бир катар жеке изилдөөлөрдүн жыйынтыктарына таянып, ошондой эле Кыргыз Республикасынан эмгек миграциясын башкаруунун прогрессивдүү стратегияларын илгерилетүүгө багытталган өзүнүн академиялык изилдөө кызыкчылыктарына ылайык, ушул мониторингдик изилдөөнү жүргүзүүнүн алкагында Кыргызстандын Евразия экономикалык бирлигинде (ЕАЭБ) мүчөлүгүнүн үч жылы өткөндөн кийин ЕАЭБдин ичинде иштеп жаткан кыргызстандык мигранттардын негизги укуктары канчалык деңгээлде ишке ашырылып жаткандыгын аныктоого аракет кылды.

ЕАЭБде биздин өлкөбүздүн мүчөлүгүнүн алкагында КРден барган эмгек мигранттарынын укуктарынын сакталышы менен байланышкан кырдаалды аныктоо үчүн 2017-жылы Россияда жана Казакстанда иштеп жаткан кыргызстандыктардын арасында социологиялык изилдөө башталган.

Изилдөө жүргүзүү максаты Кыргызстандын ЕАЭБдин Протоколуна кошулуу шартында КРден РФге жана Казакстанга барып иштеп жаткан мигранттардын укуктарынын сакталышына мониторинг жүргүзүү аркылуу кыргызстандык эмгек мигранттардын укуктарын илгерилетүүдө, ошондой эле эмгек миграциясы чөйрөсүндө маалымдалган чечимдерди кабыл алууда КР Өкмөтүнө көмөк көрсөтүү болуп саналат.

Изилдөөнүн милдеттери:

1. Кыргыз Республикасынын ЕАЭБдин Протоколуна кошулуу шарттарына ылайык Кыргыз Республикасынан Россия Федерациясына (РФ) жана Казакстан Республикасына (КазР) барып иштеп жаткан мигранттардын укуктарынын сакталышына мониторинг жүргүзүү, ушул глобалдаштырылган схемада мүчөлүктүн шартында иш жүзүндө эмгек мигранттардын мыйзам менен кепилденген укуктарынын сакталышына талдоо жүргүзүү.

2. Кыргыз Республикасынын ЕАЭБдин Протоколуна кошулуу шарттарына ылайык Кыргыз Республикасынан РФге жана КазРга жөнгө салынбаган эмгек миграциясынын учурдагы тобокелдиктерине талдоо жүргүзүү.

3. Изилдөөнүн инструментарийин иштеп чыгууда БААУ ТАБ тарабынан мурда жүргүзүлгөн жеке изилдөөлөрдүн материалдарын колдонуу: <https://www.auca.kg/ru/tspcreports/>

4. Кыргызстандан Россияга жана Казакстанга барып иштеп жаткан эмгек мигранттардын укуктарын коргоого жана КРден РФге жана КазРга барган документтелбеген мигранттардын санын азайтууга карата ыкмаларды иштеп чыгуу боюнча кызыкдар болгон министрликтер жана ведомстволор үчүн сунуштамаларды иштеп чыгуу.

Тандап алуунун мүнөздөмөсү

Алгачкы маалыматтарды топтоонун төмөнкүдөй методдору жана техникасы колдонулду:

1. миграция жаатындагы эксперттер менен жарым-жартылай түзүмдөшгүрүлгөн маектешүүлөр (8 маектешүү – Россияда жана 8 маектешүү Казакстанда);

2. Кыргызстандык эмгек мигранттар менен тереңдетилген маектешүү: 8 маектешүү – Россияда (3 маектешүү – Москвада, 3 маектешүү – Санкт-Петербургда жана 2 маектешүү Екатеринбургда) жана 16 маектешүү – Казакстанда (6 маектешүү – Алматыда, 6сы – Астанада жана 4ү – Чымкентте);

3. анкеталык сурамжылоо: Кыргызстандан Россиянын 3 шаарына барып иштеп жаткан 702 эмгек мигрант сурамжыланды – Москвада (300 анкета), Санкт-Петербургда (201 анкета) жана Екатеринбургда (201 анкета).

Тандап алуу төмөнкүдөй түрдө түзүмдөшгүрүлдү:

– курагы боюнча (сурамжылангандардын 34%ы – 18-25 жашта; 33%ы – 26-35 жашта; 33%ы – 36-60 жашта);

– жынысы боюнча (50%ы – эркектер, 50%ы – аялдар);

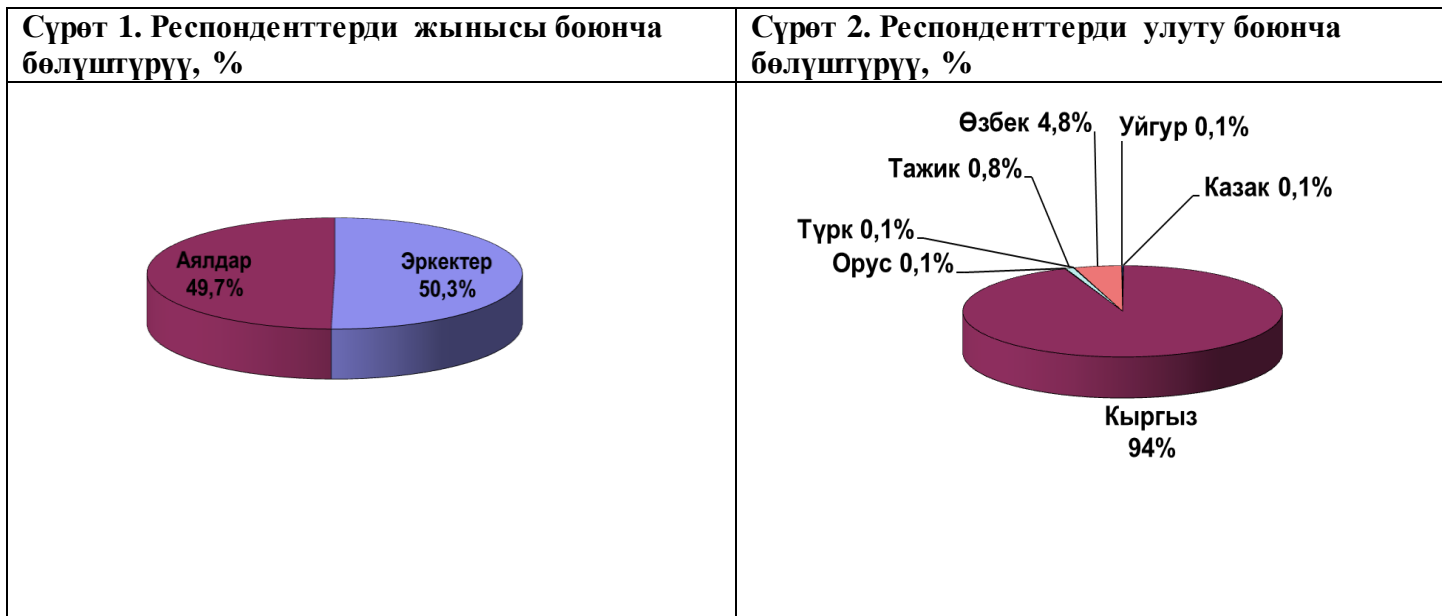
– Россиядагы иш тажрыйбасы боюнча (50%ы – 1-2 жыл иш тажрыйбасы барлар, 50%ы – 3 жана андан көп жыл иш тажрыйбасы барлар);

– иштеген чөйрөсү боюнча (мүмкүн болушунча көбүрөөк ар түрдүүлүк).

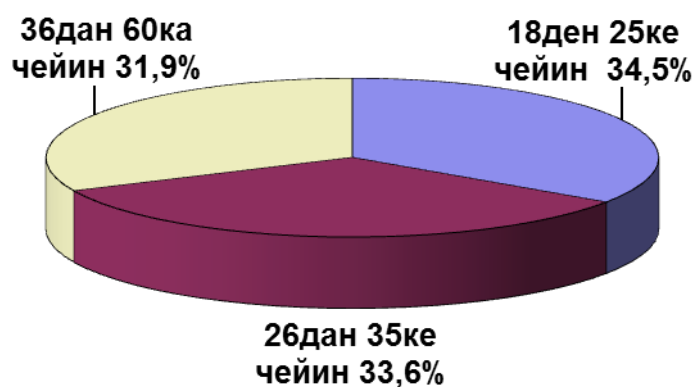
2017-жылы жүргүзүлгөн изилдөөдө бардык сурамжыланган мигранттар атайын эки топко бөлүшгүрүлгөн: 1) эмгек маянасын расмий түрдө банк картасына алам же расмий ведомостко кол коем

деп жооп бергендер; 2) эмгек маянасын расмий эмес түрдө, накталай (“конвертте”) алам деп жооп бергендер.

Ушул топторго карата жыйынтыктарга талдоо жүргүзүүнү аныктоодо расмий түрдө иштегендер менен документтерин тариздебестен иштегендердин арасында социалдык-демографиялык белгилери боюнча абдан даана айырмачылыктар байкалат деп айтууга болот.

Сүрөт 3. Респонденттерди курагы боюнча бөлүшгүрүү, %

1. ЕАЭБдин алкагында РФ менен Казакстан Республикасында иштеп жаткан эмгек мигранттардын укуктарын коргоонун укуктук жана институттук негиздери

Товарлардын, кызмат көрсөтүүлөрдүн жана капиталдын жүрүшүнүн эркиндигин камсыз кылуу менен катар Евразия экономикалык бирлигин түзүү максаттарынын бири – бул жумушчу күчтүн эркин жүрүшү.

ЕАЭБ келишими (“Эмгек миграциясы” деген XXVI бөлүм) катышуучу өлкөлөрдүн аймактарында эмгектенүүнү ишке ашыруу эркиндигин камсыз кылат жана бирликке мүчө мамлекеттерди эмгек миграциясын жөнгө салуу чөйрөсүндөгү саясатты макулдашуу жаатында кызматташууну ишке ашырууга, ошондой эле мүчө мамлекеттерде эмгектенүүнү ишке ашыруу үчүн ЕАЭБ өлкөлөрүнүн эмгек мигранттарын уюшгуруп топтоого жана ишке тартууга көмөк көрсөтүүгө милдеттендирет.

Келишим мүчө мамлекеттердин эмгек мигранттары үчүн социалдык камсыз кылууну, медициналык тейлөөнү, эмгек (камсыздандыруу) стажын эсептөөнү, пенсияларды экспорттоону камтуучу жана аны менен жалпы эмгек рыногун түзүүгө жардам берүүчү эмгек миграциясы чөйрөсүндө жалпы саясатты иштеп чыгууну жөнгө салат.

Келишимдин ченемдери медициналык камсыздандыруу полисинин болушуна карабастан эмгек мигранттарына жана алардын үй-бүлө мүчөлөрүнө акысыз тез жана медициналык жардам (шашылыш жана кечиктирилгис формаларда) көрсөтүү мүмкүндүгүн карайт. Ошондой эле бейтапты сактап калуу жана анын саламаттыгын сактоо үчүн аны медициналык эвакуациялоо мүмкүндүгү берилет, ишке орношкон мамлекеттин бюджетинин эсебинен мүчө мамлекеттердин эмгек мигранттарына медициналык тез жардам көрсөтүүгө медициналык уюмдун чыгымдарынын орду толтурулат¹.

Андан тышкары, кандайдыр бир жол-жоболорду жүргүзбөстөн билими тууралуу документтерди түздөн-түз таануу ишке ашырылат (айрым өзгөчөлүктөр болот, алар боюнча сүйлөшүүлөр жүргүзүлөт), ал эми ишке орношкон мамлекеттин аймагында бирге жашаган мигранттардын балдары ишке орношкон мамлекеттин мыйзамына ылайык мектепке чейинки мекемелерге барууга жана билим алууга укуктуу².

Кыргызстан ЕАЭБге киргенге чейин миграциялык процесстерди башкаруу боюнча узак мөөнөттүү стратегиялык чараларга чектелген көңүл бурулуп келген. 2015-жылы Кыргызстандын Бирликке кошулуусу жалпысынан ЕАЭБдин жана айрым алганда ага мүчө ар бир өлкөнүн миграциялык саясатын оңдоп түзөөгө күчтүү түрткү берди.

*Евразия экономикалык бирлиги жөнүндө келишимдин*³ 4-беренесине ылайык Бирликтин негизги максаты болуп “...Бирликтин алкагында товарлардын, кызмат көрсөтүүлөрдүн жана эмгек ресурстарынын бирдиктүү рыногун түзүүгө умтулуу саналат”. *Кыргыз Республикасынын Евразия экономикалык бирлигине кошулуусу жөнүндө келишимге Тиркемеде*⁴ 2010-жылдын 19-ноябрындагы *Үчүнчү мамлекеттерден легалдуу эмес эмгек миграциясына каршы туруу боюнча кызматташуу жөнүндө макулдашууга*⁵ (№22 п.) Кыргыз Республикасынын кошулуусу жөнүндө айтылган.

¹ Алиев С.Б. Эмгек миграциясы жана Евразия экономикалык бирлигинде эмгек мигранттарын социалдык камсыз кылуу. 2016. 10-б. <http://www.eurasiancommission.org/ru/Documents/spreads.pdf>

² Евразия экономикалык бирлиги жөнүндө келишимдин “Эмгек миграциясы” деген XXVI бөлүмү. “Мүчө мамлекеттердин эмгек мигранттарына жана үй-бүлө мүчөлөрүнө медициналык жардам көрсөтүү жөнүндө протокол” № 30 тиркеме; 2010-жылдын 19-ноябрындагы Үчүнчү мамлекеттерден легалдуу эмес эмгек миграциясына каршы туруу боюнча кызматташуу жөнүндө макулдашуу; Пенсия менен камсыз кылуу жаатында кызматташуу жөнүндө эл аралык келишимдин долбоорунун концепциясы (Евразия экономикалык комиссиясынын Кеңешинин 2014-жылдын 12-ноябрындагы № 103 чечими менен бекитилген)

³ Евразия экономикалык бирлиги жөнүндө келишим (Астана, 2014-жылдын 29-майы) <http://economy.gov.ru/wps/wcm/connect/bb840de1-a37b-4e00-8c62-6e13a59485d1/Договора+о+Евразийском+экономическом+союзе.docx?MOD=AJPERES&CACHEID=bb840de1-a37b-4e00-8c62-6e13a59485d1>

⁴ 2014-жылдын 29-майындагы Евразия экономикалык бирлиги жөнүндө келишимге Кыргыз Республикасынын кошулуусу тууралуу келишимге тиркеме. Кыргыз Республикасы кошулуп жаткан Евразия экономикалык бирлигинин укугуна кирүүчү эл аралык келишимдердин тизмеги <http://economy.gov.ru/wps/wcm/connect/a1332d7a-5708-4c4a-8c4f-03ee6e9ccade/+№№1-33тиркемелер.docx?MOD=AJPERES&CACHEID=a1332d7a-5708-4c4a-8c4f-03ee6e9ccade>

⁵ Үчүнчү мамлекеттерден легалдуу эмес эмгек миграциясына каршы туруу боюнча кызматташуу жөнүндө макулдашуу (2010-жылдын 19-ноябрында Санкт-Петербургда түзүлгөн), ошондой эле Үчүнчү мамлекеттерден легалдуу эмес эмгек миграциясына каршы туруу боюнча кызматташууну жөнгө салуу жөнүндө макулдашууну караңыз https://docs.eaeunion.org/docs/ru-ru/0044035/tces_24052013

“2017-жылга Евразия экономикалык бирлигинин эл аралык ишинин негизги багыттары жөнүндө”⁶ документке ылайык ЕАЭБде “...КМШга катышуучу мамлекеттердин Миграциялык органдарынын жетекчилеринин кеңеши менен өз ара аракеттенүү” каралган.

*Евразия экономикалык комиссиясы менен Миграция боюнча эл аралык уюмдун ортосундагы кызматташтык жөнүндө меморандумдун*⁷ алкагында ЕЭК жана МЭУ төмөнкүлөрдү белгилейт:

“1. Тараптар өздөрүнүн компетенциясынын чегинде жана төмөнкүдөй багыттар боюнча мүмкүнчүлүктөр болгон учурда кызматташууга ниеттенишет:

- Бажы бирлигине мүчө мамлекеттердин жана Бирдиктүү экономикалык мейкиндиктин аймактарында миграциялык мыйзамдардын колдонулуу тажрыйбасына жана миграциялык кырдаалга мониторинг жүргүзүү;

- миграцияны башкаруунун эл аралык тажрыйбасын үйрөнүү;

- тараптардын макулдашуусу боюнча кызматташуунун башка багыттары.

2. Ушул меморандумдун алкагында кызматташуу төмөнкүдөй жолдор аркылуу ишке ашырылат:

- маалыматтардын купуялуулугунун жана корголушунун талаптарын сактап, аналитикалык жана маалымдама материалдар менен алмашуу;

- миграция маселелери боюнча биргелешкен иш-чараларды, анын ичинде конкреттүү проблемалуу маселелер жана аларды чечүү боюнча сунуштарды иштеп чыгуу боюнча эксперттик консультацияларды өткөрүү;

- эл аралык конференцияларга жана семинарларга, ошондой эле өз ара кызыкчылык туудуруучу башка иш-чараларга катышуу.

3. Кызматташтыктын өзүнчө багыттары боюнча тараптар биргелешкен долбоорлорду даярдап жана ишке ашыра алышат. Ушундай долбоорлорго тараптардын ар биринин катышуу деңгээли, ошондой эле аларды ишке ашыруу тартиби айрым келишимдердин предмети болуп эсептелет”.

*Евразия экономикалык комиссиясынын жана “Кесиптик бирликтердин жалпы конфедерациясы - эл аралык кесиптик бирлик бирикмеси” коомдук уюмунун ортосундагы кызматташтык жөнүндө меморандумдун*⁸ алкагында ЕЭК төмөнкүлөрдү белгилейт:

“Тараптар өздөрүнүн компетенциясынын чегинде төмөнкүдөй багыттар боюнча кызматташууга ниеттенишет:

- мүчө мамлекеттердин социалдык-эмгектик чөйрөдөгү мыйзамдарын колдонуу тажрыйбасына мониторинг жүргүзүү;

- эмгектик миграциялык агымды башкаруунун эл аралык тажрыйбасын үйрөнүү;

- мүчө мамлекеттердин эмгек жана ишке орношуу чөйрөсүндөгү мыйзамдарын шайкеш келтирүү боюнча сунуштарды иштеп чыгууда өз ара аракеттенүү”.

Евразия экономикалык комиссиясы (ЕЭК) ишинин негизги максаты “Евразия экономикалык бирлигинин Санариптик күн тартибин ишке ашыруунун алкагында демилгелерди ачык-айкын, эффективдүү жана тездетилген иштеп чыгууну камсыз кылуу” болуп саналган өзүнүн бөлүмү – демилгелерди башкаруу офисинин⁹ ишинин алкагында – өзүнүн экинчи артыкчылыктуу милдети катары төмөнкүнү коет:

“Мүчө мамлекеттердин сапаттуу жана туруктуу экономикалык өсүшүн камсыз кылуу, анын ичинде экономиканы жаңы технологиялык тартипке тездетип өткөрүү, жаңы индустрияларды жана рынокторду түзүү, эмгек ресурстарын өнүктүрүү үчүн”.¹⁰

ЕЭКтин ишинин алкагында Эмгек миграциясынын жана социалдык коргоонун атайын департаменти түзүлгөн жана ийгиликтүү иштеп жатат (Департаменттин директору – Паиза Усенбаевна Суюмбаева¹¹).

Департаменттин компетенциясына төмөнкүдөй чөйрөлөр кирет¹²:

⁶ Караңыз: ЖЕЭКтин “2017-жылга Евразия экономикалык бирлигинин эл аралык иштин негизги багыттары жөнүндө” чечими. Документтин кабыл алынган датасы: 26.12.2016. Документтин жарыяланган датасы: 11.04.2017 https://docs.eaeunion.org/docs/ru-ru/01415498/scd_11042017 10-б.

⁷ Караңыз: Евразия экономикалык комиссиясы менен Миграция боюнча эл аралык уюмдун ортосундагы кызматташтык жөнүндө меморандум. Документтин жарыяланган датасы: 20.05.2013 https://docs.eaeunion.org/docs/ru-ru/0144062/ms_20052013

⁸ <http://eec.eaeunion.org/ru/act/finpol/dobd/tm/Documents/memorprofcouz.pdf> и <http://docs.cntd.ru/document/499084183>

⁹ <http://www.eaeunion.org/#resources>

¹⁰ <http://eak.mcdir.ru/extranet/>

¹¹ <http://eec.eaeunion.org/ru/act/finpol/migration/Pages/direktor.aspx>

¹² <http://eec.eaeunion.org/ru/act/finpol/migration/Pages/about.aspx>

1. Эмгек миграциясы жана миграциялык саясат;
2. Мүчө мамлекеттердин эмгек мигранттарын социалдык, пенсиялык жана медициналык камсыз кылуу, билим берүү жана алардын кесиптик иши.

Департаменттин негизги милдеттерине төмөнкүлөр кирет

- комиссиянын түзүмдүк бөлүмдөрү, мүчө мамлекеттердин мамлекеттик бийлик органдары, консультациялык органдар, коомдук бирикмелер жана башка уюмдар менен бирдикте департаменттин компетенциясына кирген маселелер боюнча координацияланган, макулдашылган же бирдиктүү саясатты түзүүнү жана жүргүзүүнү камсыз кылуу;

- Бирликтин укугун түзүүчү эл аралык келишимдердин долбоорлорун жана актыларды иштеп чыгууга, ошондой эле мүчө мамлекеттердин аталган чөйрөлөрдөгү мыйзамдарын өркүндөтүү, шайкеш келтирүү жана (же) бирдейлештирүү боюнча сунуштарды даярдоого катышуу.

Эмгек миграциясы жана миграциялык саясат, ошондой эле мүчө мамлекеттердин эмгек мигранттарын социалдык, пенсиялык жана медициналык жактан камсыз кылуу, билим берүү жана кесиптик иш чөйрөсүндө:

- жумушчу күчтүн эркин жүрүшүнүн жолунда тоскоолдуктарды жоюу, ЕАЭБдин алкагында эмгек ресурстарынын бирдиктүү рыногун түзүүгө көмөктөшүү;

- уюштуруу топтомун ишке ашыруу жана мүчө мамлекеттерде эмгектенүүсүн ишке ашыруу үчүн мүчө мамлекеттердин эмгек мигранттарын ишке тартуу боюнча мүчө мамлекеттердин кызматташтыгына көмөктөшүү;

- Бирликтин алкагында эл аралык келишимдер менен аныкталган башка чөйрөлөрдө.

ЕЭКтин Эмгек миграциясы жана социалдык коргоо департаменти азыркы учурда ЕАЭБде миграция чөйрөсүндө ченемдик укуктук документтерди иштеп чыгууну жана аткарууну колдоо менен иштейт¹³:

- Үчүнчү мамлекеттерден легалдуу эмес эмгек миграциясына каршы туруу боюнча кызматташтык жөнүндө макулдашуу¹⁴;

- Пенсиялык камсыз кылуу жаатында кызматташтык жөнүндө эл аралык келишимдин концепциясы¹⁵;

- Евразия экономикалык бирлигине мүчө мамлекеттердин эмгек мигранттарын пенсиялык камсыз кылуу жөнүндө келишим¹⁶.

ЕЭКтин Кеңеши Пенсиялык камсыз кылуу жаатында кызматташтык жөнүндө эл аралык келишимди жеткире иштеп чыгууга жана макулдашууга чоң көңүл буруп келет¹⁷. Мүчө мамлекеттердин эмгек мигранттарын жана үй-бүлө мүчөлөрүн пенсиялык камсыз кылуу маселелерин жөнгө салуучу өзүнчө эл аралык келишимди иштеп чыгуу зарылдыгы 2014-жылдын 29-майындагы Евразия экономикалык бирлиги жөнүндө келишимдин¹⁸ (мындан ары – ЕАЭБ жөнүндө келишим) 98-беренесинин 3-бөлүгүндө каралган.

ЕАЭБ жөнүндө келишимдин 96-беренесинин 5-пунктуна ылайык “**мүчө мамлекеттин эмгек мигранты**” – ишке орношуу мамлекетинин жараны болуп саналбаган жана анда туруктуу жашабаган ошол мамлекеттин аймагында мыйзамдуу жүргөн жана мыйзамдуу негизде эмгектенген мүчө мамлекеттин жараны болуп саналган адам”.

Азыркы учурда интеграцияны өнүктүрүүнүн негизги багыттарынын бири болуп **жумушчу күчтүн жүрүшүнүн жолунда тоскоолдуктарды жоюу** саналат. Бирликке мүчө башка мамлекеттерде иштөөдө пенсиялык камсыз кылуу маселелеринин укуктук жөнгө салынбашы же жетишсиз укуктук жөнгө салынышы жалпы эмгек рыногун түзүүдө кедерги болуучу фактор болуп саналат, ушундан улам мүчө мамлекеттердин аймагында эмгек мигранттарын пенсиялык камсыз кылуу маселеси актуалдуу.

Азыркы мезгилде пенсиялык системаны каржылоонун жана пенсиялык каражаттарды бөлүшгүрүүнүн түрдүү ыкмаларында негизги айырмачылыктар бар. Беларус Республикасында жана

¹³ Караныз: <http://eec.eaeunion.org/ru/act/finpol/dobd/tm/Pages/npa.aspx>

¹⁴ <http://eec.eaeunion.org/ru/act/finpol/dobd/tm/Pages/sog12.aspx>

¹⁵ <http://eec.eaeunion.org/ru/act/finpol/dobd/tm/Documents/Решение%20Совета103.pdf> и <http://docs.cntd.ru/document/420234017>

¹⁶ <https://docs.eaeunion.org/sites/storage1/Lists/Documents/ec756c8f-2248-45dd-89d5-3b63ad4b0305/206afce0-4885-48db-97c8-63dcff758ef0> Коллегиянын%20тескемеси%20№%204%20%2019%20-январь%202016%20г.pdf

¹⁷ Караныз: Евразия экономикалык комиссиясынын Кеңеши. 2014-жылдын 12-ноябрындагы № 103 “Пенсиялык камсыз кылуу жаатында кызматташтык жөнүндө эл аралык келишимдин концепциясы тууралуу” чечим.

¹⁸ <http://docs.cntd.ru/document/420205962>

Россия Федерациясында камсыздандыруу төгүмдөрү жумуш берүүчү тарабынан төлөнөт жана бөлүшгүрүүнүн бирдей принциби үстөмдүк кылат. Казакстан Республикасында пенсиялык төгүмдөр жумушчунун кирешесинен кармалат жана милдеттүү топтомго пенсиялык система иштейт. Андан тышкары, пенсиялык камсыз кылуу системалары түзүмдүк жактан айырмаланат: пенсиялык курак, пенсиялык чегерүүлөрдүн өлчөмдөрү жана булактары жана башка параметрлер.

Эмгектенүүдө жана ЕАЭБге мүчө мамлекеттердин жарандары бир өлкөдөн башка өлкөгө көчүп жатканда пенсияга укуктарды которуудан жана сактап калуудан келип чыккан маселелер проблемалуу болуп саналат.

Келишимдин долбоорун иштеп чыгуунун негизги максаты – пенсиялык камсыз кылуу чөйрөсүндө бирдей укуктарды камсыз кылуу, ЕАЭБге мүчө мамлекеттердин аймагында эмгек мигранттары алган пенсиялык укуктарды коргоо, ошондой эле Бирликке мүчө мамлекеттердин ортосунда пенсиялык камсыз кылуу чөйрөсүндөгү кызматташтыкты өнүктүрүү.

Пенсиялык камсыз кылуу жаатында кызматташтык жөнүндө ЕАЭБге мүчө мамлекеттердин ортосундагы келишимдин долбоорун иштеп чыгуу төмөнкүдөй негизги милдеттерди чечүүнү болжолдойт:

- мүчө мамлекеттердин жарандарын пенсиялык камсыз кылуу камсыздандыруу (милдеттүү пенсиялык) төгүмдөрүн төлөө, ошондой эле тиешелүү пенсиялык укуктарды алуу жана сактап калуу бөлүгүндө ишке орношкон мамлекеттин жарандарындай эле шарттарда жана тартипте ишке ашырылууга тийиш;

- пенсиялык камсыз болууга укукту аныктоодо ЕАЭБге мүчө мамлекеттердин аймактарында жарандар тарабынан алынган пенсиялык укуктарды мүчө мамлекеттин эсепке алуусу, мүчө мамлекеттин келишиминин жана мыйзамдарынын жоболоруна ылайык пенсияларды дайындоо;

- пенсиялык камсыз кылуу чөйрөсүндө Бирликке мүчө мамлекеттердин ортосунда кызматташтыкты өнүктүрүү, анын ичинде ЕАЭБге мүчө мамлекеттердин ыйгарым укуктуу органдарынын ортосунда маалымат жана документтер менен алмашуу аркылуу, электрондук түрдө алмашууну кошо алганда.

Келишимдин негизги принциптери келишимдин алкагында тараптар макулдашкан пенсиялардын түрлөрү боюнча ЕАЭБге мүчө мамлекет ЕАЭБге мүчө башка мамлекеттердин жарандарына пенсиялык камсыз болууга укугунун көлөмүн ушундай шарттарда ушул мүчө мамлекеттин жарандарына берилүүчү укуктардын көлөмү менен бирдей болушуна кепилдик бериши керектигин карайт.

Келишимди ишке ашыруу өз ара пайдалуу кызматташтыкты андан ары өнүктүрүүгө, Бирликтин чегинде жумушчу күчтүн эркин жүрүшүнүн жолунда тоскоолдуктарды жоюуга, мүчө мамлекеттердин жарандарына пенсиялык камсыз кылуу кепилдиктерин берүү аркылуу ишпиктүү активдүүлүктүн өсүшүнө түрткү берээри күтүлүүдө.

2016-жылдын 19-декабрында Евразия экономикалык комиссиясынын (ЕЭК) Коллегиясынын жыйналышында *Евразия экономикалык бирлигине (ЕАЭБ) мүчө мамлекеттердин эмгек мигранттарын пенсиялык камсыз кылуу жөнүндө келишимдин*¹⁹ долбоору жактырылган. Документти иштеп чыгуунун максаты болуп пенсияларды түзүүдө жана экспорттоодо пенсиялык камсыз кылуу чөйрөсүндө бирдей укуктарды камсыздоо, мүчө мамлекеттерде эмгек мигранттары алган пенсиялык укуктарды коргоо, ошондой эле Бирлик боюнча өнөктөштөрдүн орто пенсиялык камсыз кылуу чөйрөсүндө кызматташтыкты өнүктүрүү саналат. Келишимдин долбоору ЕАЭБ мамлекеттеринде алынган эмгек стажын эсепке алууну карайт. Мисалы, Кыргызстандын жараны Беларуста беш жыл иштегенден кийин, ушул мезгили жалпы эмгек стажына кошуп эсептелээринен ишене алат.

Пенсиялык келишим менен төмөнкүдөй тартипте пенсияларды дайындоо жана төлөө каралат:

- келишим күчүнө киргенден кийин алынган иш стажы үчүн пенсия аймагында тиешелүү иш стажы алынган мүчө мамлекет тарабынан дайындалат жана төлөнөт;

- келишим күчүнө киргенге чейин алынган иш стажы үчүн пенсия мүчө мамлекеттердин мыйзамдарына жана 1992-жылдын 13-мартындагы *Көз карандысыз мамлекеттердин шериктештигине катышуучу мамлекеттердин жарандарынын пенсиялык камсыз кылуу жаатындагы укуктарынын кепилдиктери жөнүндө макулдашууга* ылайык, ал эми Беларус Республикасы жана Россия Федерациясы үчүн 2006-жылдын 24-январындагы *Социалдык камсыз кылуу жаатында кызматташтык жөнүндө*

¹⁹ Караңыз: ЕЭКтин Коллегиясы 2016-жылдын 20-декабрында ЕАЭБге мүчө мамлекеттердин эмгек мигранттарын пенсиялык камсыз кылуу жөнүндө келишимди жактырды <http://www.eurasiancommission.org/ru/nae/news/Pages/20-12-2016-4.aspx>

Россия Федерациясы менен Беларус Республикасынын ортосунда келишимге ылайык дайындалат жана төлөнөт.

Евразия экономикалык бирлигине мүчө мамлекеттердин эмгек мигранттарын пенсиялык камсыз кылуу жөнүндө келишимдин күчүнө кириши мүчө мамлекеттердин жарандарына алар Бирликтин өлкөлөрүндө иштеп жүргөн мезгилде алган пенсиялык укуктарын түзүүгө, сактап калууга жана ишке ашырууга укукту камсыз кылат. Документ Бирликке мүчө башка мамлекетте алынган иш стажын эсепке алуу жана пенсияларды экспорттоо боюнча маселенин чечилишин да карайт.

Келишимдин долбоору ага кол коюу үчүн зарыл ички мамлекеттик макулдашууларды жүргүзүү үчүн Бирликтин өлкөлөрүнө жөнөтүлгөн. Ошондой эле ЕЭКтин Коллегиясы ЕЭКтин Кеңешинин келишимди ишке ашыруу маселеси боюнча чечиминин долбоорун жактырды. Комиссияга мүчө мамлекеттер менен бирдикте тартиптин долбоорун иштеп чыгуу тапшырылган, ал эмгек мигранттарына пенсияларды дайындоо жана төлөө механизмин аныктайт, ошондой эле мүчө мамлекеттердин ыйгарым укуктуу компетенттүү органдарынын жана ЕЭКтин ортосунда өз ара аракеттенүү маселелерин жөнгө салат. Документ ЕЭКтин Кеңешинин кароосу үчүн берилет.

ЕЭК тарабынан жүргүзүлүүчү илимий-изилдөө иштерине²⁰ талдоо жүргүзүү менен алардын арасында ЕАЭБдин алкагында миграция маселелерине атайын арналган иштер жок экендигин белгилеп кетсе болот. Ошону менен катар, 2013-жылы “Эл аралык уюмдардын жана үчүнчү өлкөлөрдүн алдында Бажы бирлигинин жана Бирдиктүү экономикалык мейкиндиктин компетенциясына кирген чөйрөлөрдө Бажы бирлигине жана Бирдиктүү экономикалык мейкиндикке мүчө мамлекеттердин жана Кыргыз Республикасынын милдеттенмелерине салыштырма-укуктук талдоо” илимий-изилдөө иши²¹ жүргүзүлгөн. Иштин максаты эл аралык уюмдардын жана үчүнчү өлкөлөрдүн алдында Бажы бирлигинин жана Бирдиктүү экономикалык мейкиндиктин компетенциясына кирген чөйрөлөрдө Бажы бирлигине жана Бирдиктүү экономикалык мейкиндикке мүчө мамлекеттердин жана Кыргыз Республикасынын милдеттенмелерине салыштырма-укуктук талдоо жүргүзүү болгон.

Илимий-изилдөө иши төмөнкүдөй маселелерди чечүүнү болжолдогон:

– эл аралык уюмдардын жана үчүнчү өлкөлөрдүн алдында Бажы бирлигинин жана Бирдиктүү экономикалык мейкиндиктин компетенциясына кирген чөйрөлөрдө Бажы бирлигине жана Бирдиктүү экономикалык мейкиндикке мүчө мамлекеттердин жана Кыргыз Республикасынын милдеттенмелерин аныктоо, классификациялоо жана салыштыруу;

– эл аралык уюмдардын жана үчүнчү өлкөлөрдүн алдындагы милдеттенмелерди Бажы бирлигиндеги жана Бирдиктүү экономикалык мейкиндиктеги потенциалдуу мүчөлүк менен берилүүчү милдеттенмелерге, ошондой эле эл аралык уюмдардын жана үчүнчү өлкөлөрдүн алдында Бажы бирлигинин жана Бирдиктүү экономикалык мейкиндиктин компетенциясына кирген чөйрөлөрдө Бажы бирлигине жана Бирдиктүү экономикалык мейкиндикке мүчө мамлекеттер тарабынан кабыл алынган милдеттенмелерге шайкеш келтирүү боюнча Кыргыз Республикасынын жүйөөлүү практикалык сунуштамалары.

ЕАЭБдин алкагында миграция чөйрөсүндөгү актуалдуу маселелерди талкуулоо үчүн эки консультациялык комитет түзүлгөн:

– Миграциялык саясат боюнча консультациялык комитет²²;

– Евразия экономикалык бирлигине мүчө мамлекеттердин эмгек мигранттарын социалдык жактан камсыз кылуу, пенсиялык укуктарын сактоо, медициналык жардам көрсөтүү жана кесиптик иш маселелери боюнча консультациялык комитет²³.

Миграциялык саясат боюнча консультациялык комитет өзүнүн жыйналыштарынын убагында²⁴ негизинен төмөнкүдөй маселелерге көңүлүн бурат: чек араларды кесип өтүү (№4 жыйналыш), иштеп

²⁰ <http://eec.eaeunion.org/ru/NIR/Lists/List/AllItems.aspx>

²¹

<http://eec.eaeunion.org/ru/NIR/Lists/List/DispForm.aspx?ID=7&Source=http%3A%2F%2Fec.europa.eu/eaeunion%2Forg%2Fru%2FNIR%2FLists%2FList%2FAllItems%2Easpx&ContentTypeId=0x01002110E62F7E25A24DB824E882270A5638>

²² <http://docs.cntd.ru/document/456023500>

²³ http://eec.eaeunion.org/ru/act/finpol/dobd/tm/Pages/kk_soc.aspx

²⁴ Караңыз: № 1, 2, 3, 4 жыйналыштардын протоколдору:

<http://eec.eaeunion.org/ru/act/finpol/dobd/tm/Documents/Протокол%20№%202%20%20заседания%20Консультативного%20комитета%20по%20миграционной%20политике%20при%20Коллегии%20ЕЭК.pdf>

<http://eec.eaeunion.org/ru/act/finpol/dobd/tm/Documents/Протокол%20№%203%20%20заседания%20Консультативного%20комитета%20по%20миграционной%20политике%20при%20Коллегии%20ЕЭК.pdf>

жаткан мигранттардын пенсиялары (№3 жыйналыш), ЕАЭБ өлкөлөрүнүн ортосунда ЕАЭБдин иштеп жаткан мигрант-жарандарынын саны жөнүндө статистикалык маалыматтар менен алмашуу (№3 жыйналыш), миграциялык карталар жана ЕАЭБ өлкөлөрүнүн аймагында каттоосуз ЕАЭБдин жарандарынын болуусунун мөөнөтү (№2 жыйналыш), иштеп жаткан мигранттардын социалдык жана медициналык кепилдиктери (№3 жыйналыш). Миграциялык саясат боюнча консультациялык комитеттин акыркы жыйналышы 2016-жылы болгон.

*Евразия экономикалык бирлигине мүчө мамлекеттердин эмгек мигранттарын социалдык жактан камсыз кылуу, пенсиялык укуктарын сактоо, медициналык жардам көрсөтүү жана кесиптик иш маселелери боюнча консультациялык комитет*²⁵ өзүнүн жыйналыштарынын убагында негизинен төмөнкүдөй маселелерге көңүлүн бурат²⁶: ЕАЭБдин иштеп жаткан мигранттары-жарандарын пенсиялык камсыз кылуу (№1, 2, 3 жыйналыштар), иштеп жаткан мигранттарды жана алардын үй-бүлө мүчөлөрүн медициналык камсыз кылуу (№1, 2, 3 жыйналыштар), билими тууралуу дипломдорду өз ара таануу. Евразия экономикалык бирлигине мүчө мамлекеттердин эмгек мигранттарын социалдык жактан камсыз кылуу, пенсиялык укуктарын сактоо, медициналык жардам көрсөтүү жана кесиптик иш маселелери боюнча консультациялык комитеттин акыркы жыйналышы 2017-жылы болгон.

ЕАЭБдин эмгек миграциясы чөйрөсүндөгү ишинин алгачкы жыйынтыктары

Россияда 2015-жылда болгон мыйзамдардагы өзгөрүүлөр ЕАЭБден Россия Федерациясына барып иштеп жаткан чет өлкөлүк мигранттар үчүн ишке орношуу шарттарын либералдаштырды. Алсак, 2015-жылдан тартып кыргызстандыктар Россияда иштеп жаткандыктары үчүн патент албай эле койсо болот. Дал ошол кыргызстандыктардын мисалында ЕАЭБдин эмгек рыногунда өзгөрүүлөр мыкты көрүнүп турат.

Ишке орношуу жол-жоболорун жеңилдетүү жана уруксат берүүчү документтерди алуу менен байланышкан иштеп жаткан мигранттардын кыялдары ишке ашты: эми кыргызстандыктар Россияда жана Казакстанда атайын уруксат берүүчү документтерди албастан эле иштеп жатышат. Мында алар чет өлкөлүктөр сыяктуу эле калышууда, демек, алардын абалы россиялыктардын жана казакстандыктардын абалына окшош эмес.

2015-жылга чейин ЕАЭБде жумушчу күчтүн активдүү донорлору болбогон өлкөлөр турган. ЕАЭБге Армениянын, айрыкча Кыргызстандын кириши башкаруу үчүн ушул бирикмени кыйла түрдүү пландуу жана кыйла татаал кылды. ЕАЭБдин ичинде жумушчу күчтүн эркин жүрүшү жөнүндө келишимди ишке ашыруу практикасы эле эмес, ошондой эле иштеп жаткан мигранттардын укуктарын коргоо боюнча чаралар өтө актуалдуу болуп калды.

ЕАЭБдин ичинде жумушчу күчтүн жүрүшү экономиканы өнүктүрүүгө жардам берет, бирок экономикалык плюстар өлкөнүн позициясынан (жумушчу күчтү берүүчү жана жумушчу күчтү тартуучу) жана үй чарбасынын позициясынан (өзүнүн курамында иштеп жаткан мигранттар бар же үй чарбасында мигранттардын эмгегин колдонуучу) алганда айырмаланып турат.

Кандай гана болбосун миграциялык процесстер берүүчү да, кабыл алуучу да өлкөлөрдүн элинин бакубаттыгынын жакшыруусуна жардам берет, жумушчу күчтү сарамжалдуу пайдаланууга түрткү болот. Миграция ЕАЭБге интеграциялоонун абдан сак индикатору болуп калат.

Бардык позитивдүү өзгөрүүлөргө карабастан (биздин изилдөө да ушуну көрсөттү) Кыргызстандан Россияга жана Казакстанга барып иштеп жаткан мигранттардын эмгек укуктарын коргоо азырынча ЕАЭБде артыкчылыктардын аймагынан тышкары калууда. Ишке орношуну документтик тариздөөнү жеңилдетүү ак ниетсиз жумуш берүүчүлөрдөн коргоо механизмдеринин түзүлүшү менен коштолбойт. Кыргызстандан Россияга жана Казакстанга барып иштеп жаткан мигранттардын үй-бүлө мүчөлөрү аялуу абалда турат жана аларды көнүктүрүү жана интеграциялоо механизмдеринин комплекстүү форматы жана каржылоосу жок. Иштеп жаткан мигранттардын балдары

<http://eec.eaeunion.org/ru/act/finpol/dobd/tm/Documents/Протокол%20№%204%20заседания%20Консультативного%20комитета%20по%20миграционной%20политике%20при%20Членстве%20ЕЭК.pdf>

²⁵ http://www.eurasiancommission.org/ru/act/finpol/migration/social_security/Pages/kk_soc.aspx

²⁶ Караңыз: Жыйналыштардын № 1, 2, 3 протоколдору:

<http://www.eurasiancommission.org/ru/act/finpol/migration/tm/Documents/Протокол%20№%201%20заседания%20Консультативного%20комитета.pdf>

<http://www.eurasiancommission.org/ru/act/finpol/migration/tm/Documents/Протокол%20№%202%20заседания%20Консультативного%20комитета.pdf>

http://www.eurasiancommission.org/ru/act/finpol/migration/social_security/Documents/Протокол%20№%203%20заседания%20Консультативного%20комитета.pdf

Россиянын жана Казакстандын мектептерине толук жана ачык түрдө жете албайт. Иштеп жаткан мигранттарды кайра окутуу жана кайра квалификациялоо проблемасы азырынча ЕАЭБдин ишинин артыкчылыктарынын чөйрөсүнөн тышкары калууда.

“Төрт эркиндик” киргизилгенден кийин бирикменин өлкөлөрү үчүн экономикалык эффекттер да азырынча чектелген. Көп учурда бул миграцияны контролдоонун жана анын агымдарын жөнгө салуунун жетишсиз эффективдүү жана көп учурда эскирген системасы менен байланышкан. Бул Россияда жана Казакстанда СССР мезгилинен бери сакталып калган, бирок бир аз өзгөргөн түрдөгү каттоо институту менен шартталган. Каттоонун калыптанып калган режими эмгек миграциясынын жүрүшүн жана аны легалдаштырууну олуттуу түрдө татаалдаштырат (анын ичинде Россиянын жана Казакстандын жарандары үчүн).

Бул проблемалар аталган мамлекеттердин ички проблемалары гана болуп саналбайт. Каттоо институтун модернизациялоо ЕАЭБде жалпы рынокту өнүктүрүү үчүн да, ошондой эле ички жана тышкы иштеп жаткан мигранттардын укуктарын коргоо ишинде да эң негизги болууда.

Билдирүүчү мүнөзгө эмес, контролдоочу мүнөзгө ээ болгон каттоонун айланасында коррупцияны кошо алганда, бүтүндөй кыйынчылыктар жана проблемалар жаралды. Калыптанып калган кырдаалга иштиктүү мамиле кылууда полициялык чараларды күчөтүү эмес (акыркы он жылдыкта өзүнүн чектелген эффективдүүлүгүн жана зор бүлүндүрүүчү потенциалын көрсөткөн), проблемаларды жана коррупцияны жаратуучу негиздин өзүн жоюу – каттоонун билдирүүчү системасына өтүү жана миграциялык агымдарды контролдоонун альтернативдүү формаларын ишке киргизүү (мисалы, ИНН аркылуу иштеп жаткан мигранттардын салык төлөп турушун контролдоо) көрүнүп турат.

Акыркы убакта Россия Федерациясынын Думасында миграцияга каршы риториканын күчөшү байкалууда, миграцияны контролдоону катаалдаштыруу жөнүндө барган сайын жаңы мыйзамдар демилгеленүүдө.

2018-жылдын ноябрында турак-жай эмес жайларда мигранттардын мыйзамсыз каттоого турушу үчүн жазык жоопкерчилиги ишке киргизилди. Мурда мыйзам “баарын эле батыра берчү” батирлер деп аталуучу менчик ээлерине гана жайылтылган, аларда айрым учурларда бир нече миң мигрант жалган каттоодо турган. Эми түзөтүүлөр менен “турак жай” деген сөз айкалышы алып салынды, аны менен жоопкерчилик “баарын эле батыра берчү” офистердин – бардык турак жай эмес жайлардын, анын ичинде кампалардын, өндүрүштөрдүн, офистердин жана апартаменттердин ээлерине да жайылтылат.

Андан тышкары, мыйзам менен мигранттарды дактилоскопиялоо маселеси чечилди, ал Россия Федерациясында бир айдан ашык визасын болгон мигранттар үчүн 2019-жылдын 1-июлунан тартып башталат.

Россияда миграциялык саясаттын программалык документтеринин негизги өзгөчөлүктөрү

2025-жылга чейинки мамлекеттик миграциялык саясат концепциясына ылайык эл аралык миграция жаатында Россиянын мамлекеттик саясатынын төмөнкүдөй үч бөлүктөн турган максаты аныкталган:

1. Улуттук коопсуздук жаатындагы максат: РФ калкынын максималдуу корголгондугу, жайлуулугу жана бакубаттыгы.
2. Демографиялык максат: Россиянын туруктуу калкынын санын стабилдештирүү жана көбөйтүү (Россияда туруктуу жашоого иммигранттарды тартуу) (Россия Федерациясында мекендештердин ыктыярдуу көчүп келишине көмөк көрсөтүүнүн мамлекеттик программасы – 2007-жылдан тартып).
3. Экономикалык максат: Россия Федерациясынын экономикасынын жумушчу күчүнө, тармактарды модернизациялоого, инновациялык өнүктүрүүгө жана атаандаштыкка жөндөмдүүлүгүн жогорулатууга муктаждыгын камсыз кылууга көмөктөшүү (убактылуу иштеген мигранттарды ишке тартуу).

Бул тууралуу концепциянын өзүндө мындай жазылган:

“Россия Федерациясынын мамлекеттик миграциялык саясатынын максаттары:

- а) Россия Федерациясынын улуттук коопсуздугун камсыз кылуу, Россия Федерациясынын калкынын максималдуу корголгондугу, жайлуулугу жана бакубаттыгы;
- б) Россия Федерациясынын туруктуу калкынын санын стабилдештирүү жана көбөйтүү;

в) Россия Федерациясынын экономикасынын жумушчу күчүнө, тармактарды модернизациялоого, инновациялык өнүктүрүүгө жана атаандаштыкка жөндөмдүүлүгүн жогорулатууга муктаждыгын камсыз кылууга көмөктөшүү.

22. Россия Федерациясынын мамлекеттик миграциялык саясатынын принциптери:

- а) адамдын жана жарандын укуктары менен эркиндиктерин камсыз кылуу;
- б) ар кандай формадагы басмырлоого жол бербөө;
- в) улуттук жана эл аралык укуктун ченемдерин сактоо;
- г) инсандын, коомдун жана мамлекеттин кызыкчылыктарын шайкеш келтирүү;
- д) федералдык мамлекеттик бийлик органдарынын, Россия Федерациясынын субъекттеринин мамлекеттик бийлик органдарынын жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын өз ара аракеттенүүсү, социалдык өнөктөшүк жана жарандык коом институттарын өнүктүрүү;
- е) улуттук эмгек рыногун коргоо;
- ж) болуу максаттарына жана мөөнөттөрүнө, мигранттардын социалдык-демографиялык жана кесиптик-квалификациялык мүнөздөмөлөрүнө жараша миграциялык агымдарды жөнгө салууга жиктелген мамиле кылуу;
- з) региондук өнүктүрүү өзгөчөлүктөрүн эске алуу;
- и) Россия Федерациясынын мамлекеттик миграциялык саясатын ишке ашыруу жаатындагы миграциялык процесстер жана кабыл алынуучу чечимдер жөнүндө маалыматтардын ачык-айкындуулугу жана жеткиликтүүлүгү;
- к) кабыл алынуучу чечимдердин илимий негиздүүлүгү.

Россия Федерациясынын мамлекеттик миграциялык саясатынын милдеттери:

- а) чет жакта жашаган ата мекендештерди, эмигранттарды жана айрым категориядагы чет өлкөлүк жарандарды туруктуу жашоо үчүн Россия Федерациясына көчүрүү үчүн шарттарды жана дем берүүлөрдү түзүү;
- б) чет өлкөлүк жумушчу күчтү ишке тартуунун, тандап алуунун жана колдонуунун жиктелген механизмдерин иштеп чыгуу;
- в) ички миграцияны өнүктүрүүгө түрткү берүү;
- г) билим берүү миграциясына көмөктөшүү жана академиялык мобилдүүлүктү колдоо;
- д) мажбурланган мигранттарга карата гуманитардык милдеттенмелерди аткаруу;
- е) мигранттарды көнүктүрүүгө жана интеграциялоого, мигранттар менен кабыл алуучу коомчулуктун ортосунда иштиктүү өз ара аракеттенүүнү жаратуу;
- ж) мыйзамсыз миграцияга каршы туруу”.

Россия Федерациясынын мамлекеттик миграциялык саясатынын негизги багыттары:

- чет жакта жашаган мекендештердин, эмигранттардын жана айрым категориядагы чет өлкөлүк жарандардын Россия Федерациясына туруктуу жашоого көчүп келиши үчүн шарттарды жана дем берүүлөрдү түзүү;
- Россиянын экономикасы талап кылган чет өлкөлүк жумушчу күчтү ишке тартуунун, тандап алуунун жана колдонуунун жиктелген механизмдерин иштеп чыгуу;
- Россия Федерациясынын жарандарынын ички миграциясын өнүктүрүүгө көмөктөшүү;
- турган же жашаган жерин өзгөртүүгө тоскоолдук кылуучу административдик кедергилерди алып салуу максатында Россия Федерациясынын жарандарын каттап-эсепке алуу жол-жоболорун жөнөкөйлөтүү;
- Россия Федерациясына билим берүү (окуу) миграциясына көмөктөшүү жана академиялык мобилдүүлүктү колдоо;
- мажбурланган мигранттарга карата гуманитардык милдеттенмелерди аткаруу;
- мигранттарды көнүктүрүүгө жана интеграциялоого, мигранттар менен кабыл алуучу коомчулуктун ортосунда иштиктүү өз ара аракеттенүүнү жаратуу;
- ж) мыйзамсыз миграцияга каршы туруу

2025-жылга чейинки мезгилге Россия Федерациясынын мамлекеттик миграциялык саясаты концепциясын ишке ашыруу үчүн “2025-жылга чейинки мезгилге Россия Федерациясынын мамлекеттик миграциялык саясаты концепциясынын 2012-2015-жылдарда (биринчи этап) ишке ашыруу

боюнча иш-чаралардын планы” (http://pvsmvd.ru/doc/pmrk_2012-2015.pdf жана https://rg.ru/pril/71/36/81/1502_plan.pdf) жана “2025-жылга чейинки мезгилге Россия Федерациясынын мамлекеттик миграциялык саясаты концепциясынын 2016-2020-жылдарда (экинчи этап) ишке ашыруу боюнча иш-чаралардын планы” (https://гувм.мвд.рф/upload/site1/document_file/Wf2heXCvUV.pdf) каралган.

Ушул пландардын алкагында Россиянын Федералдык миграциялык кызматынын (ФМК), ал эми 2016-жылдын 5-апрелинен кийин – РФ ИИМдин Миграция маселелери боюнча башкы башкармалыгынын жалпы жетекчилиги астында ведомстволор аралык өз ара аракеттенүү каралган.

2017-жылдын июлунда ФМКнын реформаланышына жана анын ыйгарым укуктары ИИМге өткөрүлүп берилгендигине байланыштуу (<https://pravo.ru/news/view/142264/>) ИИМ 2017-жылдын 28-июнунда Россия Федерациясынын Президентинин “2020-жылга чейин Россия Федерациясынын Миграциялык саясаты концепциясын бекитүү жөнүндө” Жарлыгынын долбоорун даярдаган жана аны ченемдик укуктук актылар жөнүндө маалыматты жайгаштыруу үчүн расмий сайтка жайгаштырган (<http://regulation.gov.ru/projects#npa=67736>).

Азыркы мезгилге чейин Россияда мамлекеттик деңгээлде расмий документтерде жана ченемдик укуктук актыларда мамлекеттик миграциялык саясатка так аныктама берилген эмес, бирок сунушталып жаткан долбоордо мындай аныктама бар: “Россия Федерациясынын миграциялык саясаты – жарандардын конституциялык укуктарын ишке ашырууга жана алардын мыйзамдуу кызыкчылыктарын коргоого, Россия Федерациясынын улуттук коопсуздугун камсыз кылууга, Россия Федерациясын демографиялык жана социалдык-экономикалык өнүктүрүүгө көмөктөшүүгө, анын аймагында мыйзамдуулукту жана укуктук тартипти сактоого багытталган миграция чөйрөсүндөгү Россия Федерациясынын мамлекеттик бийлик органдарынын жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын иши”.

Концепцияда билдирилген чек аралык контролдоо механизмдин иштеп чыгуу ишке ашырылды, өнүктүрүүнүн андан аркы багыттары берилди, бирок бул жай жана өтө оор жол-жобо болду. Чет өлкөлүк жарандарды жана жарандыгы жок адамдарды эсепке алуу боюнча борбордук маалыматтар банкы (ЧЖЭ БМБ) түзүлдү, миграциялык агымдарды контролдоо ишке киргизилди, миграциялык эсепке алуу методдору иштелип чыкты, штаттык кызматкерлер окутулду.

КМШ өлкөлөрүнүн ортосунда миграциялык саясат чөйрөсүндө кызматташтык механизмдин түзүүнү, ЕАЭБдин алкагында кыйла тыгыз кооперация үчүн жаңы өлкөлөрдү тартууну (Кыргызстан, Армения) маанилүү жыйынтык деп эсептөөгө болот. Окуу миграциясына дем берүү аркылуу чет өлкөлүк студенттерди тартуу азырынча жайыраак болууда.

Россия Федерациясынын миграциялык саясатынын эң чоң жетишсиздиги анын туруксуздугунда камтылган, бүтүндөй өлкөнүн масштабында жумушчу күчтүү эффективдүү тариздөө механизми азырынча түзүлө элек. Бул Өзбекстандан Россияга келип иштеп жаткан мигранттардын агымынын азайышынын мисалында көрүнүп турат. Башкача айтканда, Россия келечекте өзү үчүн жетиштүү эмгек миграциясынын агымын түзүү менен байланышкан оорчулуктарга туш болот.

2. Кыргызстандан Россияга жана Казакстанга эмгек миграциясы

Россия

Расмий маалыматтарга караганда (1.1-таблицаны караңыз) Кыргыз Республикасы ЕАЭБге киргенден кийин Кыргызстандан барган эмгек мигранттардын саны барган сайын өсүүдө.

1.1-таблица. Төмөнкү даталарга карата Кыргызстандан барган жарандардын Россия Федерациясында болуусу, адам

Дата	04.02.14	02.10.14	20.01.15	04.05.15	01.10.15	01.01.16	01.03.16
Адам	554808	553675	544956	539108	519487	552207	572759
Дата	01.05.16	01.08.16	01.10.16	01.05.17	01.08.17	01.10.17	01.06.18
Адам	561756	576020	582863	622534	622949	618706	638735

РФ ФМКнын жана КР ИИМ ММББнын маалыматтары

Алардын арасында Кыргызстандын түшпүгүнөн барган айыл тургундары басымдуулук кылат, барган сайын аялдардын саны көбөйүүдө.

Түштүк жактан көбүрөөк, айыл миграциясы да көбүрөөк.

Эксперттик маектешүүдөн, Москва ш.

Миграция мындан дагы көбүрөөк феминизацияланат, башкача айтканда аялдардын пайыздык көрсөткүчү кыргыз калкынын арасындагы аялдардын пайыздык көрсөткүчүнө жакындайт. Саны бир аз өсөт болушу керек, бирок өтө эмес, анткени алар бизге баарын берип салышты. Биз мындан да көбүрөөктү өзүбүзгө ала албайбыз. Бул жерде 800 миңден көбүрөөк. Мында алардын көбүнчөсүнүн факт жүзүндө ушул жерде экинчи жарандыгы бар экендиги эске алынды.

Эксперттик маектешүүдөн, Санкт-Петербург ш.

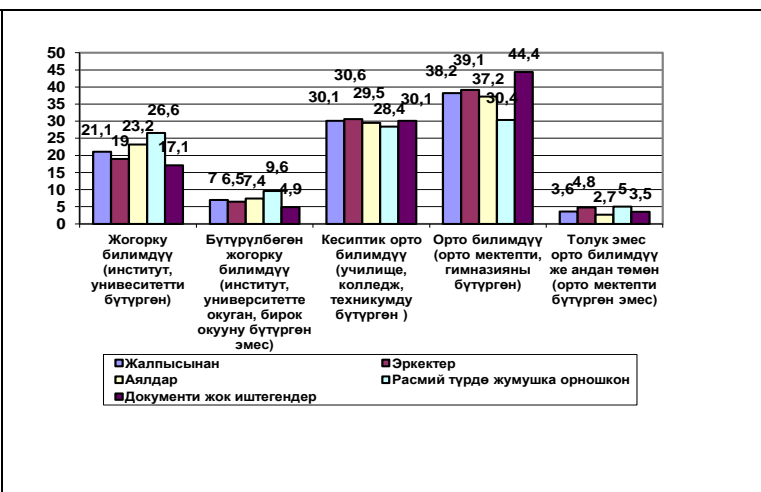
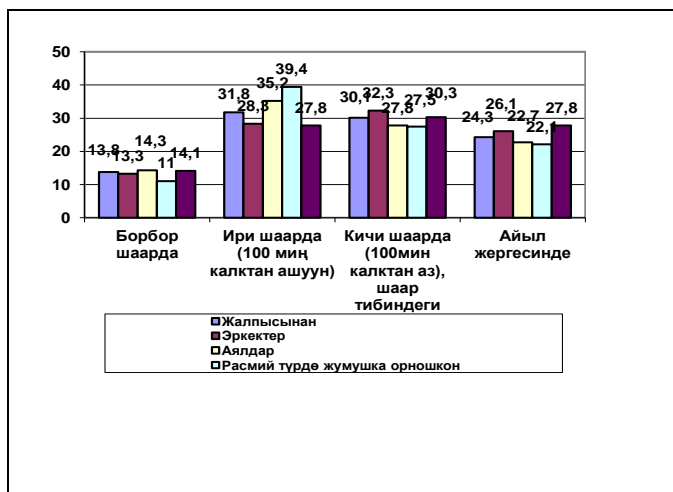
Жалпысынан мага кыргыздар бир аз азайып калгандай сезилүүдө. Бул жерде жүргөндөр болсо, мурда эле жашап жаткандар. Алар мыйзамдуу жүрүшөт, Россиянын жараны болуп калышкан, аларда мындай проблемалар жок.

Эксперттик маектешүүдөн, Екатеринбург ш.

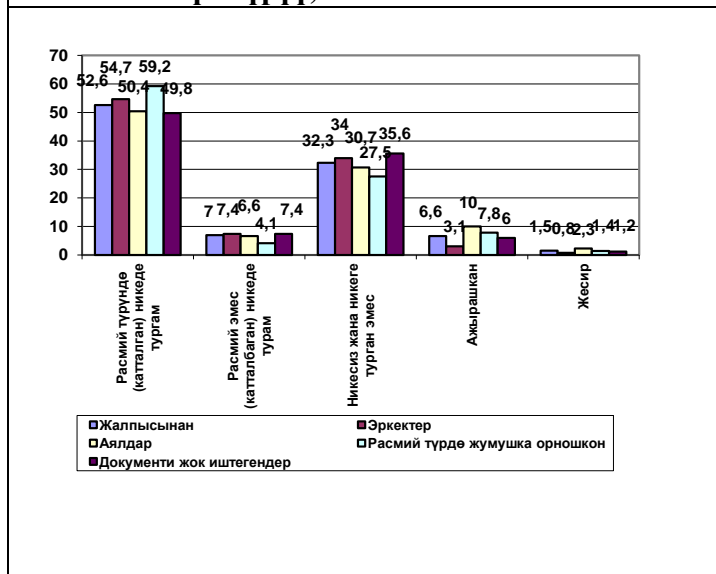
Расмий эмес түрдө иштегендердин арасында шаарчалардын жана айыл жергесинин тургундары: 30% жана 28%, тиешелүү түрдө мыйзамдуу иштегендер 28% жана 22% (11-таблицаны, 4-сүрөттү караңыз). Алардын билим деңгээли кыйла төмөн (негизинен орто билимдүүлөр – 44 % мыйзамдуу иштегендер 30%) (12-таблица, 5-сүрөт), алардын арасында үй-бүлөлүүлөр аз (49%, үй-бүлөлүүлөр 59%) (13-таблица, 6-сүрөт). Булар расмий түрдө иштегендерге салыштырганда кыйла кедей үй-бүлөлөрдөн чыккандар (алардын 34%ынын акчасы эң зарыл нерселерге гана жетет, мыйзамдуу иштегендердики 21%) (14-таблица, 7-сүрөт).

Сүрөт 4. Респонденттерди туруктуу жашаган орду боюнча калктуу когуш типтерине бөлүшгүрүү, %

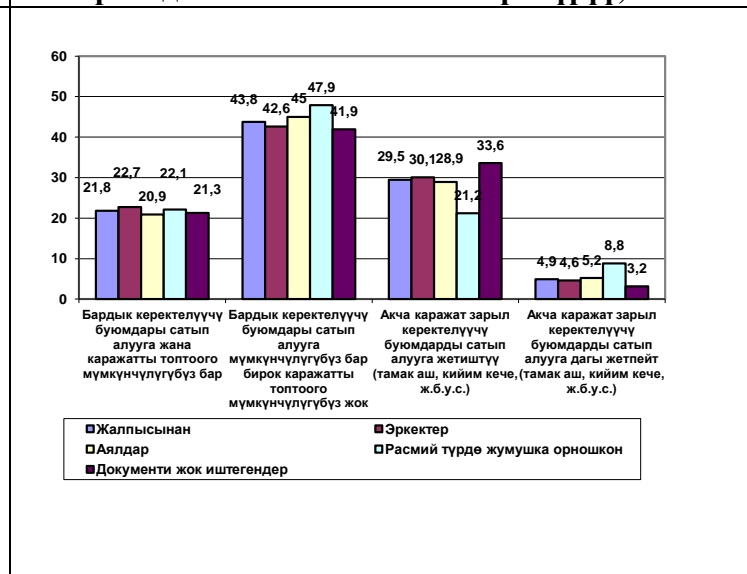
Сүрөт 5. Респонденттерди билими боюнча бөлүшгүрүү, %

Сүрөт 6. Респонденттерди үй-бүлөлүк абалы боюнча бөлүшүү, %

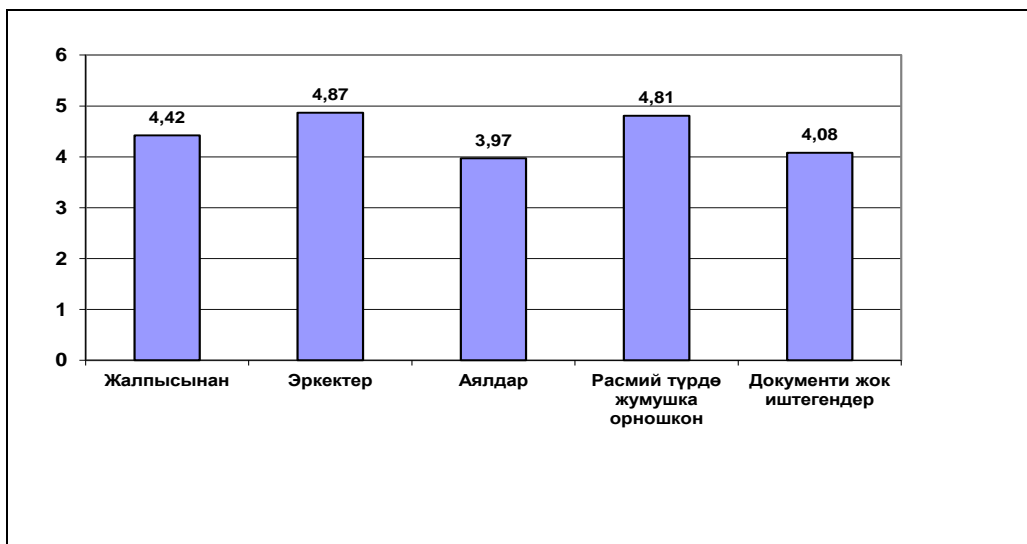

Сүрөт 7. Респонденттерди учурдагы үй-бүлөлүк материалдык абалы боюнча бөлүшүү, %

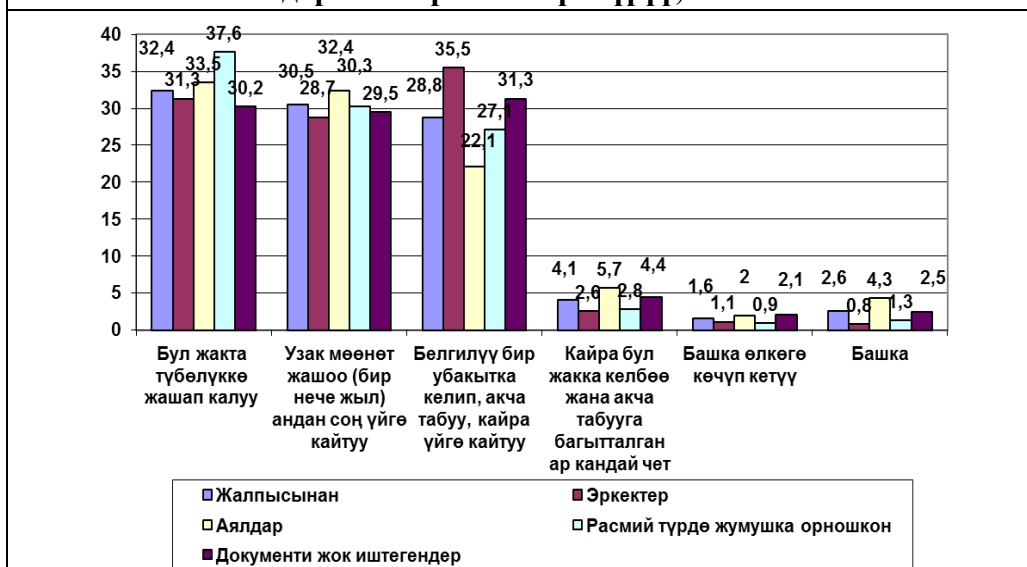

Изилдөө мыйзамдуу иштегендер тиешелүү документтерди тариздебестен иштегендерге караганда (мыйзамдуу иштегендер орточо алганда 4,81 жыл, расмий түрдө мыйзамдуу таризделбеген жумушчулар 4,08 жыл) Россияда көбүрөөк жашаарын көрсөттү (15-таблица, 8-сүрөт). Мыйзамдуу иштегендердин арасында Россияда байырлап калууну же болбосо Россия Федерациясында кыйла узак жүрүүнү көздөгөндөр көбүрөөк (16-таблица, 9-сүрөт).

Сүрөт 8. Респонденттерди Россияда жашап жаткан убактысы (кыска мөөнөткө чыгуу убактысын эсепке албаганда канча жыл жашап жаткандыгын көрсөткүлө) боюнча бөлүшүү

Сүрөт 9. Респонденттерди Россияда жашап калуу боюнча келечектеги пландарына карата бөлүшгүрүү, %

Россиянын аймагы боюнча Кыргызстандан келген мигранттар бирдей бөлүшгүрүлгөн эмес. Алсак, Санкт-Петербургда Москвага караганда мындай мигранттар аз санда²⁷.

Петербургда Кыргызстандын жарандары көп билинбейт. Москванын эмгек рыногу чоң, ал кыйналбастан мыйзамдашуучу Кыргызстандын жарандарын өзүнө оңой тартат, анткени ал жерде эмгек акы жакшы төлөнөт. Балким аларды Москванын эмгек рыногу көбүрөөк тартып, өзүнө батырып алат. Алар көзгө көрүнбөсө да, кыйла жабык жумуш орундарында иштешет. Кыргыздар болсо өзбектерге жана тажиктерге салыштырмалуу аз, алар кандайдыр бир жерлерде – Москвада жана балким дагы бир жерлерде отурукташкан. Ал эми Петербургда алар аз. Эмне үчүн андай экендигин айта албайм.

Эксперттик маектешүүдөн, Санкт-Петербург ш.

Балким эксперттер да Кыргызстандын жараны болгон өзбектерди (негизинен Кыргызстандын түштүгүнөн) жана өзбекстандык өзбектерди өзүнчө бөлүшкөн жок.

Казакстан

²⁷ Санкт-Петербургда иштеп жаткан кыргызстандыктардын арасында Кыргызстандын түштүгүнөн келген, улуту өзбектер көп болушу мүмкүн, алар Өзбекстандан келген мигранттарга кошулуп калганда билинип эле турат.

Миграция боюнча эл аралык уюм (МЭУ) берген маалымат боюнча 2016-жылы Казакстанда Кыргызстандан барган эмгек мигранттардын саны 100 миңге жеткен²⁸.

1.2-таблица. 2011-2016-жылдары убактылуу каттоосу бар Кыргызстандын жарандарынын Казакстан Республикасында болуусу, адам

Жыл	2011	2012	2013	2014	2015	2016 июнь
Адам	93848	103001	93127	94313	114385	111000

Кыргызстандан Казакстанга эмгек миграциясы бир нече өзгөчө белгиге ээ, алар Россияга миграциядан айырмаланып турат. Мындай өзгөчөлүктөрдүн бири – үй-бүлөлүк миграциянын кыйла жогорку деңгээлде болушу.

Өзбек жана тажик миграциясына караганда кыргыз миграциясы үй-бүлөлүк мүнөзгө көбүрөөк ээ.

Эксперттик маектешүүдөн, Астана ш.

Евразия бирлигине кирүү менен өзгөргөн жок, анткени миграциянын жолу ошол бойдон эле калууда – тууган-туушкандарына, тааныштарына бара беришет.

Эксперттик маектешүүдөн, Астана ш.

Этностук кыргыздар өзбектерден жана тажиктерден миграциялык күчтүү тармактарды түзбөгөндүгү менен айырмаланып турушат. Биз жеке миграцияны көбүрөөк байкайбыз, ал бүтүндөй айылдын эмес, үй-бүлөнүн, үй чарбасынын деңгээлинде болот.

Эксперттик маектешүүдөн, Астана ш.

Мындай миграциянын масштабдары абдан жай темп менен өсөт жана Казакстанда туруктуу жашоого отурукташууну жана Казакстандын жарандыгын кабыл алууну эсепке алганда аны кыйла адекваттуу баалоого болот. Биз төмөндө көрсөткөндөй, 7-главада бир жарандыктан башка бир жарандыкка ушундай өтүү көп учурда бүтпөгөн мүнөзгө ээ болот жана иш жүзүндө түбү кыргыз казакстандыктарды казакстандык коомдон өзүнчө бөлүүгө консервациялайт.

1999-жылдан тартып 2017-жылга чейин Казакстандын жараны болгон кыргыздардын саны 10 миңден 35 миңге чейин өскөн. Башкача айтканда Казакстан жараны болгон кыргыздардын саны 3,5 эседен жогору өскөн. Негизинен бул өсүш эмгек мигранттардын отурукташып калгандыгынын эсебинен болгон. Албетте табигый өсүш да бар, бирок негизинен отурукташуунун эсебинен болгон. Андан тышкары, жашап турууга уруксат алган мигранттар бар. Менде дагы 1999-жылдан берки динамикада бар. Бул жерде 17 миңдей. Маалыматтарды консулдуктан жана элчиликтен алганмын. Буга кошумча жер-жерлерде жүргүзүлгөн мониторинг. Бизде облустарда этномаданий бирикме бар, мен ал жактарга да чалдым. Үчүнчү цифра – эмгек мигранттар. Бул уруксаты бар жана ар кандай учурларда уруксатсыз иштегендер. Бүгүнкү күндө бул жалпысынан 38 миң кыргыз. Биз миграциялык полициянын начальниги менен талкууладык, Астана боюнча 70-80 миңдей чет өлкөлүк мигрант бар. Казакстандын жарандарын жана жашап турууга уруксатты кошпогондо, ал жактагы кыргыздардын саны, менимче 40-60 миңдей. Андан көп эмес. Жамбыл, Алматы облустарында айыл чарба иштери менен байланышкан сезондук миграция бар, бир убакта ал жактарда тамекиге иштешкен. Ар түрдүү чөйрөдө иштешет. Бир аз өсүш бар. Базарларда, курулушта ушул сыяктуу эле, жайкысын кыйла активдүү болот. Мигранттардын арасында акырындык менен аялдардын саны өсүүдө.

Эксперттик маектешүүдөн, Астана ш.

²⁸ Мигранттардын аялуулугу жана Борбордук Азияда интеграцияланууга муктаждык. Кыскача баяндама. 2016.

Кыргызстандан Казакстанга эмгек миграциясынын дагы бир өзгөчөлүгү – маятник мигранттардын көп санда болушу, алар соода кылып ишгешет жана Казакстан менен Кыргызстандын чек арасы аркылуу дайыма өтүшөт. Бул миграциялык формат көптөн бери калыптанып калган жана бүгүнкү күнгө чейин сакталып жатат.

Астана шаары активдүү курула баштаган учурда катуу дүң болуп, алгач эркектер кетишкен. Ушул мезгилде жалгыз эле Астана эмес, башка облустар да өркүндөгөн. Бул 2000-жылдар болгон, бирок бул жерде башка учурлар да бар. Казакстанда кыйла маятниктик миграция, айрыкча түштүк райондор, Талас, Талас облусу, Алматы облусу, Жамбыл облусу. Ал жерлерде эртең менен соода кылышып, үйүнө кетип калышкан адамдар да бар. Дүйшөмбү күнү эртең менен келишип, бир жума иштеп кеткен балдар өтө көп, ал кезде беши күнгө уруксат бар эле, алар каттоого турушчу да эмес, келишип, беши күндүн ичинде жетишип, кетип калышчу.

Эксперттик маектешүүдөн, Астана ш.

Кыргызстандан келип начар төлөгөн жерлерде иштеген мигранттар аз эле. Соодадан тышкары, айдоочу болуп, ар түрдүү иштерди кылышат.

Казакстандын мыйзамы сунуштаган мыйзамдаштыруу аларга пайдасыз. Алар өздөрүнүн үйлөрүнө товар алып келүү үчүн жумасына бир жолудан барып-келип турушат. Мындай болгон учурда аларга эч нерсени тариздебестен, өздөрү үчүн азыраак чыгым кетиргени жакшы. Кыргызстандын жарандары туруктуу негизде иштөөнү каалайса келишим түзүшөт, анын негизинде ал каттоого турат, бирок бул туруктуу иштегендер үчүн гана, эгерде өзү – ишкердик субъекти болсо, ал өзү өзүнүн соодасын каттоого тийиш, мен кеңири колдонулуучу товарлар жөнүндө айтып жатам. Куруучу кыргыздарды жолуктура элекмин. Казакстанда троллейбус айдагандар, түрдүү иштерди кылгандар бар. Негизги массасы – бул кыргыз базарлары. Алар көп шаарларда ушундай эле аталат. Мына – алардын башкы иши.

Эксперттик маектешүүдөн, Алматы ш.

Бирок мигранттар мыйзамдаштырууга умтулушпайт дегенге бардык эксперттер макул эмес.

Кыргызстандан Казакстанга барып иштеп жаткан документтелбеген мигранттардын санын азайтууга болот, ал үчүн адамдар көмүскөдөн чыгып жана Казакстандын аймагында өзүнүн статусун мыйзамдаштырышы үчүн миграциялык амнистия жүргүзүү керек.

Эксперттик маектешүүдөн, Чымкент ш.

Казакстанга эмгек миграциясы азыркы учурда Россияга эмгек миграциясынын анча чоң эмес альтернативасы гана болуп саналат, жакынкы жана орто мөөнөттүү келечекте бул кырдаал өзгөрбөйт.

Негизинен эки агым бар. Көбүрөөгү Россияга эле жөнөшөт, бул азыркы учурда түзүлүп жаткан мигранттык тармактар менен жолго салынат. Туруктуу жашоого кетүүнү каалаган адамдар Кыргызстанды эчак эле таптап кетишкен, алар Кыргызстанда өздөрү үчүн узак мөөнөттүү келечекти көрө алышкан эмес. 2016-жылы 14%ы - бул Казакстан болгон, ал эми 73%ы – бул Россия. Казакстан Россияны алмаштырбайт. Кыргызстандан Казакстанга көчүп барган адамдар дээрлик жокко эсе. Сезондук иштер убагында маршрутка менен Алматыга барууга боло тургандыгы роль ойнойт. Бул жагымдуу вариант. Башка багыт – бул Түркия. Бардык миграциянын ичинен 4%ы гана Түркияга кетишкен, буга негизинен билими бар адамдар же кандайдыр бир себептерден улам Россияга барбай калган адамдар кирет. Бирок бул азырынча азыраак деңгээлде.

Эксперттик маектешүүдөн, Астана ш.

Кыргыздар Россияны эле тандашат. Казакстан Россия сыяктуу ачык эмес жана өзүнө тартып турбайт. Кыргызстан региондогу башка өлкөлөрдөн айырмаланып турат деген кандайдыр

бир үмүт болгон учур келген. Бирок миграция барган сайын туруктуу болууда, көптөгөн адамдар “Миграцияланабызбы же жокпу?” деген суроо бербей, “Акысыз университетти аяктагандан кийин биз кетип калабыз” дешүүдө. Кыргызстанда мындайлар болууда.

Эксперттик маектешүүдөн, Астана ш.

Айылдарына кайтып келген аялдар жоолукчан барышууда. Мындай учур ушул айылдарда абдан консервативдүү мамиледен улам болууда. Аялдын кетип калышы, кеткенде да күйөөсүнө көз каранды болбой кетиши – бул сойкулукка баргандай эле иш. Бул ал аял өзүн өзү уят кылгандыгы. Ал эми жоолукчан келсе – бул ушундай мамиледен коргойт. Кызыктуусу, Кыргызстанга кайтып келүү – бул сен ошол жактан оокат кыла албай келгендигиңдин көрсөткүчү. Ал жактан кеткиси келген негизинен светтик адамдар үчүн Россия – бул эркиндик. Ал эми Казакстан – андай эмес.

Эксперттик маектешүүдөн, Астана ш.

Кыргызстандын ЕАЭБге киришинин ушул катмардагы мигранттарга таасири абдан начар болду. Мындай мигранттар өздөрүнүн жарым-жартылай мыйзамдуу абалын сактап калууга аракет кылышат жана өздөрүнүн жүрүм-турумунун стратегиясын өзгөртүшпөйт.

Кыргызстан ЕАЭБге киргенде, Кыргызстандан келген мигранттарга чек арадан өтүү оңой болуп калды. Мигранттардын көпчүлүгү Кыргызстандан, алар Казакстанга майда соода-сатыкта иштешет. Алар бул жерде убактылуу, иштегенге уруксат алууну издешипейт жана мурда да издешичү эмес. Бул кандай болгон күндө да көмүскө экономика.

Эксперттик маектешүүдөн, Астана ш.

Алар жеке ишкерлер катары иштөөнү каалашат. Аларга каттоо системасы кыйла актуалдуу. Казакстанда жакшы, анткени аларда каттоого туруу үчүн 30 күн жетиштүү болот.

Эксперттик маектешүүдөн, Алматы ш.

Казакстанда кыргыз мигранттарын табуу оор. Бул алардын жоктугунан улам эмес, алардын уюшпагандыгынан, алар көмүскөдө болууга аракет кылышат. Бул да алар жүргөн кырдаалды чагылдырып турат. Алардын Казакстанда болушу жагымсыздай сезилет. Бул Евразия долбоору жөнүндө көп нерсени айтып турат. Казакстан ар түрдүү өлкөлөрдөн келген мигранттарга ар кандай мамиле кыла алат.

Эксперттик маектешүүдөн, Астана ш.

Деги эле Кыргызстандан Казакстанга барган эмгек мигранттар үчүн каттоо проблемасы эми эн башка проблемалардын бири болуп калды. Андан дагы акыркы жылдары ушул ченемдин аткарылышын көзөмөлдөө күчөдү.

Каттоо – бул бүгүнкү күндө абдан оор маселе. Анын ичинде Казакстандын жарандары үчүн да. Чет өлкөлүк жарандарды жашаган жери боюнча каттоого тургузуп, ал болсо мисалы курулуш объектинде иштеген жана жашаган учурлар кездешет. Миграциялык полиция келгенде, адам факт жүзүндө жашабагандыгын аныктайт. Бизге укук коргоо органдары комментарий бергендей, бул эсепке алуу үчүн керек, башкача айтканда адамды, анын баскан-тургандарын көзөмөлдөө үчүн зарыл. Чет өлкөлүк жарандын каттоого турушу абдан оор.

Эксперттик маектешүүдөн, Чымкент ш.

Эмгек мигранттар үчүн жашаган жери боюнча каттоого туруу системасы да иштейт. Аны модернизациялоонун кажети жок, себеби ал жетишээрлик түрдө түшүнүктүү жана жөнөкөй. Каттоого туруу үчүн бюрократиялык инстанцияларга баруунун кереги жок. Муну электрондук

өкмөттүн порталы аркылуу да жасоого болот. Проблема болгон күндө да, ал чет өлкөлүктөрдү кошо алганда, турак-жайын расмий түрдө ижарага берген жана каттоо тажрыйбасы бар үй ээлеринен Кыргызстандын жарандары турак-жайларды ижарага алышы керектигинде турат.

Эксперттик маектешүүдөн, Чымкент ш.

Эң негизги учур – бир жерге каттоого туруу керек. Дээрлик 2 жыл мурда каттоо боюнча тоталдык өнөктүк жарыяланган. Бул мигранттарга эле эмес, ошондой эле казакстандыктардын өздөрүнө да багытталган эмес. Башкача айтканда бардык адамдар өздөрүндө каттоого турушу керек болгон. Анткени Казакстанда ички миграциянын көлөмү абдан чоң. Бул түштүк – түштүк, Чымкент – Алматы, ТКО (Түштүк-Казакстан облусу) – Алматы жана түштүк-түндүк, Чымкент – Астана. Адамдардын ушул контролдонбогон жүрүүлөрү тынчсызданууну жаратты.

Эксперттик маектешүүдөн, Алматы ш.

Россияда каттоону мөөнөтүнөн өткөрүп жиберүү – бул дагы проблема эмес. Ал эми Казакстанда алар дал ошол кыргыздарга абдан катаал болушкан. Аны каалаган учурда жасап келишкен. Казактар мисалы Өзбекстанга ошондой эле мамиле кыла алышпайт. Өзбекстан менен мамиле куруу стратегиялык жактан абдан маанилүү. Ал эми кыргыздар корголбой келген.

Эксперттик маектешүүдөн, Астана ш.

Мигранттардын каттоо менен байланышкан проблемалары Россияда жүргөнгө караганда олуттуураак. Начар деп да айтууга болот.

Эксперттик маектешүүдөн, Алматы ш.

Кыргызстандан Казакстан Республикасына жөнгө салынбаган эмгек миграциясы тобокелдиктерди жаратат. Бул криминал жана санитардык-эпидемиологиялык кырдаал менен байланышкан тобокелдиктер. Иштеп жаткан мигранттардын өздөрү себеп да, курмандык да болуп калышы мүмкүн. Кыргызстандан Казакстанга барып иштеп жаткан документтелбеген мигранттардын саны аз эле. Мигранттарды документтөө проблемалары жашаган жери боюнча каттоо менен байланышкан. Казакстанда бул жол-жобо жөнгө салынган. Азыркы учурда Казакстандын жарандары үчүн жашаган жери боюнча каттоого туруу да милдеттүү жол-жоболордон.

Эксперттик маектешүүдөн, Чымкент ш.

3. Балдардын укуктары: Кыргызстандан Россияга жана Казакстанга барган балдардын билим алууга, саламаттык сактоого, ал балдарга мамилеге укугу

Россия

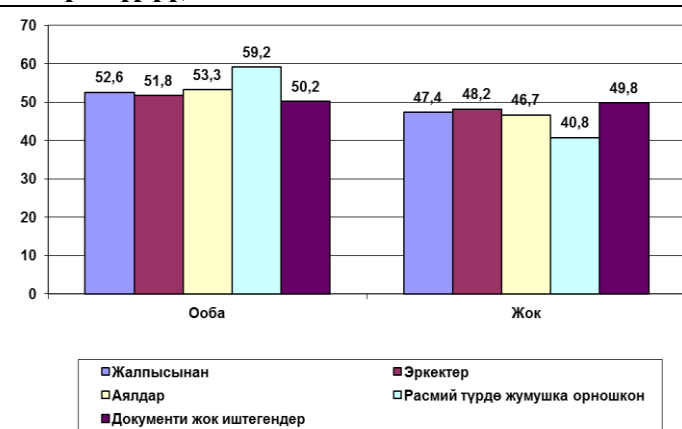
Изилдөө көрсөткөндөй, сурамжыланган респонденттердин болжол менен жарымынын 17 жашка чейинки курактагы балдары бар (53%, 17-таблица, 10-сүрөт). Баары эле Россияга өз балдарын алып барган эмес: Болжол менен 60%ы (18-таблица, 11-сүрөт) өздөрүнүн балдарын ата мекенине калтырган жана болжол менен үчтөн бир бөлүгү (32%) өздөрү менен чогуу алып кетишкен. Сурамжылангандардын ар бир онунчусунун үйүндө балдарынын бирөөсү калган.

Балдар ата-энеси менен чогуу кетпешинин башка себептери – бул эмгек мигранттардын Россияда балдарын тиешелүү түрдө карай албашы (36%, 19-таблица, 12-сүрөт), ошондой эле ата-энеси акча таап келүүнү көздөгөндүктөн Россияда балдары менен жүргөндө оорураак болот (мындай себепти 22% ата-эне атап кетти). Ошондой эле себептердин арасында балдарын мектептен алып кетүүнү каалабагандар (17%), Россияда балдарды багууга каражаттын көбүрөөк кетээри (13%) жана балдардын Россияда ата-энеси менен жашоону каалабагандыгы (5%) болду.

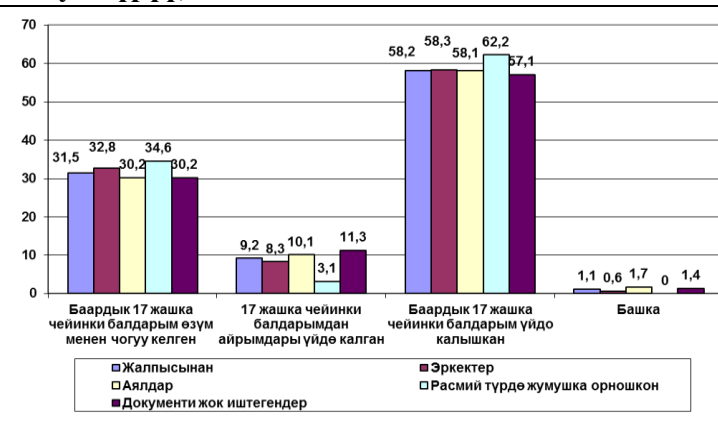
Албетте балдардын ата-энесинен өзүнчө жашоосу – бул балдардын өздөрү үчүн да, ошондой эле ата-энелер үчүн да олуттуу сыноо болуп саналат жана балдар үчүн олуттуу опурталдарга алып

келиши мүмкүн (ата-эненин байкоосунун жана контролунун жоктугу, атасы же энеси жок же экөө тең жок өсүп жаткан баланын инсандыгынын калыптануусунда мүмкүн болгон оорчулуктар ж.б.).

Сүрөт 10. Респонденттерди 17 жашка чейинки (17 жашгагы) балдарынын саны боюнча бөлүштүрүү, %

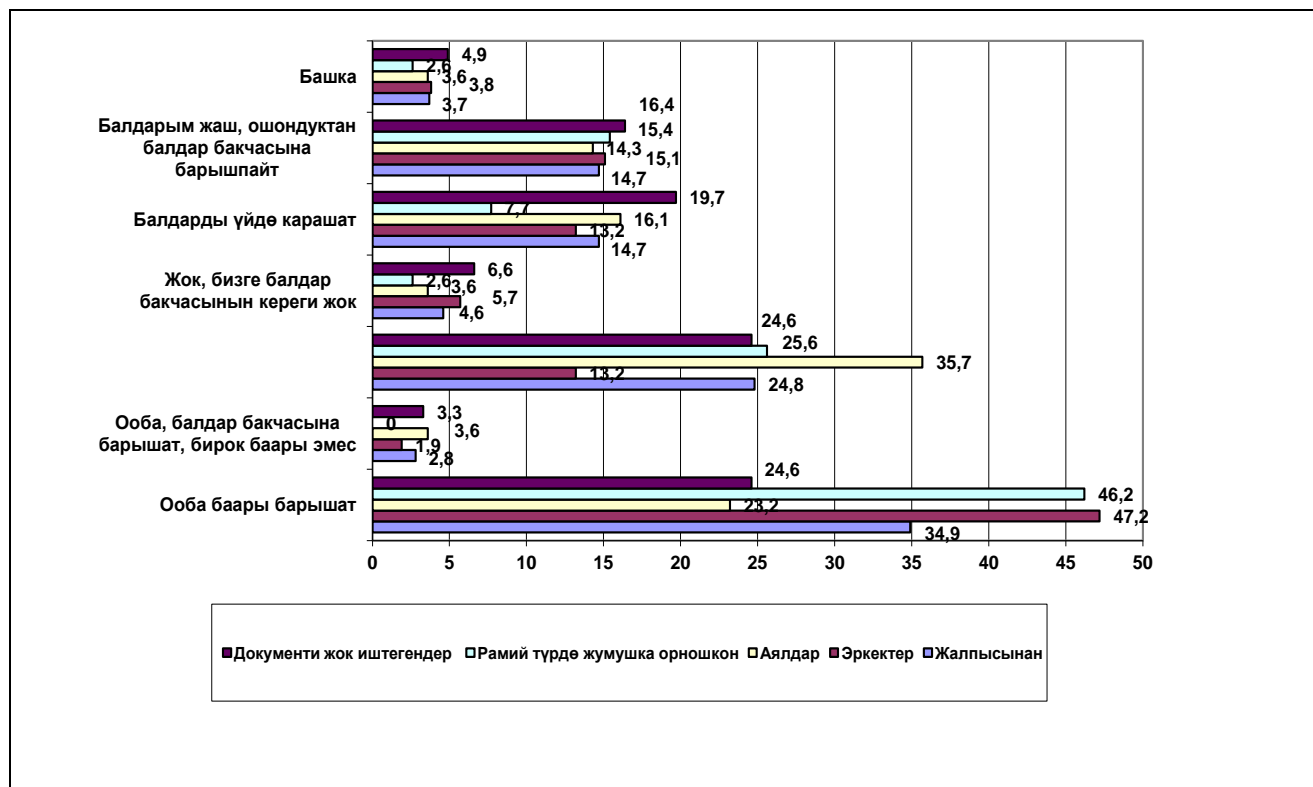
Сүрөт 11. Респонденттерди балдарынын азыркы учурда жашаган жери боюнча бөлүштүрүү, %

Сүрөт 12. Респонденттерди Россияга 17 жашка чейинки (айрым) балдары менен келбеген себептери боюнча бөлүштүрүү, %

Сүрөт 13. Респонденттерди Россияда мектепке чейинки жашгагы балдарынын балдар бакчасына баруу боюнча бөлүштүрүү, %

Кыргызстандан барган эмгек мигранттардын балдарынын билимге жетүүсү бирдей эмес: бала бакчага киргизүү мектепке киргизгенден кыйла оор.

Кенже курактагы балдардын үчтөн бир бөлүгүнөн көбүрөөгү (35%) бала бакчага барышат, кенже курактагы балдардын төрттөн бир бөлүгү (25%) бала бакчага барышпайт (20-таблица, 13-сүрөт), анткени ата-энелери бала бакчага киргизүүдө кыйынчылыктарга туш болушкан. Респонденттердин дагы 3%ы кенже курактагы балдардын баары эле бала бакчага барбай тургандыгын билдиришкен, сурамжылангандардын 5%ы алардын балдары бала бакчага муктаж эмес экендигин айтышкан.

Эреже катары, бала бакчага киргизүүдө каттоонун жоктугу жана бала бакчаларда орундардын жетишсиздиги негизги тоскоолдук болууда.

Ата-энелер, мигрант-энелер бала бакчага кенже персонал (балдарды багуучу) болуп ишке орношот. Ушунун аркасынан аларды [мигранттардын балдары – Д.П.] бала бакчага жеңилдетилген шарттарда алышат. Бул болсо бир аз чыңалууну жараткан. Бизде бала бакчага байланышкан кырдаал бир аз болсо да нормалдашкан, бул азыркы кезде абдан катаал проблема болбой калды.

Эксперттик маектешүүдөн, Екатеринбург и.

Тилекке каршы, Кыргызстандан Россияга барган мигранттардын балдарынын санын баалоого мүмкүндүк берүүчү адекваттуу статистика абдан эле аз. Бул тууралуу эксперттер да айтышты.

Бизде көп балдар мектепке барышпайт, бала бакчага да барышпайт. Алар ушул системага эч бир тартылган эмес. Бизде азыркы мезгилде мынча бала бар деген кандайдыр бир түшүнүк орун алган. Алардын кайсы бир бөлүгү Свердлов облусун таап кетишкендиги түшүнүктүү. Бирок алардын канчасы мектепке барып, кайсы бир билим берүү мекемелеринде окуй тургандыгын биз биле албайбыз. Принцибинде мындай көрсөткүчтөрдү алышпайт, мындай статистика жүргүзүшпөйт. Ал эми билим берүү мекемелери (мектептер, мисалы, биз балдар жөнүндө сөз кылып жатканда бул медициналык мекемелерге да тийиштүү) – аларда да ушундай маалыматтар жок. Жалпысынан бул катастрофалык проблема. Бизде балдар менен болгон кырдаалды чагылдыруучу статистика жок. Бизде шаарыбыздын, регионубуздун, бүтүндөй өлкөнүн аймагында жашап жаткан калктын ушул категориясы жөнүндө бүтүндөй түшүнүк чындыгында жок. Бул албетте проблема.

Эксперттик маектешүүдөн, Екатеринбург и.

Мектеп курагындагы балдардын мектепке жетүүсү кыйла жакшы (21-таблица, 14-сүрөт): 80% бала мектепке барат. 16% ата-эненин балдары мектепке барышпайт жана сурамжылангандардын 4,5%ынын мектеп курагындагы балдары мектеп каникулдары убагында аларга Россияга барышат. Мектепке киргизүүдө проблемалар (22-таблица, 15-сүрөт) мектеп курагындагы 34% балада келип чыккан. Негизинен алар чет жактан келген баланы мектепке электрондук жазуу үчүн керек болгон жашаган жери боюнча каттоосунун жоктугу жана үй-бүлөнүн жашаган жерине жакын жайгашкан мектептерде бош орундардын жоктугу менен байланышкан.

Эксперттердин пикири боюнча Кыргызстандан келген балдардын мектептерге жетүүсү менен байланышкан кырдаал позитивдүү динамикага ээ.

Албетте балдарды мектепке киргизүү оңой болуп калды. Тажик, өзбек мигрантарына салыштырганда бул планда кырдаал олуттуу түрдө өзгөрдү. Аларга каттоосун узартып беришет жана ушул каттоонун негизинде алар балдарын мектепке жаздыра алышат.

Эксперттик маектешүүдөн, Санкт-Петербург ш.

Эреже катары, Кыргызстандан келген балдар кайсы бир мектепке топтоло алышпайт²⁹, бирок андай болбогон учурлар да кездешет. Екатеринбургду мисал кылып көрсөтөлү.

Кыргыз балдар мурдагыдан да көп болуп калды. Мигрант кыргыздардын балдарынын экинчи мууну көбүрөөк болуп, аларга оңой болуп калды. Аларга тамчыдай болсо да бир аз жеңил, анткени алар тилди мыкты билишет. Биздин шаарыбызда кыргыздар көп болгон мектеп бар. Ал эл оозунда “кыргыз” мектеп деп аталат. Ал албетте шарттуу түрдө гана “кыргыз” мектеп, чындыгында бул мүмкүнчүлүгү чектелген балдар үчүн программаларды ишке ашыруучу мектеп. Ал мектеп өзүнөн-өзү “кыргыз” мектеп болуп калды. Ал жерге балдарды ата-энелер ар тараптан алып келишет. Ал жерде эки тилдүүлүк жакшы өнүккөн. Бул жер жакшы, жайлуу, коопсуз (бул эң негизгиси), ата-энелер балдарын бергенден коркушпайт. Мектепке окуучулар керек. Ушул мектеп жайгашкан район анча деле мыктылардан эмес жана мектеп да ошондой. Бирок ата-энелер да, алардын балдары да, мектеп мугалимдери да ыраазы – бардыгы ыраазы.

Эксперттик маектешүүдөн, Екатеринбург ш.

Мектептерге байланышкан тарых боюнча айта кетсек – мен мектепке баргандардын үлүшү кандай экендигин айта албайм. Өткөн жылы бизде үрөйдү учуруучу бир окуя болду. Он бир жаштагы кыргыз кызды энесине жардам берип, анын баласын караганга Екатеринбургга жөнөткөн. Ал кыз мектепке барчу эмес, ал акыры жоголуп кетти. Бул окуя кыш мезгилинде болгон. Ар кандай сөздөр айтылды, анын сүрөтү илинди ж.б. Кийин жазында табылды. Ал гараждарга же дагы бир жерлерге адашып кирип кетип, тоңуп өлүптүр. Ал мектепке барбагандыктан, анын эч жерде каттоосу жок экен, башкача айтканда ал кыз мыйзамсыз абалда туруптур. Ал кичинекей жээндерин багып жүргөн. Ал дүкөнгө барып, пол жууп, дагы бир иштерди жасап жүргөн, бирок мектепке барчу эмес. Мындай учурлар абдан көп, бул кеңири жайылган практика. Өспүрүмдөр мектепке барышпайт, бул айрыкча кыздарга тиешелүү. Алар агаларына, эжелерине, ата-энелерине жардам беришип иштешет. Албетте кайгылуу тема.

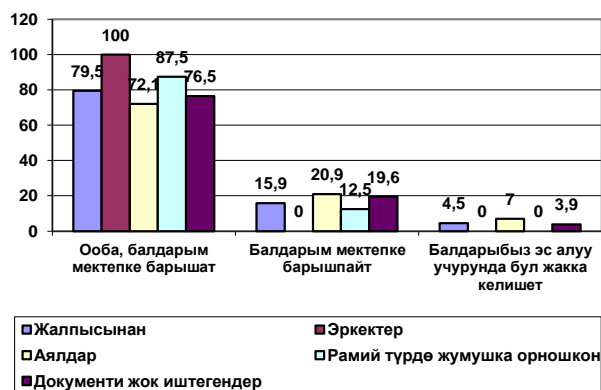
Эксперттик маектешүүдөн, Екатеринбург ш.

Тилекке каршы, башка изилдөөлөрдөгүдөй эле³⁰ биз жогорку класстарда окуган кыздар бөбөктөрүн карап же ата-энесинин жумушуна жардам бериши үчүн окууларын таштоого мажбур болушаарына күбө болдук. Эркек балдар менен мындай нерселер азыраак болот.

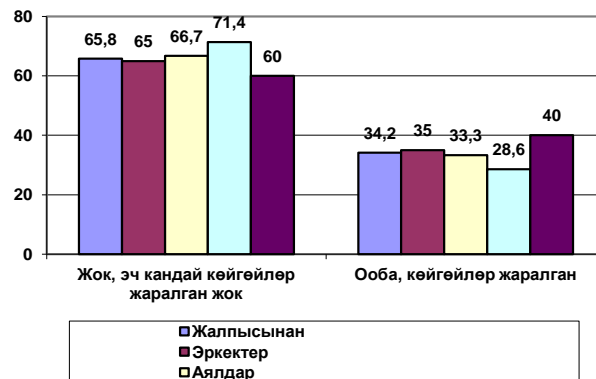
²⁹ Караңыз: мисалы, Зайончковская ЖА, Полетаев Д.В., Флоринская Ю.Ф., Мкртчян Н.В., Доронина К.А. Защита прав москвичей в условиях массовой миграции. М.: Москва шаарында адам укуктары боюнча ыйгарым укуктуу, “Центр миграционных исследований” РОО, 2014.

³⁰ Караңыз: мисалы, Женщины–мигранты из стран СНГ в России/ Е.В. Тюрюканованын ред. астында. – М.: МАКС Пресс, 2011; Зайончковская ЖА, Полетаев Д.В., Флоринская Ю.Ф., Мкртчян Н.В., Доронина К.А. Защита прав москвичей в

Сүрөт 14. Респонденттерди Россияда мектеп жашындагы балдарынын мектепке баруусу боюнча бөлүштүрүү, %

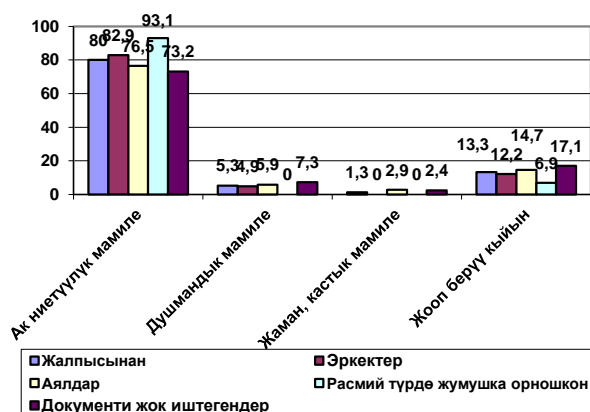
Сүрөт 15. Респонденттерди Россияда мектеп жашындагы балдарын мектепке орноштуруудагы көйгөйлөрү боюнча бөлүштүрүү, %

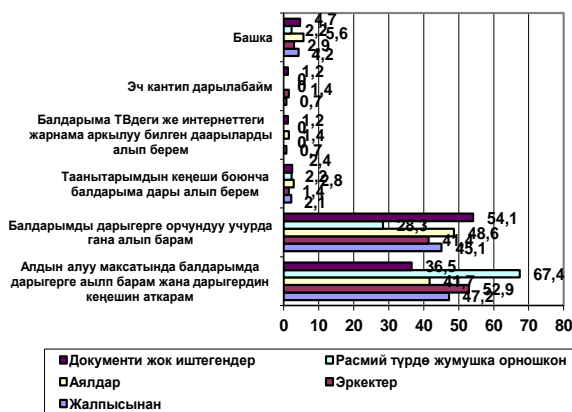
Негизинен Россиянын мектептеринде Кыргызстандан келген балдарга (23-таблица, 16-сүрөт) жакшы мамиле кылышат – муну ата-энелердин болжол менен 80%ы белгиледи. Сурамжыланган ата-энелердин болжол менен 5%ы жактырбаган мамиле кылышаарын билдирди. Расмий түрдө иштебеген ата-энелер мектепте өздөрүнүн балдарына жактырбаган мамиле кылуунун кыйла жогору деңгээлин белгилеп кетишкендиктерин белгилей кетүү керек (7%).

Ата-энелердин болжол менен жарымы (47%ы) алдын алуу максатында балдарын врачтарга алып барышат (24-таблица, 17-сүрөт), 45% ата-эне балдарын өтө зарыл болгон учурда гана врачтарга алып барат. Негизинен бул медициналык полистин кымбат болуп, бардык эле мигрант-ата-эне аны сатып алууга мүмкүнчүлүгү болбогондугу менен байланыштуу, медициналык полис болсо балдар үчүн бардык зарыл медициналык кызмат көрсөтүүлөрдү камтыйт. Үй-бүлөсүндө бир нече бала болуп, алардын бардыгы Россияда жашаган кыргызстандыктардын айрыкча оор абалда болушат.

Сүрөт 16. Респонденттерди Россия мектептеринде балдарына болгон мамилеге баа берүүсү боюнча бөлүштүрүү, %

Сүрөт 17. Респонденттерди Россияда балдарын дарылоо жолдору боюнча бөлүштүрүү, %

Жакынкы жана орто мөөнөттүү келечекте Россиянын мектептеринде Кыргызстандан келген балдардын саны акырындык менен өсөөрүн болжолдоого болот, анткени Россияга Кыргызстандан

болгон миграция феминизацияланууда³¹ жана ушундай мигранттар үй-бүлөсү менен Россияга барган сайын көбүрөөк келишүүдө же Россияда үйлөнүп-жайланып жатышат.

Балдардын, айрыкча Россияда алгачкы жылы окуп жаткан мектеп окуучуларынын саны өсүп бара жатат. Ал көпчүлүк деңгээлде жөн гана үй-бүлөлүк миграция менен шартталмакчы.

Эксперттик маектешүүдөн, Санкт-Петербург ш.

Казакстан

Россия сыяктуу эле Кыргызстандан келген мигранттардын балдарынын мектептерге жетүүсү үчүн башкы тоскоолдук болуп алардын ата-энесинин расмий статусунун жоктугу саналат, ал эми мектепке кирүүдө каттоо милдеттүү түрдө болууга тийиш.

Мигранттардын балдарынын мектепке алынаары боюнча министрдин буйругу бар. Анда мигранттардын статусу жөнгө салынган учурда мигранттардын балдары мектепке алынаары айтылган. Жөнгө салынган деген сөз сенин бир жумалык, бир айлык каттооң болсо да, кабыл алууга милдеттүү дегенди билдирет. Бирок азыркы учурда, акыркы 2-3 жылдын ичинде контролдоо режими катаалдаштырылды.

Эксперттик маектешүүдөн, Астана ш.

Бул маселе балдарды кабыл алууда гана контролдонот. Бир окуу жылы ичинде ал анчалык катуу контролдонбойт. 1-класстан 4-класска чейинки балдар статусуна карабастан мектептерде акысыз тамактануу менен камсыз кылынаарын кошумчалап кетейин.

Эксперттик маектешүүдөн, Астана ш.

Мурда эч бир проблема болгон эмес. Болгону зарыл документтерди топтоп, жакынкы мектепти табыш керек. Казакстанда электрондук портал аркылуу мектепке кабыл алынат. Кыргызстандан келген мигранттар менен болгон учурда кыйынчылыктар келип чыгышы мүмкүн. Мисалы, алардын индивидуалдык идентификациялык номери (ИИН) жок.

Эксперттик маектешүүдөн, Алматы ш.

Кырдаал жакшырды. Мурда мисалы, мектеп толуп калды деп айтышчу. Же балага ИИН [индивидуалдык идентификациялык номер – Д.П.] алууга мажбур кылышкан жана балага аны алмайынча, мектепке алышчу эмес. Башкача айтканда кандайдыр бир бюрократиялык жол-жоболор болгон.

Эксперттик маектешүүдөн, Алматы ш.

Кыргызстандын жараны иштегени келген, анын мектеп курагындагы кичинекей баласы бар. Бул жерде документтер стандарттык түрдө: инсандын күбөлүгү, балдардын туулгандыгы тууралуу күбөлүгү, даректик маалымдама, баланын ден соолугун абалы жөнүндө маалымдама. Эгерде ал жашаган жеринде катталбаса, бул мыйзам бузуу болуп саналат. Жадагалса Казакстандын жарандары жашаган жерлери боюнча жашабаса, анда аларды административдик жоопкерчиликке тартууга негиз болот.

Эксперттик маектешүүдөн, Алматы ш.

³¹ Полетаев Д.В. Женская трудовая миграция из Центральной Азии в Россию (на примере Таджикистана и Кыргызстана) Россия илимдер академиясы, Социалдык-саясий изилдөөлөр институту, Социалдык демография борбору. Демография. Социология. Экономика. 3-том, № 1, 2017. Женская миграция: формы, тенденции, последствия, 34-55-б.

Россиядагыдай эле Казакстанда Кыргызстандан келген мигранттардын балдарын эсепке алуу проблемасы бар, балдардын милдеттүү минимумдагы билимди алуусунда Казакстан тараптан контролдоо камсыз кылынбайт.

Бул бала мектепте окууга милдеттүү түрдө барышы үчүн Казакстанда маалыматтар базасы, мигранттардын балдарына карата контролдоо жок.

Эксперттик маектешүүдөн, Астана ш.

Эгерде ата-энелер катталган жери боюнча эмес баланы мектепке киргизүүдө кыйынчылыктарга туш болушса, алар чындыгында жашаган жерине жакын жайгашкан мектепке баласын киргизүүнү чечишет.

Эгерде адамдар муну аягына чейин чыгарууну чечсе, анда кабыл алышат. Эреже катары, каттоосунан улам аларга бааш тартылат. Бул учурда проблема болбой койбойт. Алар укук коргоочуларды тартышат.

Эксперттик маектешүүдөн, Астана ш.

Ошондой болсо да кыргызстандык балдар жана кыргыз улутундагы балдар боюнча минималдуу статистика бар. Бул тууралуу эксперттер айтып беришти.

Жалпысынан Казакстан боюнча бул цифра төрт миң адамдан ашык. Бул кыргыз улутундагы балдар. Алардын болжол менен 75%ы мигранттардын балдары. Калган бөлүгү Казакстандын жараны болгон кыргыздардын балдары.

Эксперттик маектешүүдөн, Астана ш.

4. Эмгектенүүгө укук, ошондой эле Кыргызстандык эмгек мигранттардын Россияда жана Казакстанда эмгектенүүсүнүн адилеттүү жана жагымдуу шарттарынын болушунун деңгээли

Россия

2015-жылдагы Россиянын мыйзамдарындагы өзгөрүүлөр ЕАЭБден келген эмгек мигранттар үчүн ишке орношуу шарттарын либералдаштырды. Алсак, 2015-жылдан тартып кыргызстандыктар Россияда ишке орношуу үчүн патент албай эле койсо болот. Дал ошол кыргызстандыктардын мисалында ЕАЭБдин эмгек рыногундагы өзгөрүүлөр жакшы көрүнүп турат.

1-таблица. ЕАЭБден Россия Федерациясында чет өлкөлүк жарандардын болуусу, төмөнкү даталарга карата, адам

	02.06.2014	01.06.2015	01.06.2016	01.06.2017	01.06.2018
Армения	509223	522757	508774	507068	504835
Белоруссия	415656	551886	711193	676082	617633
Казакстан	567096	664099	555435	552900	459257
Кыргызстан	545502	505882	565127	622899	638735

Булак: КР ИИМ ММББ, ЧЖЭ БМБ

Ишке орношуу жол-жобосун жөнөкөйлөштүрүү жана уруксат берүүчү документтерди алуу менен байланышкан эмгек мигранттардын кыялдары негизинен ишке ашты жана алардын Россиядагы жашоо-турмушу жеңилдеди.

БААУ ТАБ тарабынан 2016-жылы жүргүзүлгөн изилдөө³² 45% кыргызстандыктардын пикири боюнча өзгөртүүлөр алардын ишке орношуусун абдан жеңилдеткенин көрсөттү. 31%дын пикири боюнча аларга жумуш табуу бир аз жеңил болуп калды. 8% гана сурамжыланган кыргызстандыктар өзгөртүүлөр аларга жумуш табууга жардам берген жок деп эсептейт, дагы 5%ы ишке орношууда өзгөрүүлөрдүн болбогондугун белгилеген.

Эми Кыргызстандын жарандарына жумушка кирүү оңой болуп калдыбы же жокпу айта кетсек. Кандайдыр бир деңгээлде жеңил болуп калды. Анткени жумуш берүүчүлөр салыкты азыраак төлөшү үчүн аларга Евразия бажы бирлигинин жарандарын ишке алуу жакшы. Россиянын жарандары менен бирдей эле 13% кармалат. Жумуш берүүчүлөргө Кыргызстандан келгендерди тариздөө оңой болуп калды. Кыргызстандан келип иштеп жаткан мигранттардын өздөрүнө да жумушка орношуу жеңилдеди. Анткени панеттин кереги жок, акча үнөмдөлүп жакшы болуп калды. Бир жолу келишет, жумуш берүүчү аркылуу каттоосун алышат, эмгек келишиминин негизинде 1 жылга узартышат. Мен сыяктуу эле сарсана болбой иштей беришет.

Кыргыз Республикасынан келип иштеп жаткан мигрант, 32 жашта, кафе тармагында персонал боюнча менеджер, Москва ш., 2016-ж.

Биз бул жерге келгенибизде документтерге келээрибиз менен эле болжолу 30 миңдей коротчубуз, чындыгын айтканда бул оор болчу. Ата-энем келди, акчанын баарын документтерге жумшап, карызга белчесинен батышты. Азыр болсо баары оңой, биз келип, каттообузду алабыз –

³² “Кыргыз Республикасынан Тажикстан Республикасына барып иштеп жаткан мигранттарды эффективдүү ишке орноштуруу максатында Россия Федерациясында эмгек рыногунун конъюнктурасына талдоо” изилдөөсүнүн алкагында РФте иштеп жүргөн, Тажикстандан жана Кыргызстандан келген 15-60 жаштагы 1 001 мигрантка анкеталоо жүргүзүлгөн (2016-жылдын 1-июнунан 31-августуна чейин). Москвада 501 респондент, Санкт-Петербургда – 250, Екатеринбургта дагы – 250 респондент сурамжыланган. Ал төмөнкүдөй параметрлер боюнча тандалып алынган: курагы (34% – 15-25 жаш, 33% – 26-35 жаш, 33% – 36-60 жаш), жынысы (70% – эркектер, 30% – аялдар), келген өлкөсү (50% – Кыргызстандан, 50% – Тажикстандан), Россияда иш стажы (50% – 1-2 жыл иш стажы барлар, 50% – 3 жана андан көп жыл иш стажы барлар) жана ишке орношуунун негизги чөйрөлөрү (колдон келишинче мүмкүн болгон ар түрдүүлүк). Ошондой эле эксперттер менен жарым-жартылай түзүмдөштүрүлгөн маектешүүлөр (бардыгы 15 маектешүү: 8 – Москвада, 3 – Санкт-Петербургда, 4 – Екатеринбургта) жана Россияга Тажикстандан жана Кыргызстандан келип иштеп жаткан мигранттар менен тереңдетилген маектешүүлөр (бардыгы 21 маектешүү: 4 – Москвада, 5 – Санкт-Петербургда, 5 – Екатеринбургта, 7 – Казанда; 50% маектешүү Тажикстандан, 50% – Кыргызстандан келип иштеп жаткан мигранттар менен жүргүзүлдү).

болду, ишке эч кандай уруксаттын кереги жок. Материалдык пландан алганда жеңил. Бирок жумуш табуу мурдагыдай эле болуш керек.

Кыргыз Республикасынан келген эмгек мигрант, 25 жашта, базарда аялдардын кийимин сатуучу, Санкт-Петербург ш., 2016-ж.

Албетте эң негизгиси өзгөрдү – азыр документтер керек, мурда болсо уруксат, патент керек эле. Азыр патенттин кереги жок, келишим жана катталган жер болсо болду. Кымбат да эмес. Мурда дайыма ортомчулар аркылуу болуп келген, биздин убакытыбыз тартыш болгондуктан, өзүбүз аракет кылып көргөн эмеспиз.

Кыргыз Республикасынан келген эмгек мигрант, 36 жашта, дүкөндө комплекттөөчү, Екатеринбург ш., 2016-ж.

Албетте жеңил болуп калды. Анткени мурда патенти жок жумушка алышчу эмес, азыр болсо патенти жок эле ала берет, Кыргызстандан келгендерге жакшы болуп калды. Эмгек келишими бар, патент болгон кезде келишим жок эле.

Кыргыз Республикасынан келген эмгек мигрант, 27 жашта, ашпозчу, Казан ш., 2016-ж.

Кыйла жеңилдеди. Жумуш берүүчүлөр менен сүйлөшүү да оңой болуп калды, анткени аларда биз тууралуу маалымат бар. Мурда патентке белгилүү бир иштерибиз гана жазылчу. Азыр болсо кеңири жазылат. Ошондуктан жеңил. Чыгымдар азайып калды.

Кыргыз Республикасынан келген эмгек мигрант, 24 жашта, кафеде кассир, Казан ш., 2016-ж.

Албетте жеңилдеди. Көп нерселер өзгөрдү, мен документ алып тынч иштеп жатам, кыйла жеңилдеди. Биринчиден, жумушка кирүү оңой болуп калды. Документиң болсо, сени жумушка расмий түрдө алышат. Экинчиден, сен бардык жарандар сыяктуу эле маяна аласың, ушунун бардыгы таризделет, сени эч ким алдап кетпейт. Эмгек акыңды өз учурунда аласың жана кам санабай иштейсиң. Эмгек акы мурдагыдай эле, өзгөргөн жок, бирок жумушка кирген жеңилдеди. Эч проблемасы жок.

Кыргыз Республикасынан келген эмгек мигрант, 26 жашта, кафеде администратор, Казан ш., 2016-ж.

Миграциялык изилдөөлөр борборунун (МИБ) 2016-жылы жүргүзүлгөн изилдөөсүнө³³ ылайык Россиядагы Кыргызстандан барган эмгек мигранттардын 71%ында 2016-жылы (2, 3, 4-таблица) жумуш берүүчү менен жазуу жүзүндө эмгек келишими болгон. Мында 43% кыргызстандыктар өзүнүн эмгек акысын расмий түрдө алган. Жумуш берүүчүлөр менен жазуу жүзүндөгү келишимдердин жарымынан көбүн эмгек мигранттар расмий түрдө каттаган эмес. Миграциялык изилдөөлөр борборунун изилдөөлөрү бир нече жолу көрсөтүп тургандай³⁴ жумуш берүүчү менен келишимдин болбошу – бул көбүрөөк деңгээлде мигранттын өзүнүн чечими. Алсак, 2016-жылы келишими жоктордун ичинен 45%ы мындай келишимди түзүүдөн жумуш берүүчү баш тарткандыгын, ал эми 48%ы алардын өздөрүнө келишимдин кереги жоктугун билдирген.

2-таблица. Жумуш берүүчү менен жазуу жүзүндөгү келишимдин болушу боюнча Россиядагы респондент-кыргызстандыктардын бөлүнүшү, 2016-ж., N= 500, %

³³ БААУ ТАБдын 2016-жылдагы “Кыргыз Республикасынан Тажикстан Республикасына барып иштеп жаткан мигранттарды эффективдүү ишке орноштуруу максатында Россия Федерациясында эмгек рыногунун конъюктурасына талдоо” долбоорунун алкагында.

³⁴ Карань: Тюрюканова Е. В. жана башкалар. КМШ өлкөлөрүнөн Россияга барып иштеп жаткан мигрант-аялдар. Серия: Россия Федерациясында миграциялык барометр. Москва: МАКС Пресс, 2011; Зайончковская Жанна жана башкалар. Россияда жана Казакстанда үй кызматкерлери, Алматы: БУУ-Аялдар, Ex Libris, 2014.

	Кыргызстан жалпысынан	Кыргызстан, эркектер	Кыргызстан, аялдар
Келишим бар	70,5	72,2	67,1
Келишим жок	29,5	27,8	32,9
	100,0	100,0	100,0

3-таблица. Жумуш берүүчү менен келишимдин жоктугунун себептери жөнүндө маселе боюнча респонденттердин бөлүнүшү, 2016-ж., N= 500, %

	Кыргызстан жалпысына н	Кыргызстан, эркектер	Кыргызстан, аялдар
Жумуш берүүчү келишим түзүүдөн баш тарткан	45,0	46,0	43,4
Келишим респонденттин өзүнө кереги жок	47,9	50,6	43,4
Башка	7,1	3,4	13,2
	100,0	100,0	100,0

4-таблица. Эмгек акы алуу формасы боюнча респонденттердин бөлүнүшү, 2016-ж., N= 500, %

	Кыргызстан жалпысына н	Кыргызстан, эркектер	Кыргызстан, аялдар
Расмий ведомость боюнча, банк аркылуу, карточкага	42,9	46,2	36,3
Ведомосту жок накталай (“конвертте”)	45,3	42,9	50,0
Жарым-жартылайы – расмий түрдө, жарым-жартылайы – расмий эмес түрдө	10,2	9,1	12,5
Эмгек акысын акча менен албайт	0,0	0,0	0,0
Башка	1,6	1,8	1,2
	100,0	100,0	100,0

2017-жылы сурамжыланган кыргызстандыктардын 61%ы жумуш берүүчү менен жазуу жүзүндөгү эмгек келишими бар экендигин (2016-жылы 71%) жана 38%ы ушундай келишимди түзүүдөн жумуш берүүчү өзү баш тартып жаткандыгын билдиришкен. 2017-жылы 31% кыргызстандыктар өздөрүнүн эмгек акысын расмий түрдө, б.а. расмий ведомостко кол коюп же карточкага банк аркылуу алышаарын билдирген (35-таблица, 28-сүрөт). Эмгек акысын алуу тиби боюнча ылгоо бизге жалган/жараксыз келишимдердин санын көрсөтүп турат. Көрүнүп тургандай, чындыгында келишими бар кыргызстандыктардын саны ушундай келишими таризделди деп ойлогондорго караганда дээрлик эки эсеге аз.

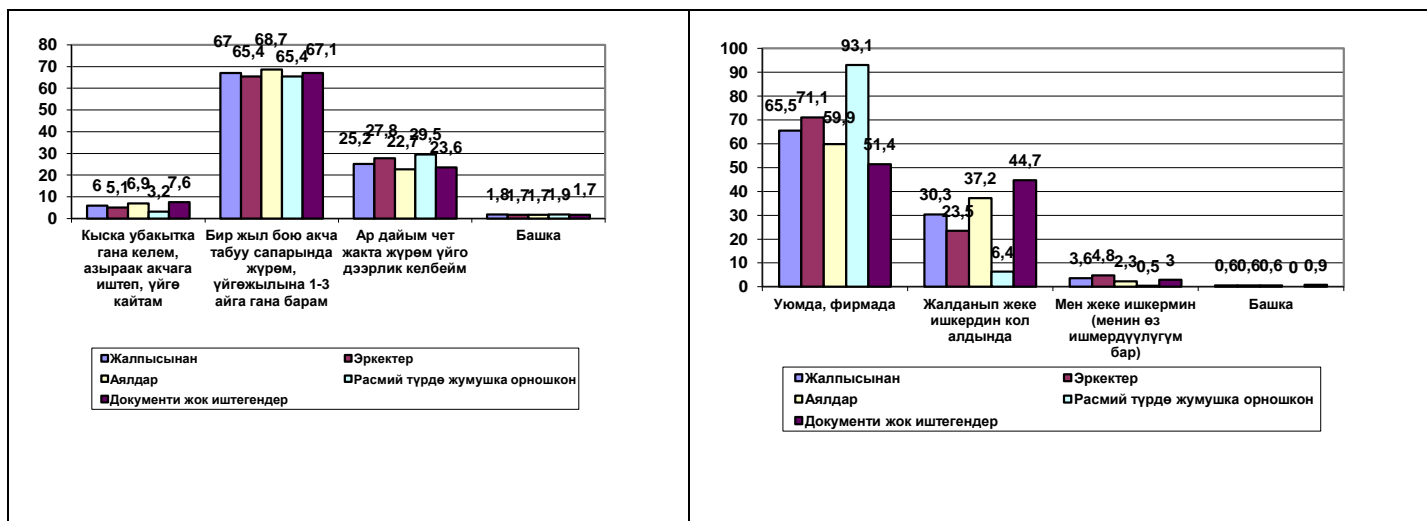
Ошентип Россияда мыйзамдуу иштеп жаткан кыргызстандыктардын саны бир жылдын ичинде эле 11%га азайган, ал эми өздөрүнүн пикири боюнча жазуу жүзүндөгү эмгек келишими бар кыргызстандыктардын саны 10%га төмөндөгөн. Формалдуу эмес статуска мындай чыгуу – абдан коркунуч жаратуучу тенденция.

Мыйзамдуу иштегендерде акча таап иштөөгө кетүүнүн форматы формалдуу түрдө иштебегендерден айырмаланып турат: алардын эмгек миграциясынын стратегиясы расмий эмес иштегендерге салыштырганда узак мөөнөткө болууга көбүрөөк багытталган (25-таблица, 18-сүрөт).

Көпчүлүк учурларда мыйзамдуу иштеп жаткан кыргызстандыктар уюмдарда, фирмаларда (93%) иштейт, ал эми формалдуу эмес иштеп жаткандардын арасында мындайлар жарымы гана (51%) болот (26-таблица, 19-сүрөт). Ошол эле убакта өзүнүн эмгек мамилесин мыйзамдаштырбагандар (45%) негизинен жеке жактарга иштешет, “мыйзамдуулардын” арасында мындайлар азыраак (6%).

Сүрөт 18. Респонденттерди акча табууга чыккан сапары боюнча бөлүшгүрүү, %

Сүрөт 19. Респонденттерди иш менен алектенүүсү боюнча бөлүшгүрүү, %

Иш чөйрөсү боюнча бөлүшгүрүү мүнөздүү болду (27-таблица, 20-сүрөт). 26%ы кызмат көрсөтүү чөйрөсүндө иштейт, 29%ы – соода-сатыкта, болжол менен 20%ы курулушта, 12%ы – транспорттук кызмат көрсөтүүлөр жана байланыш чөйрөсүндө, 5%ы тиричилик-коммуналдык чарбасында, 2,4%ы өнөр жайда, 1,3%ы саламаттык сактоо системасында ишешет.

Гендердик өңүтгө эң чоң ажырымды биз кызмат көрсөтүү чөйрөсүндө байкадык: бул жерде бардыгы 12% эркек жана 41% (!) аял иштейт.

Клинингдик компаниялар, дүкөндөгү жана мейманканалардагы тазалагычтар боюнча. Бул негизинен Кыргызстандан келген аялдар.

Эксперттик маектешүүдөн, Екатеринбург и.

Жумушунда расмий түрдө таризделгендер көп учурда өнөр жайда (4,1% расмий түрдө таризделбегендер 1,2%), тиричилик-коммуналдык чарбасында (14,2% жана 0,7%) жана саламаттык сактоодо (3,2% жана 0,2%). Кызмат көрсөтүү (26,6% жана 25,3%) жана соода-сатык (26,6% жана 29,5%) чөйрөсүндө расмий жана расмий эмес түрдө иштегендер боюнча айырмачылыктар дээрлик жок. Ал эми курулушта (23,2% жана 12,8%), транспорт жана байланыш чөйрөсүндө (13,7% жана 9,6%), ошондой эле үй чарбасында (5,3% жана 0,5%) расмий эмес түрдө иштегендер басымдуулук кылат.

Кыргызстандан келип иштеп жаткан эки чөйрөнү өзгөчө бөлүп көрсөтүү керек. Бул таксилердин айдоочулары жана “ак жакачандар” деп аталуучу – банктардын кызматкерлери, клерктер. Алсак, Кыргызстандан келген айдоочулар Россияда өздөрүнүн улуттук укуктарын колдоно алышат³⁵, бул болсо башка өлкөлөрдөн келип иштеп жаткан мигрант-такси айдоочулардын алдында артыкчылык болуп саналат. “Ак жакачандар” боюнча эксперттердин пикирлери эки жаат болду. Иштеп жаткан мигранттарга жардам көрсөтүү чөйрөсүндө иштеген практиктер офистерде жана банктарда Кыргызстандан келип иштеп жаткан мигранттарга караганда, түбү кыргыз болгон россиялыктар иштейт деп эсептешет.

Эң корголгон топ – бул маршрутту таксилердин айдоочулары. Кыргызстанда азыркы мезгилде орус тили милдеттүү болуп саналат, жадагалса алардын чет өлкөлүк айдоочулук күбөлүктөрү Россияда жарайт.

Эксперттик маектешүүдөн, Москва и.

Өзүмдүн тажрыйбамда Россиянын банктарында иштеген Кыргызстандын жарандарын кезиктире элекмин. Кыргызстандын мурдагы жарандары болушу ыктымал, биз аларды башка өлкөнүн жарандары деп ойлоп, сырткы келбетинен Кыргызстандын жарандары катары түшүнөбүз. Коммерциялык банктар кардарларды кабыл алууда, калкты тейлөөдө иштеген адистерди тандоого

³⁵ Путин Кыргызстандын жарандарына Россия Федерациясында айдоочунун улуттук күбөлүгү менен унаа айдоого уруксат берди. РИА Новости, 27.07.2017 <https://ria.ru/society/20170727/1499234826.html>

абдан олуттуу мамиле кылышат. Ал жерлерде Кыргызстандын жарандары өтө эле аз санда болуш керек. Ал эми дүкөндөрдүн кассаларында, ошол эле тармактык гипермаркеттерде Кыргызстандын жарандары иштешет.

Эксперттик маектешүүдөн, Москва ш.

Сүрөт 20. Респонденттреди алектенүү тармактары боюнча бөлүштүрүү, %

Кыргызстандан келген мигранттар жумушсуз негизинен “өз” кишилери аркылуу издешет (74%). 9%ы жумушсуз ЖМКлардагы кулактандыруулар, 8%ы – Интернеттеги кулактандыруу же жарнама, 4%ы ортомчулар аркылуу издешет. Болжол менен 2%ы гана (иш жүзүндө статистикалык катачылыктын деңгээлинде!) мамлекеттик түзүмдөргө (ишке орноштуруу кызматтарына) кайрылган. Расмий эмес түрдө иштегендердин арасында расмий түрдө иштегендерге (60%, 28-таблица, 21-сүрөт) караганда жумушсуз тууган-туушкандары, теңтууштары же тааныштары (алардын 81%ы ушундай кылышат) аркылуу көбүрөөк издешет.

Иштеп жаткан мигранттар диаспоралык байланыштар аркылуу жумуш издөөнү каалашы боюнча айта кетсек, бул аларды кез-кезде тобокелдик учурларына алып келет, мында алар келишимди расмий түрдө тариздөө вариантын карашпай, алдамчылык үчүн аялуу болуп калышат.

Азыркы мезгилде алар өзүнүн диаспорасынан ортомчулардын кызматтарын колдонушат жана катталыш үчүн жасалма эмгек келишимдерин тариздешет. Андан ары алар эркин издей беришет. Тиешелүү түрдө келишимдер жок болсо, эч ким эч кандай салык төлөбөйт. Бул болсо өтө жаман кесепеттерге алып келет. Алардын эмгек акысын беришпей алдап кетишет. Бул чоң проблема.

Эксперттик маектешүүдөн, Екатеринбург ш.

Жасалма келишимдерди берген уюмдар диаспора менен түздөн-түз байланышта. Бул алардын бизнеси.

Эксперттик маектешүүдөн, Екатеринбург ш.

Алар келишимдерди түзүшпөйт – бул эки тараптуу процесс. Башкача айтканда тигил да, бул да тарап мыйзамды бузуп жатат. Жумуш берүүчү салыктан качат, ал эми Кыргызстандын жарандары миң-бир жарым миң сомго жасалма келишим сатып алып, бир жылга каттоо алган жаакшы, калганы болсо – биз эркин түрдө издейбиз: каалаган жеримде иштей берем деп ойлошот.

Эксперттик маектешүүдөн, Екатеринбург ш.

Мыйзамсыз иш боюнча абдан жаман окуялар жаралат. Клинингдик компаниялар – бул кыргыздар боюнча негизги мыйзам бузуучулар. Алар ушул эмгекти өтө уятсыз түрдө колдонушат. Жумуштан кетирип, көчөгө чыгарып салышат, эмгек акыны төлөбөй коюшат жана эң негизгиси эч кандай социалдык салыктарды төлөшпөйт. Бул аутсорсинг. Эч ким бул нерсе менен эч нерсе кылгысы келбейт.

Эксперттик маектешүүдөн, Екатеринбург ш.

Курулуш клинингдик компаниялардан кем калбастан, мигранттардын абсолюттук мыйзамсыздыгын жаратат. Тиричилик-коммуналдык чарба чөйрөсү эмгек келишимдерин түзөт, анткени акчаны кандайдыр бир жол менен өздөштүрүү керек. Алар менен келишимдерди түзүшөт, ал жакта Кыргызстандын жарандары абдан көп, аларды тариздөө оңой. Тиричилик-коммуналдык чарба чөйрөсү – бул мигранттардын эмгек укуктарын олуттуу басмырлоо, бирок алардын келишимдери бар – муну тиричилик-коммуналдык чарбасынан алып салууга болбойт, алар келишимдерге кол коюшат.

Эксперттик маектешүүдөн, Москва ш.

Тилекке каршы Кыргызстандан келип иштеп жаткан мигранттардын россиялык жумуш берүүчүлөр тарабынан жапырт алданышынын учурлары Россиянын укук коргоо жана көзөмөлдөө органдарынын көңүлүн өзүнө тартпайт. Бул тууралуу эксперттер күйүп-бышып айтышты.

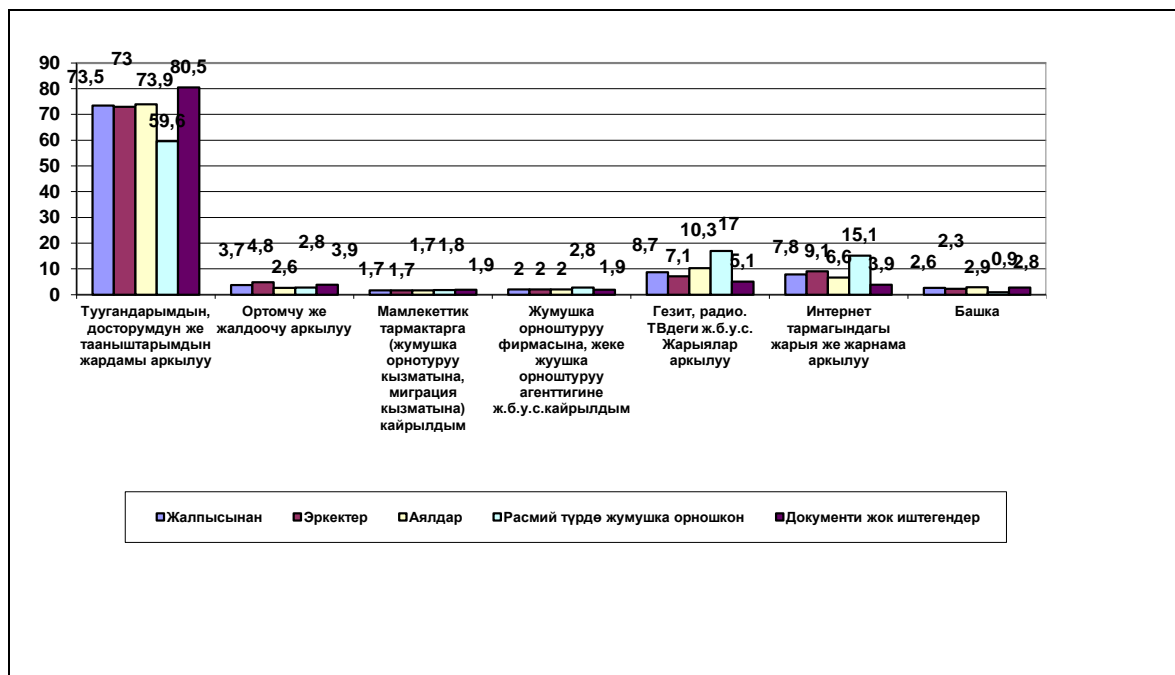
Полиция, миграциялык кызмат, Федералдык коопсуздук кызматы, ишке орноштуруу кызматынын департаменти, эмгек инспекциясы тараптан эч бир реакция жок. Эч ким эч кандай чара көргөн жок. Эмгек инспекциясы мындай дейт: “Бул жарандык-укуктук келишимдер, биз аларга эч кандай жооп кылбайбыз. Алар жарандык-укуктук келишимдерди түзүшөт, алар болсо биздин компетенциябызга кирбейт”.

Эксперттик маектешүүдөн, Екатеринбург ш.

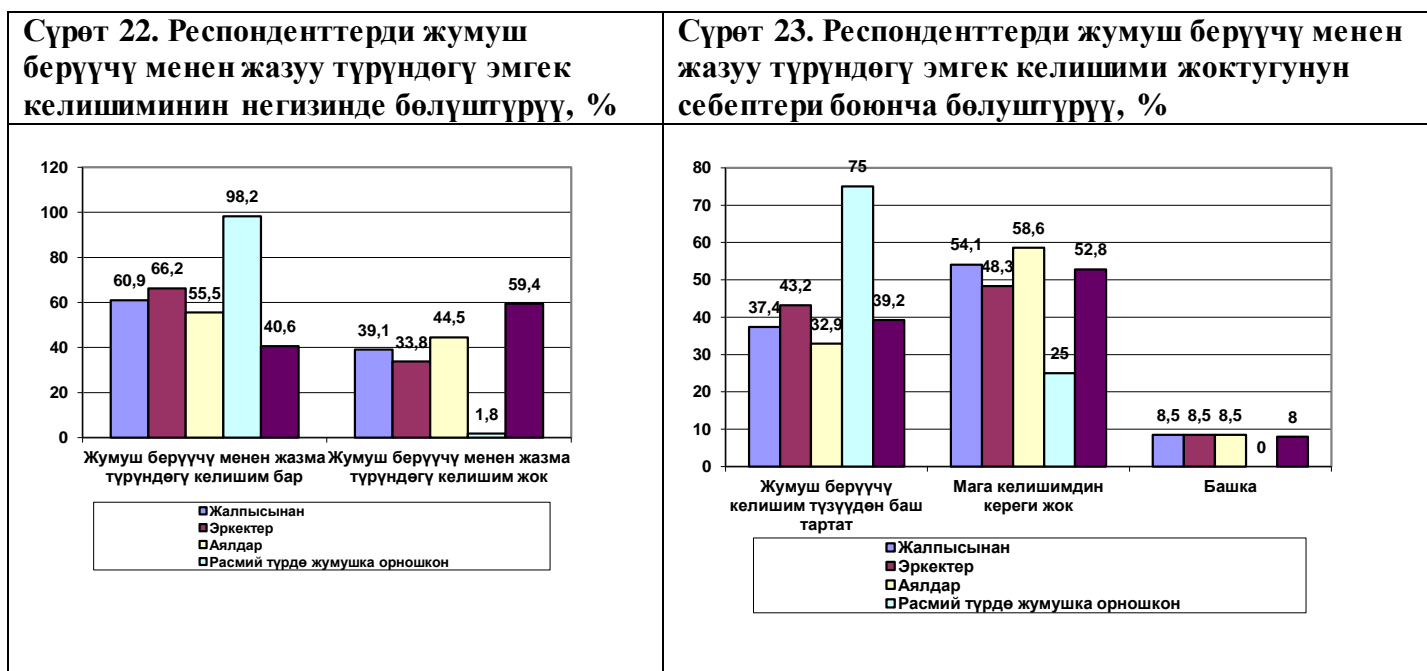
Аларды сүйүнүп эле жумушка алышат, анткени алар патентке акча төлөшпөйт, алар үчүн иш жүзүндө эч кандай айыптык санкциялар каралган эмес. Көп учурда эмгек акысын жедирип ийген кыргыздар буга өздөрү күнөөлүү, анткени алар келишими жок иштешет же алардын колуна болбогон бир кагаздарды карматып коюшат.

Эксперттик маектешүүдөн, Екатеринбург ш.

Сүрөт 21. Респонденттерди жумуш издөө жолдору боюнча бөлүшгүрүү, %

Жумуш берүүчү менен жазуу жүзүндөгү эмгек келишими Кыргызстандан келген мигранттардын 61%ында бар. Расмий эмес иштегендердин арасынан 41%ы иштөө шарттары жөнүндө жумуш берүүчү менен жазуу жүзүндө келишимдер бар экендигин билдиргендиги кызыктуу (29-таблица, 22-сүрөт), бирок чындыгында мындай контракт юридикалык күчкө ээ эмес, аны эмгек акыны “кара накталай акча” менен берүү формасы тастыктап турат (35-таблица, 29-сүрөт).

Сурамжыланган респонденттердин 38%ы гана келишим түзүүдөн жумуш берүүчү баш тартарын билдирген, 54%ы алардын өздөрүнө келишим кереги жоктугун айткан (30-таблица, 23-сүрөт). Расмий эмес түрдө иштегендердин арасында 53%ы алардын өздөрүнө эмгек келишиминин кереги жок деп эсептейт жана 39%ы гана жумуш берүүчү башында эле аны менен келишим түзүүдөн баш тарткандыгын билдирген.

Алар ушул эмгек келишимдерин өздөрүнүн миграциялык каттоосу менен бирге сатып алышат.

Эксперттик маектешүүдөн, Москва ш.

5-таблица. Келишимдин болушу жана Россиядагы иш стажын эске алуу менен эмгек акысын алуу формасы боюнча респонденттердин бөлүнүшү, %

Россиядагы иш стажы	Келишим бар	Келишим жок	Расмий иштешет же аркылуу алышат) (акчаны ведомость боюнча карточка түрдө)	Таризделбестен иштешет (акчаны накталай түрдө, ведомосту жок алышат)
3 жылга чейин	51,4	52,7	45,4	52,1
3 жылдан ашык	48,6	47,3	54,6	47,9
	100,0	100,0	100,0	100,0

Изилдөөнү жүргүзүүнүн жүрүшүндө эксперттер Кыргызстандан келген мигранттарда жумуш берүүчү менен расмий түрдө таризделген эмгек келишимдеринин саны эмне үчүн азайып кеткендигине баа беришти. Россияга Кыргызстандан жаш жумушчулардын агымы көбөйүп кетти деген версия келип чыкты, алар Россияда иштөө эрежелерин начар билишет, мурда эмгек мамилелерин катуу жөнгө салуучу патентти алууда тажрыйбалары жок, алардын Россияда иш тажрыйбасы аз, ошондуктан алар эмгек контракттарын түзүү жөнүндө кам санашпайт. Андан тышкары, патенттин жокко чыгарылышынан улам кыргызстандыктардын иштөө чөйрөсүнүн кеңейиши да терс роль ойногондугу жөнүндө божомол келип чыкты.

Мыйзамдашуу мүмкүндүгү Кыргызстандын жарандарына башка эмгек жерлерине өтүүгө мүмкүндүк берди. Эгерде мурда алар белгилүү бир, чектелген жерлерде болушса – мисалы, курулушта же кафеде, азыр болсо алар эркиндикке ээ болушуп, башка жерлерге өтө баишташты. Ал эми бул жерлерде эмгек келишимдерин түзүмдүк түрдө азыраак түзүшөт. Менин оюм боюнча түшүндүрмөнү мыйзамдарды аткаруудагы кандайдыр бир психологиялык эрежелердин өзгөргөндүгүнөн эмес, ишке орношуу түзүмүнөн жана адамдардын санынын өсүшүнөн издөө керек. Кыска мезгилдин ичинде көптөгөн жаңы адамдар келишти, алардын мүмкүнчүлүктөрү көп, анткени аларда патент менен байланышкан чектөөлөр жок, алар өздөрүнүн кесибин бат-бат алмаштыра алышат. Бул эмгек келишимдери азыраак болуп калгандыгынын эффектисин түзүшү мүмкүн.

Эксперттик маектешүүдөн, Санкт-Петербург и.

Изилдөө көрсөткөндөй (5-таблицаны караңыз) жумуш берүүчү менен расмий келишимдин болушу же болбошу дээрлик Россияда респонденттин иш стажына жараша болбойт. ӨЭУларда иштеген, эмгек мигранттарына түздөн-түз жардам көрсөтүүчү эксперттер дал ошол жумуш берүүчүлөр – бүгүнкү күндө Кыргызстандан келип иштеп жаткан мигранттар барган сайын расмий келишимдерди азыраак түзүп жаткандыктарына башкы күнөөлүүлөр экендигин ырастаашты.

Коомдук тамактануунун тармактык ресторандары сыяктуу ири жумуш берүүчүлөр эреже катары мигранттарды мыйзамдуу түрдө тариздөөгө аракет кылышат. Бирок ушул ири жумуш берүүчүлөр мурда бардыгын мыйзамдуу түрдө тариздеп келише, азыр бардыгын ортомчулук түзүмдөр аркылуу жасашат. Кайсы бир ортомчу уюмду жалдашат, ал итатка ушундай кызматкерлерди – Кыргызстандын жарандарын алат. Бул катмарланган уюм бардык тобокелдиктерди тартат, бирок ал мигранттардын алдында эч бир милдеттерди аткарбайт. Кыргыздар ЕАЭБге кирээри менен жумуш берүүчүлөр чет өлкөлүк жарандарды тейлеши керек болгон персоналга финансылык чыгымдарды көбөйтүп, аларды өздөрүнө акырын ала баштаган. Убакыт өткөн сайын алар ушул бардык чет өлкөлүк жарандарды өзүнө алуучу кандайдыр бир үчүнчү, номиналдуу компанияны ишке тартып, бардык ушул чет өлкөлүктөрдү өткөрүү менен тобокелдиктерди азайтса боло тургандыгын түшүнүшкөн. Ушул компания милдеттенмелерди аткарбай жатат. Жалпысынан алганда жумуш берүүчүлөр бардык ушул милдеттенмелерди милдеттүү түрдө өзүнө албай койсо боло тургандыгын түшүндү.

Эксперттик маектешүүдөн, Москва ш.

Чакан ишканалар аутсорсингди колдонушпайт, штаттан чыгарышпайт жана тариздеишпейт. Кичинекей уюм ортомчуларды колдонбойт, ал аларды [Кыргызстандан келген мигранттарды – Д.П.] жөн гана тариздебей коет, юридикалык жактан өзүнө эч кандай түрдө байлабайт. Ал эми кыйла ири жумуш берүүчүлөр штатка киргизет. Ушунун бардыгы клининг бар тармактык гипермаркеттер, ал жерлерде Кыргызстандын жарандары абдан көп иштейт. Алар менен эмгек келишимдери түзүлбөйт. Алар менен эмгек талаш-тартыштары келип чыга баштаганда, директорлор мындай дешет: “Балдар, алар бизде иштешпейт, бизде клинингдик компания бар, келишимди борбордук офисте түзгөнбүз”. Алардын клинингдик компаниясы эч кимди тариздебейт, миграциялык эсепке албайт, тиешелүү түрдө аларда расмий эмгек келишимдери жок жана алар Россияда болгон стажына карабастан жасалма миграциялык эсепке алуу менен ушул жасалма эмгек келишимдерин алууга аргасыз болушат. Мен муну тажрыйбага жана миграция тажрыйбасынын жоктугуна бөлмөк эмесмин.

Эксперттик маектешүүдөн, Москва ш.

99%ы клинингдик компанияларда иштешет, аларда тармактык гипермаркеттерде башкы директорлор менен келишим бар. Ал эми ушул клинингдик компаниялар кыргыз жарандары менен эмгек келишимдерин түзүшпөй калышкан, анткени: а) бул пайдасыз; б) кошумча социалдык кепилдиктер; в) эмгек акыны төлөө. Тармактык дүкөндөрдө клинингде эмгек акыны төлөбөй коюуда чоң пайыз болот. Чет өлкөлүктөрдүн олуттуу бөлүгү ушундай клинингдик компаниялардан келишет. Көп учурда алар эмгек келишимин кол коюусуз, мөөр баспастан берген практика бар. Жөн гана “Ромашка” ООО, калемсап менен мигранттын аты-жөнү жазылат, болду. Мигранттар болсо: “Мына эмгек келишими бар, мен расмий түрдө иштеп жатам” деп сүйүнүп калат. Жумуш берүүчүнүн колтамгасы жана мөөрү болсо жок. Алар мигрантты психологиялык жактан жайлап коюшат, мындай практика да бар. Бирок миграциялык эсепке алуунун мөөнөтүн узартуу керек, ошондуктан алар ортомчулук түзүмгө кайрылууга жана жасалма келишимдерди сатып алууга аргасыз болушат, анткени аларга ансыз миграциялык эсепке алууну узартып беришпейт.

Эксперттик маектешүүдөн, Москва ш.

Евразия бирлигине киргенге чейин алардын патенти болгон, эмгек мамилесин тариздөө керек эле. Балким ушул мотивациялады. Евразия бирлигине кирүү менен мотивациялоо сакталып калды, жадагалса күчөшү мүмкүн. Эми ошол эле эмгек келишиминин негизинде өзүң үчүн эле эмес, ошондой эле үй-бүлө мүчөлөрү үчүн да көптөгөн пайдалуу нерселерди алууга болот (өлкөдө болууну узартуу ж.б.). Бирок экинчи жагынан алганда муну контролдоо азайды. Инстанциялар боюнча жүрүү зарылдыгы азыраак болуп калды, мунун баары арзан. Эми ишке орношуу эркин болгондой сезим бар. Алардын көпчүлүгү келишим түзүшөт, бирок бул жалган келишимдер. Алар эмгек же көп учурда жарандык-укуктук келишимдерди ал жерде каттоодо болушу үчүн аутсорсингдик уюмдар менен жасашат. Ал эми айрымдары жадагалса төлөшөт – ай сайын же бир жолу – эмгек келишиминин өзүн. Башкача айтканда алар үчүн эмгек келишими патенттин бир түрүнө, каалоочулар үчүн кандайдыр бир акы төлөнүүчү бонуска айланып калды. Мында алар иш жүзүндө эмгек келишиминин жери боюнча эмес жерде иштешет. Аларда кандайдыр бир келишим болушу мүмкүн, бирок алар ушул жумушта иштешпейт. Көбүнчөсүндө кандайдыр бир кагаздар бар, бирок алар эч бир мааниге ээ эмес, башкача айтканда алар миграциялык документтин аналогу катары колдонулат.

Эксперттик маектешүүдөн, Санкт-Петербург ш.

Алар келишимдерди аз түзүп калышты. Анын себеби бирдиктүү мейкиндиктин түзүлгөндүгүндө болушу ыктымал. Бирок бул башкы себеп эмес. Башкасы маанилүү – жумуш берүүчүлөр мыйзамдуу ишке чакырууларга көп макул болбой калышты, анткени бул аркасынан ар кандай кошумча чыгымдарды, кош бухгалтердик эсепти жүргүзүүнү алып келет. Алсак, мага бир нече ресторандардын ээси ал мигранттарды ишке алууга кызыкдар эместигин ачык эле айтты. Аларды кабыл алат, алар анда иштеп жүрүшөт. Бирок ал аларды мыйзамсыз кармап жатат, анткени аларды мыйзамдаштыруу үчүн башка киреше салыгын төлөп, атайын кошумча отчет берип (ал чоң эмес,

бирок ал баары бир бар) жана ишке орноштуруу кызматына кандайдыр бир маалыматтарды берип туруу керек. Ага да бул жакпайт, анткени нормалдуу жашоо-турмушта нормалдуу адамдар (мыйзамсыздар) менен мындай проблема болбойт. Бул мигранттар кескин түрдө мыйзамсыз болууну каалаган учур эмес. Бул жөн гана үнөмдөөнү чечкен жумуш берүүчүлөр жөнүндө учур болушу мүмкүн.

Эксперттик маектешүүдөн, Екатеринбург ш.

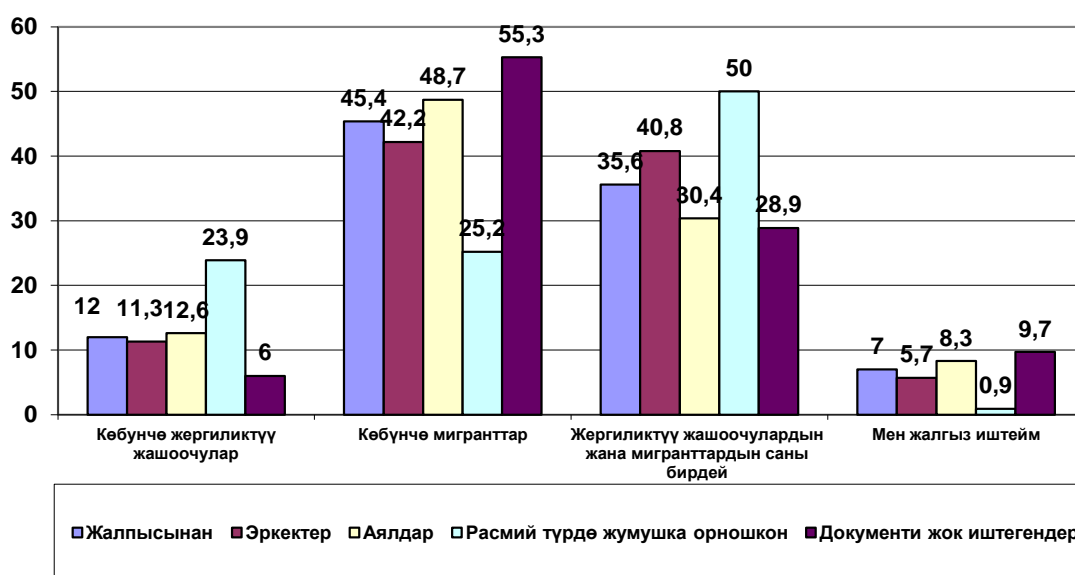
Сурамжыланган эксперттердин пикири боюнча күнөөнүн бир бөлүгү мигранттардын өздөрүндө да бар.

Жумуш берүүчүлөр үнөмдөгөн учурлар да бар. Бирок кыргыздардын өздөрү буга [тариздөөгө – Д.П.] кызыгышпайт. Бул жерде жумуш берүүчүлөр гана күнөөлүү деп айта албайсың. Тигил да, бул да тарап бул маселеде жооптуу эмес.

Эксперттик маектешүүдөн, Москва ш.

Жалпысынан болжол менен 12%ы гана жергиликтүү тургундар эле иштеген жерлерде иштешет (31-таблица, 24-сүрөт), сурамжылангандардын 36%ы мигранттар да, жергиликтүү тургундар да болжол менен жарым-жартылай иштеген жумуш орундарында иштешет. Сурамжыланган респонденттердин болжол менен жарымы (45%ы) негизинен мигранттар иштеген жерлерде иштейт.

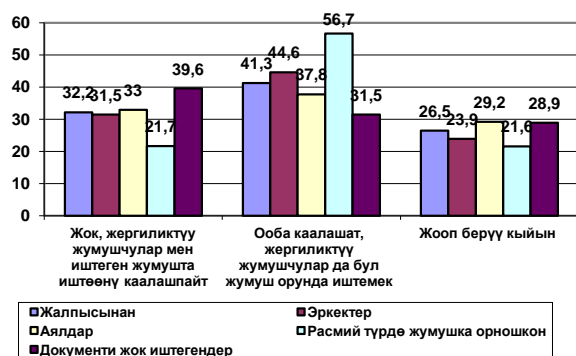
Рисунок 24. Респонденттерди чогуу иштеген кесиптештери боюнча бөлүштүрүү, %

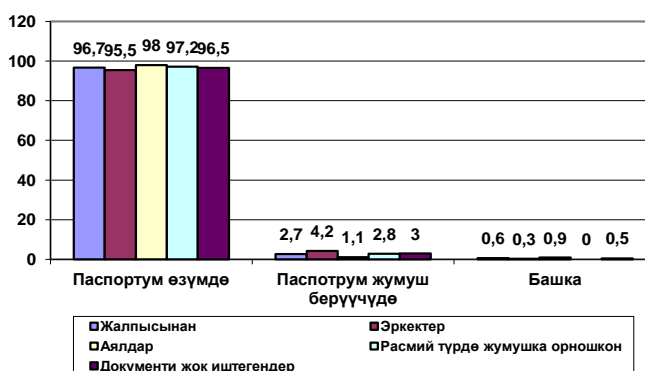
Сурамжыланган кыргызстандыктардын 41%ы жергиликтүү жумушчулар алардын жумуш орундарына талапкер болушат деп эсептешет (32-таблица, 25-сүрөт), 32%ы жергиликтүү жумушчулар алардын жумуш ордуларында иштөөнү каалашпайт деп эсептесе, сурамжылангандардын болжол менен төрттөн бир бөлүгү (27%ы) бул суроого жооп берүүдөн кыйналышты.

Мыйзамдуу түрдө таризделген жумушчулар жергиликтүү тургундар менен жумуш ордуларына кыйла катаал атаандаштыкта болушат: алсак, мыйзамсыз иштегендердин арасында 40%ы жергиликтүү жумушчулар алардын ордуларына ат салышпайт деп эсептесе, “мыйзамдуу” иштегендердин арасында 22%ы гана ушундай деп эсептешет. Тескерисинче 57% “мыйзамдуу” иштегендер өзүнүн жумуш ордунда жергиликтүү тургундар менен атаандашат деп эсептейт, ал эми расмий эмес түрдө таризделгендердин арасында болгону 32%ы ушундай деп эсептейт. Бул мыйзамдуу жана расмий эмес түрдө иштегендер боюнча бөлүнүүнү ырастап турат (31-таблица, 24-сүрөт).

Сүрөт 25. Респонденттердин ою боюнча, жергиликтүү жашоочулар мигранттардын жумуш ордуга иштөөнү каалашабы, %

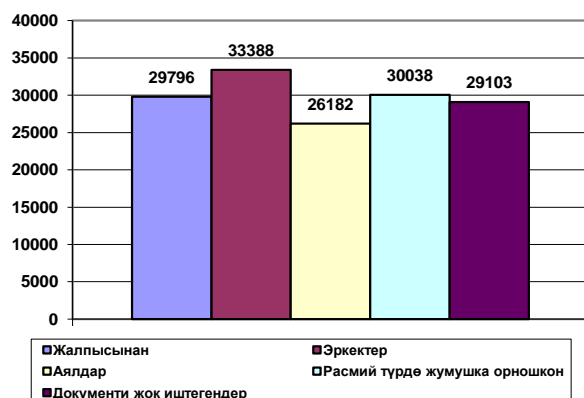
Сүрөт 26. Респонденттердин паспортунун жайгашуусу боюнча бөлүштүрүү, %

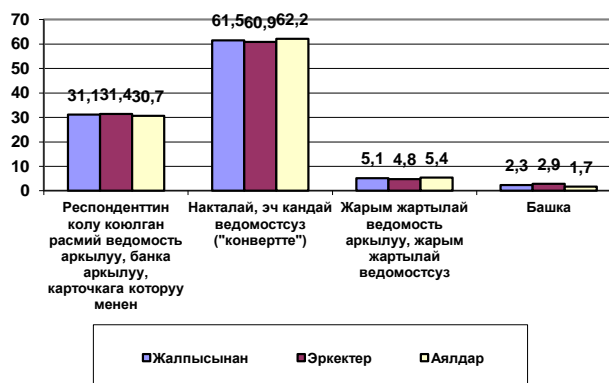
Паспортту алып коюу кысым көрсөтүүнүн жана жадагалса россиялык жумуш берүүчүлөрдүн чет өлкөлүк жумушчуларды кул кылуусунун активдүү колдонулуп келген чарасы болбой калды деген МИБдин башка изилдөөлөрү менен белгиленген тенденциясын изилдөө ырастап турат (33-таблица, 26-сүрөт). Алсак, жалпысынан бардык сурамжылангандарда жана мыйзамдуу жол менен таризделген жумушчуларда жана документтерин тариздебестен иштеп жаткандарда 97% учурда паспорттору жумушчунун өзүндө. Ошол эле учурда мыйзамдуу таризделбеген кыргызстандык жумушчуларга караганда мыйзамдуу иштегендердин арасында өзүнүн жумуш берүүчүсүнөн башка жумушка эркин кете алгандар бир аз көбүрөөк (95%) (38-таблица, 31-сүрөт). Жалпысынан бардык сурамжыланган респонденттер боюнча бул цифра 92%га жетет.

Эмгек акысынын деңгээли (34-таблица, 27-сүрөт) жалпысынан 29 796 рублди түзөт. Мыйзамдуу таризделген жумушчуда ал орточо алганда айына 30 038 рублди түзөт, б.а. расмий түрдө таризделбеген жумушчуга салыштырмалуу 1 000 рублга жогору (орточо алганда айына 29 103 рубль). Жалпысынан Кыргызстандан келген мигранттар бир күндө 10,65 саат (36-таблица, 29-сүрөт), жумасына 5,84 күн (37-таблица, 30-сүрөт) иштешет. Мыйзамдуу таризделген жумушчулар расмий эмес түрдө иштегендер (10,64 саат) сыяктуу эле, орточо алганда бир күндө болжол менен ошончо саат иштешет (10,62 саат), бирок жумасына күндөрдүн саны орточо алганда азыраак (ченемде 6,09 күн болсо, 5,37 күн).

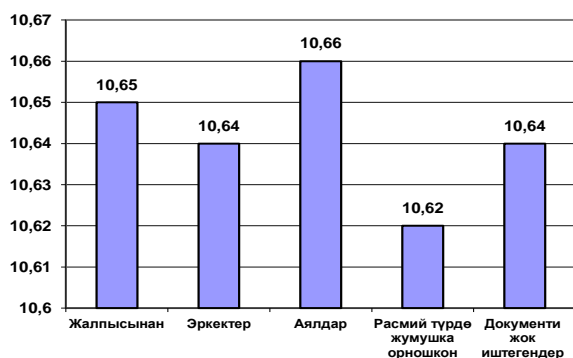
Сүрөт 27. Респонденттердин орто айлык акылары боюнча бөлүштүрүү, рубль менен

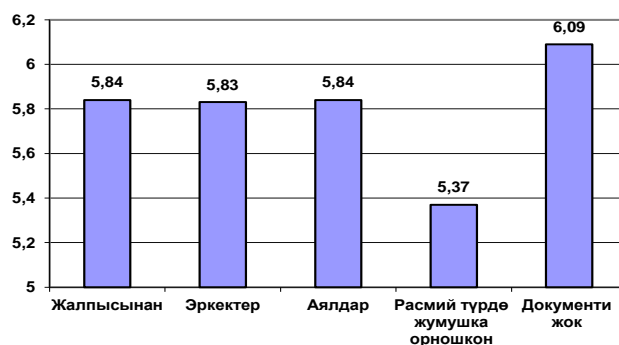
Сүрөт 28. Респонденттерди айлык акыларын алуу түрү боюнча бөлүштүрүү, %

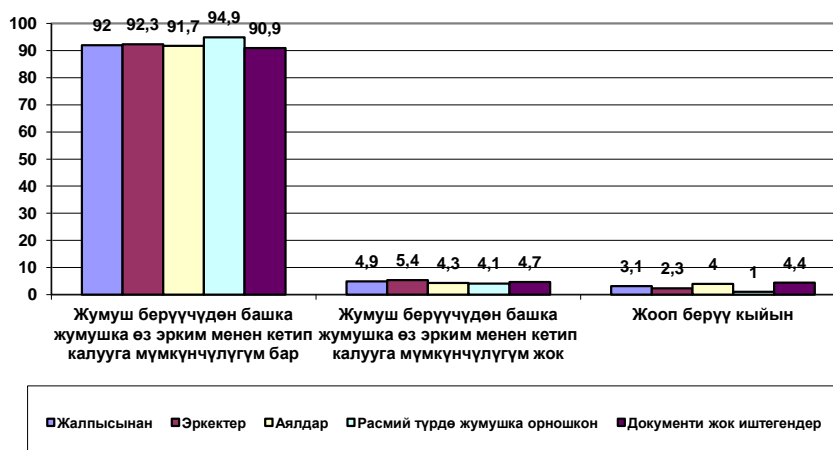
Сүрөт 29. Респонденттерди жумуш күнү, саатынын узундугу боюнча бөлүштүрүү

Сүрөт 30. Респонденттерди жумуш күндөрү жана жумуш жумасынын узундугу боюнча бөлүштүрүү

Сүрөт 31. Респонденттерди жумуш берүүчүдөн өз мүмкүнчүлүгүнө жараша башка жумушка каалаган учурда кетүүсү боюнча бөлүштүрүү, %

Изилдөө көрсөткөндөй, *Кыргызстандан келип иштеп жаткан мигранттар эмгек келишимин жумуш берүүчүнүн ак ниетсиз иш-аракеттеринен коргонуу каражаты катары карашпайт, ЕАЭБдин алкагында ушундай учурларда жумушчуларды коргоо механизмдери каралган, бирок өтө сейрек колдонулат.*

Өзүнүн укугун реалдуу түрдө коргоого болот. Эгерде алар муну мыкты түшүнүшсө, алар нормалдуу эмгек келишимдерин көбүрөөк түзө баштайт. Мен ушунун иштешин каалар элем, бирок менен ага ишенбейм, анткени алар биздин коомубузга өтө эле жуурулушуп калышкан, биздин коомдо эмгек келишимдери эч мааниге ээ эмес экендигин жакшы түшүнүшөт.

Эксперттик маектешүүдөн, Санкт-Петербург ш.

Кыргызстандан келип иштеп жаткан мигранттардын эмгек укуктарын коргоо үчүн дагы бир маанилүү аспект катары кесиптик бирликтердин мүмкүнчүлүктөрүн колдонуу болушу

мүмкүн. Факт жүзүндө мындай мүмкүнчүлүк бар, бирок ал иш жүзүндө колдонулбайт. Бул учурда Москва шаарындагы Иштеп жаткан мигранттардын кесиптик бирлиги³⁶ мыкты мисал боло алат, ал формасы боюнча россиялык ӨЭУ болуп саналат, бирок өзүнүн ишинде кесиптик бирликтин ишинин форматын колдонот.

Евразия бирлигинин жарандары менен иштеп жаткан кесиптик бирликтер принциптүү түрдө маанилүү. Ушул иштеп жаткан кесиптик бирликтер бизде жок. Келишим боюнча Евразия бирлигинде кесиптик бирликтерге Евразия бирлигинин жарандары кирүүгө жана белгилүү бир кесиптик бирликтин колдоосун колдонууга укуктуу деген жакшы бир берене бар. Формалдык түрдө, эл аралык мыйзамдардын деңгээлинде, Евразия бирлигинин укугунун деңгээлинде, мындай кепилдиктер бар. Бирок аларды реалдуу түрдө колдонушабы? Мен колдонушпайт деп ойлойм. Кесиптик бирликтер бул ишти жандандырышмак. Эл оозунан өтүп эле кете бермек. Бул кыргыз жарандары өздөрүнүн укуктарын коргоо менен ар кандай уюмдарга көбүрөөк кайрылышы үчүн керек. Алар муну көбүрөөк жасай баштаар замат, алар колунда эмгек келишими жана Евразия бирлигинин кепилдиги болсо, көп нерсеге жетишүүгө боло тургандыгын түшүнмөк. Укуктук инструментарий бар болгондуктан, аны колдонуу керек. Ал негизи жакшы, бирок аны эч ким колдонбосо анын мааниси жок. Эгерде Евразия бирлигинин жарандары аны мобилдештирүүнү каалабаса, анда ал иштебейт.

Эксперттик маектешүүдөн, Санкт-Петербург ш.

Казакстан

Россиядагыдай эле Казакстанда Кыргызстандан келген мигранттар кандайдыр бир уруксат берүүчү документтерин албастан эле иштешет, бирок расмий эмгек келишимин жана каттоосун тариздеши керек.

Кыргызстан ЕАЭБге киргенден кийин мыйзамдык деңгээлде Кыргызстандан Казакстанга миграция боюнча бардык маселелер алып салынды. Башкача айтканда алар келип, таризделип, эмгек келишимин түзө алышат. Ушул келишимдин негизинде миграциялык полиция аларды каттайт. Бир жылга чейин катталса болот. Ар кандай мөөнөткө. Жумушчу катары жумуш берүүчү салык төлөп турат.

Эксперттик маектешүүдөн, Алматы ш.

Ошондой болсо да чыныгы турмушта Кыргызстандан келген мигранттар расмий эмгек келишимдерин дайыма эле тариздей беришпегендигине байланышкан олуттуу проблемалар бар.

Баары бир укуктук нигилизмдин ушундай инерциясы калууда. Кантип таризделүүнү баары эле биле бербейт. Бул көбүнчө жумуш берүүчүлөрдүн өздөрүнө тиешелүү, алар жумушка эмгек келишимдерин тариздебестен алууга көнүп калышкан. Эмне үчүн? Анткени коррупциялык түзүүчү орун алган. Ошондуктан көп учурда объекттердин ушул жетекчилери эмгек келишимин түзбөстөн жумушка алышат.

Эксперттик маектешүүдөн, Астана ш.

Албетте, бул мигранттар үчүн олуттуу тобокелдиктерди жаратат.

Кыргыздардын негизги проблемаларынын бири – бул эмгек акыны төлөбөй коюу. Реалдуу проблема. Мен миграциялык мыйзамды атайын бузуу, мөөнөтүнөн өткөрүп жиберүү же ушул сыяктуулар тууралуу айтканым жок. Эмгек акыны төлөбөй коюунун негизги себеби – бул келишимдердин таризделбеши.

Эксперттик маектешүүдөн, Астана ш.

³⁶ Караңыз: Иштеп жаткан мигранттардын кесиптик бирлиги <http://www.profmigr.com/index.php>

Статусу жөнгө салынбаган мигранттар адамдарды сатуунун курмандыктары болуп калуу тобокелдигинде турушат. Бул жерде жумуш берүүчү алар эмгек келишимин түзбөгөндүгүнөн пайдаланып кетет. Кийин өзүнүн укуктарын далилдөө абдан кыйын. Жумуш берүүчү каттоого коем деп документтерин алып алган учурлар да болот.

Эксперттик маектешүүдөн, Алматы ш.

Башка жагынан алганда, эксперттер мигранттардын өздөрү тараптан мыйзамдуу иштөөгө суроо-талап көбөйгөндүгүн айтышты, бирок бул жумуш берүүчүлөрдүн кызыкчылыктары менен дайыма эле төп келише бербейт.

Кыргызстандын жарандарынан келишимдерди түзүүгө суроо-талап көбөйдү. Адамдар бул эртеңки күнү белгилүү бир укуктук база болоорун, анда алар өздөрүнүн укуктарын коргой алышаарын түшүнүп калышты.

Эксперттик маектешүүдөн, Алматы ш.

Алар эми өздөрүнүн укуктарын кантип коргоого көбүрөөк кызыкдар. Алар эми бул жерде мыйзамдуу иштөөгө мүмкүнчүлүк алышты.

Эксперттик маектешүүдөн, Алматы ш.

Казакстанда азыркы учурда эң проблемалуу – бул Кыргызстандан келип иштеп жаткандарды мыйзамдуу ишке орноштуруу. Казакстанда өзүнүн статусун мыйзамдаштыруу – бул өтө оор маселе.

Эксперттик маектешүүдөн, Чымкент ш.

Эмгек миграциясын жөнгө салуучу учурдагы эрежелерден тышкары жашаган Кыргызстандан келип иштеп жаткан мигранттардын бүтүндөй катмары бар.

Кыргызстандан Казакстанга барган жашоочулардын негизги катмары курулушта эмес, соода менен алек.

Эксперттик маектешүүдөн, Алматы ш.

Эмгек келишимдери планында түп-тамырынан берки өзгөрүүлөр болгон жок. Кыргызстандан келген мигранттардын басымдуулук кылуучу көпчүлүгү жалданып иштеген жумушчу болуп саналбайт. Алар жеке ишкерлер катары иштешет. Иштеп жаткан мигрант жумушка жалданганга караганда, муну жасоо кыйла жеңил жана чоң тобокелдиктерди жаратпайт. Кыргызстандан келип иштеп жаткан мигранттардын өздөрү көп учурда жумуш берүүчү болушат, алар товарларын сатуу үчүн жумушчуларды жалдашат.

Эксперттик маектешүүдөн, Алматы ш.

Буга чейин белгиленип кеткендей, ЕАЭБдин деңгээлинде иштеп жаткан мигранттардын пенсиялары жана пенсиялык стажы жөнүндө маселе азырынча чечиле элек жана Кыргызстандан Казакстанга барып иштеп жаткан мигранттар бул суроону өздөрүнө дээрлик такыр беришпейт.

Казакстанда өлкөдө узак мезгил болгон ар кандай чет өлкөлүк жаран жашап турууга уруксат алууга укуктуу, пенсиялык фондго келип, ыктыярдуу түрдө пенсиялык чегерүүлөрүн жасай алат. Ал өлкөдөн кеткен учурда өзүнүн пенсиялык топтомдорун алып кетүүгө укуктуу. Ал эми ушул укуктуу ишке ашыруу менен маселе оор. Иштеп жаткан мигранттардын пенсиялык фонддорго ишеними канчалык деңгээлде? Аларда кирешесинин 10 пайызын пенсиялык фондго чегерүүгө каалоосу жана финансылык мүмкүнчүлүгү барбы? 2018-жылдан баштап Казакстанда аялдардын пенсиялык курагы жыл өткөн сайын жарым жылга жогорулайт жана 2027-жылга карата 63 жашты түзөт. Ал эми Кыргызстанда пенсиялык курак жашыраак.

Эксперттик маектешүүдөн, Чымкент ш.

Кыргызстандан Казакстанга эмгек миграциясы сурамжыланган эксперттердин пикири боюнча өзүнөн-өзү турукташты, өзгөрүүлөр дээрлик жок жана жакынкы келечекте болбойт.

Кыргызстанда чек аралык соода боло берет, чек арада кандайдыр бир биргелешкен агро ишканалар бар. Кыргызстандын аялдары көптөн бери кандайдыр бир чөйрөнү түзүштү, ал катуу өнүкпөйт жана начарлап да кетпейт, мында кандайдыр бир туруктуулук бар.

Эксперттик маектешүүдөн, Алматы ш.

Жалпысынан Кыргызстандан Казакстанга барып иштеп жаткан мигранттардын санын эксперттер болжол 70 миң адам деп баалайт жана бул цифра бирнече акыркы жылдар бою өзгөрбөй келе жатат.

Казакстандын 40 миң жараны, кыргыздар – 40 миң, ар түрдүү улуттук дүк продукт, жашап турууга уруксат. Алар бардыгы болуп 150 миңдей болушат, эч бир өсүү жок. 2000-жылдары катуу өсүш болгон, азыр токтоду. Капысынан эле Россия Кыргызстанды чыгарбаса, анда баары өзгөрөт. Эгерде кыргыздарды кое бербесе, анда кандайдыр бир жаңы жаңы жолдор келип чыгат. Же “кара” тизмелер көбөйсө. Кыргыздардын агымы болгон [Россиядан Казакстанга – Д.П.], бирок андай деле олуттуу болгон эмес.

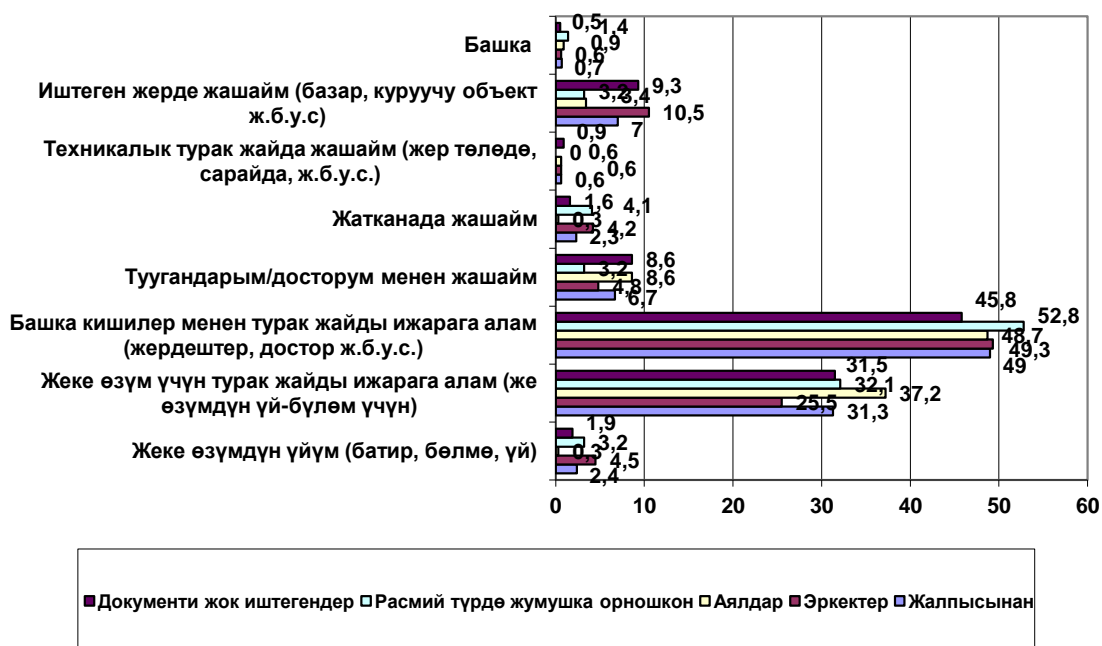
Эксперттик маектешүүдөн, Астана ш.

5. Жетишүү турмушук деңгээлге укук. Кыргызстандан Россияга жана Казакстанга барган эмгек мигранттардын турак-жай шарттары

Россия

Кыргызстандан келген эмгек мигранттардын турак-жай шарттары (39-таблица, 32-сүрөт) негизинен бир нече адамга/үй-бүлөгө алынган турак-жай менен чектелет. Эреже катары алар турак-жайды башка адамдар (жердештери, тентуштары ж.б.) (49%) же болбосо өздөрү/өзүнүн үй-бүлөсү (31%) үчүн гана алышат. Сурамжылангандардын болжол менен 2%ынын гана өзүнүн турак-жайы бар (негизинен эркектер – 4,5%). Сурамжылангандардын болжол менен 7%ы иштеген жерлеринде (базарда, курулуш объектинде) жашайт, алардын арасында эркектер (3% аялдар, 11%) жана документтери жок иштегендер (жумушунда расмий түрдө таризделген 3% жана 9%) көп.

Сүрөт 32. Респонденттерди Россияда турак жай түрлөрү боюнча бөлүштүрүү, %

Орточо алганда сурамжылангандар менен бирге бир бөлмөдө (40-таблица, 33-сүрөт) дагы үчтөй адам жашайт. Эреже катары эркектер аялдарга караганда (орточо алганда 2,72 адам бир бөлмөдө респондент аял менен) кыйла кысталган шарттарда (орточо алганда 3,2 адам бир бөлмөдө респондент эркек менен) жашайт.

Турак-жай үчүн айына акы төлөө орточо эсеп менен алганда 7 748 рублди түзөт (41-таблица, 34-сүрөт). Мында турак-жай үчүн аялдар эркектерге караганда (айына 7 121 рубль) көбүрөөк төлөшөт (айына 8 382 рубль). Бул кыйла жайлуу шарттар жана алар менен бирге бир бөлмөдө жашап жаткан адамдардын аз болушу менен түшүндүрүлөт, бул тууралуу жогоруда айтылып кетти.

Сүрөт 33. Респондент менен бир бөлмөдө чогуу жашаган кишилердин саны боюнча бөлүшгүрүү, %

Сүрөт 34. Респонденттерди турак жайга төлөнүүчү бир айлык ижаранын акысы боюнча бөлүшгүрүү, %

6. Кыргызстандан Россияга жана Казакстанга барып иштеп жаткан мигранттардын ден соолукка укугу. Кош бойлуулук жана аялдардын төрөтү

Россия

Кыргызстандан келген сурамжыланган мигранттардын көпчүлүк бөлүгү өзүнүн ден соолугун (42-таблица, 35-сүрөт) жакшы деп баалайт (75%ы), бул түшүнүктүү, анткени негизинен ден соолугу чың, оор эмгек шарттарына даяр адам акча тапканга кетет. Өзүнүн ден соолугун жакшы деп сурамжылангандардын 23%ы айтса, болжол менен 2%ы начар экендигин билдирди. Мында жынысы жана иштөөсүнүн мыйзамдуулугу боюнча өзгөчө айырмачылыктар дээрлик байкалган жок, буга өзүнүн ден соолугун начар деп айткандар кирбейт. Алардын арасында аялдар (3,2%, эркектердин арасында 0,8%) жана жумушуна мыйзамдуу таризделгендер (документтери жок иштеген 1,4% жана 3,2%) көп.

Ден соолуктун өзгөрүү динамикасы мындай (43-таблица, 36-сүрөт): 78%ынын ден соолугу акыркы жылы өзгөргөн эмес, 15%ы – начарлаган, 7%ы – оңолгон. Ден соолугунун оңолгондугу тууралуу негизинен эркектер (10%, аялдардын арасында 3%) жана жумушка расмий түрдө таризделген мигранттар (документтери жок иштеген 4% жана 14%) билдирген.

Эгерде бүтүндөй тандап алуу боюнча жалпысынан айтсак, Кыргызстандын Россияга келип иштеп жаткан мигранттардын ден соолугу акырындык менен начарлап жаткандыгы байкалат.

Жалпысынан Кыргызстандан келген мигранттардын өзүнүн ден соолугуна кайдыгер мамиле кылуу проблемасы көпчүлүк россиялыктардын да өзүнүн ден соолугуна кылган мамилесине окшош. Сурамжылоодо эксперттер ушуга көңүл бурушкан.

Мигранттар тууралуу айтпаганда деле бул өтө чоң проблема. Адамдар жадагалса Россияда дарыланбай жүрө беришет. Мен көптөн бери эл менен иштейм, жадагалса бизде, орус калкында ушул жерде жазылбаган бир салт бар, аялы күйөөсүн доктурга сүйрөп бармайынча, ал өлөйүн деп калганча текшерилбей жүрө берет. Мигранттарда болсо бул эки эселенген түрдө, анткени алар акчаларын топтоп, мекениндеги үй-бүлөсүн багып, бул жерде жашап, батирге, полицияга, ар кандай документтерге акча бериш үчүн коротот, ден соолугуна эч нерсе калбай калат. Бул байкуш мигрант жашап жаткан өлкөсүн багып, өлкөнү куруп, баарына берип жана жардам кылып, өзүнүн талкаланган ден соолугу менен кала берет. Мамлекеттик мекемелерге бара албайт, ал эми акы төлөнүүчү клиникаларга кайрылуу үчүн бул мигранттын чөнтөгү калың болушу керек, мына анан – биздин байкуш мигранттын кай бир стереотибинин сүрөттөлүшү.

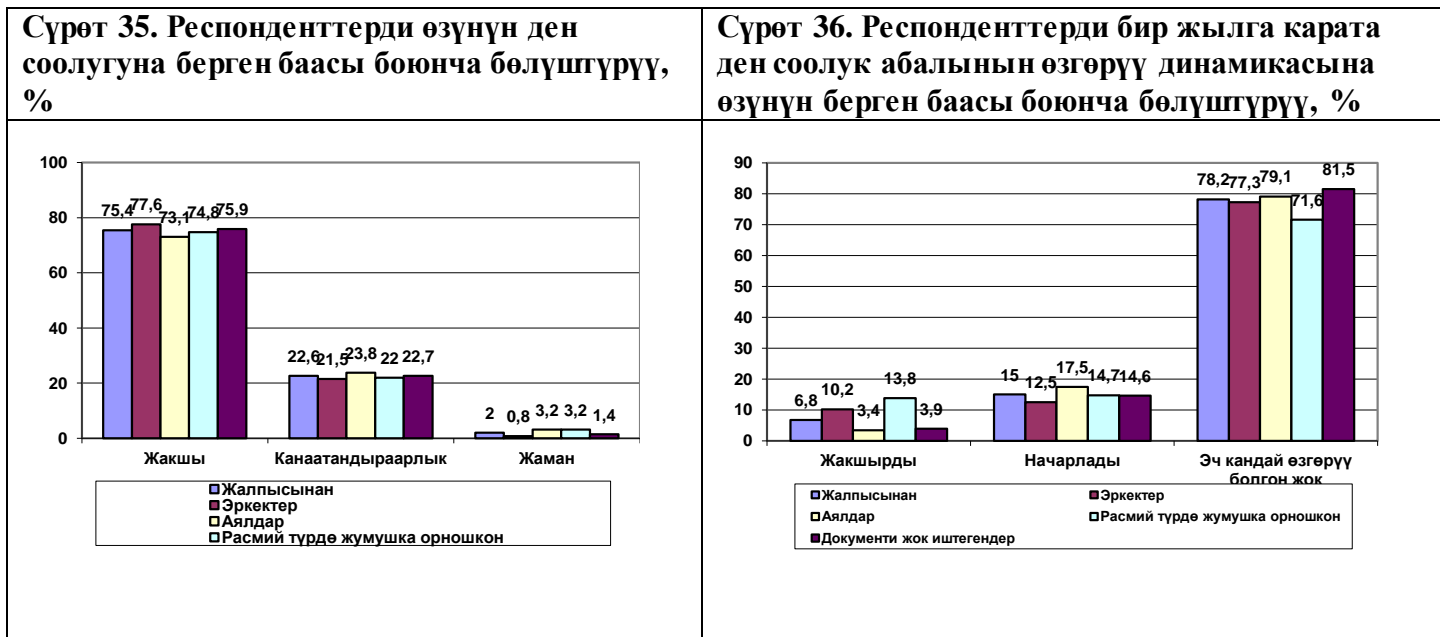
Эксперттик маектешүүдөн, Москва ш.

Адаттагы, пландык да, амбулатордук да жардам боюнча. Алар такыр болбой калган учурда эле кайрылбаса, мындай учурларда эч бир кайрылышпайт. Өзүнүн ден соолугуна мамиле кылууну да түшүнүүгө болот. Ден соолук – бул чыгымдалуучу материал, аны сен чыгымдамайын, тилекке каршы ага такыр көңүл бурбай жүрө бересиң. Биздин мейкиндикте ушундай. Сенин мобилдүү телефонуңдун батарейкасы отуруп калмайынча, сен анызаряддабай жүрө бересиң. Сенин ден соолугуң бузулмаңынча, сен аны калыбына келтирбейсиң.

Эксперттик маектешүүдөн, Москва ш.

Алар жүрөгү ооруп келишпейт, анткени мигранттар – бул эмгекке жарамдуу курактагы муун. Баарыбызга белгилүү болгондой адам карый баштаганда жүрөк оорусуна чалдыгат. Алар жалпы суроолор менен келишет. Алар үчүн адистиги боюнча врачтардын бөлүнүшү деген түшүнүк жок. Алар үчүн врач деген врач, ал медиатор, түшүндүрүрүп берүү үчүн жардамчы. Ар түрдүү учурлар болот, негизинен шашылыш учурлар. Кимдир-бирөө ооруп калганда, алар дүрбөлөң түшүп калышат: “Эмне кылыш керек?” Айрымдары жадагалса “тез жардамды” чакыруудан коркушат. Алар мекеме кайсы жерде жайгашкандыгын, мекемеге кантип барууну билбеген учурлар болот.

Эксперттик маектешүүдөн, Москва ш.

Акы төлөнүүчү медициналык камсыздандыруу (44-таблица, 37-сүрөт) сурамжыланган респонденттердин 13%ында бар. Алар же такыр дарыланышпайт (24%ы), же абдан зарыл болгон учурда гана врачтарга барышат (39%ы). 17%ы тааныштарынын кеңеши боюнча дары-дармек ичишет.

Кыргызстандан келген мигранттар эгерде аларда мыйзамдуу эмгек келишими болсо жана жумуш берүүчү алар үчүн бардык салыктарды төлөсө, Россияда ОМСтин полисин алуугу укуктуу экендиктери жөнүндө начар билишээрин изилдөө көрсөттү.

ОМСтин полиси расмий түрдө ишке орношкондор үчүн каралат. Расмий түрдө ишке орношууда ушул полисти тариздөө мүмкүнчүлүгүнүн бар экендиги тууралуу дээрлик эч ким билбейт, мындай мүмкүнчүлүк бар. Ал Россиянын мыйзамында да, эл аралык мыйзамдарда да каралган, Евразия бирлигинин аймагында иштейт. Алар [Кыргызстандан келген мигранттар – Д.П.] ушул жакшы нерсени колдонушпай тургандыгын тажрыйба көрсөтүп турат, Евразия экономикалык бирлиги жасаган иш текке кетти.

Эксперттик маектешүүдөн, Москва ш.

Таризделген эмгек келишими менен камсыздандыруу уюмуна келишет. Аларга полисти тариздеп берүү керек болот. Бирок тариздөө процессинде бардык милдеттүү төлөмдөрдү эсептөө маселеси боюнча салык кызматынан документтер суратылат. Б.а. анык эмгек келишиминин болушу жөнүндө маалымат текшерилет. Бул так текшерилет. Балким аларда [Кыргызстандан келген мигранттарда – Д.П.] россиялык түзүмдөрдүн алдында кандайдыр бир коркунуч жаралат, бирок так жетишипейт.

Эксперттик маектешүүдөн, Москва ш.

Кыргызстандан келген мигранттар бейтапканага бекитиле алышат. Мен бир нече кош бойлуу бейтап кыз кишилерге эхокардиография жасадым. Алар абдан ыраазы, россиялыктар менен бирдей эле текшерилишет. Бул абдан жагымдуу, мен бул нерсе бүтүндөй постсоветтик мейкиндикке жайылтылат деп ишенем. Ал келишип, бейтапканага бекитилишип, акысыз медициналык тейлөө алышат. Эч кандай проблема болбойт.

Эксперттик маектешүүдөн, Москва ш.

Бул жерде маалымдуулук да аксап келет. Бул багытта иш жүргүзүү керек. Кыргыздарда болсо биринин оозунан бири угуп келе берет, анысы жакшы иштейт, негизи алардын проблемалары аз. Алардын 30га чукул клиникасы бар, алардын үчөө абдан чоң, алдыңкы клиникалардан. Москвада ушундай көп профилдүү клиникалар бар, ошондуктан тажиктерге жана өзбектерге салыштырмалуу алардыкы жакшыраак, кыйла алдыга жылган.

Эксперттик маектешүүдөн, Москва ш.

Изилдөөнүн жүрүшүндө эксперттер акысыз ОМС жөнүндө маалымат жарнамаланбайт жана ЕАЭБден келген мигранттардын арасында мамлекеттик түзүмдөр тарабынан системалык да, масштабдуу да түрдө жайылтылбайт деп айтышкан. Мурда акысыз медициналык кызмат көрсөтүүлөр жөнүндө маалымат мигранттык коомчулук боюнча кыйла тез жайылтылгандыгын буга чейинки тажрыйба ырастап турат, бирок биз муну да байкаган жокпуз.

Менин эсимде бар, 2003-жылдан 2008 же 2009-жылга чейин кош бойлуулар жана мигранттардын балдары мамлекеттик бейтапканалардын кызматтарын оңой эле колдонуп келишкен. Кызгылт талондор болгон. Бул мигранттардын арасында жайылып кеткенде, дароо ушундай толкун кетти – балким ошондуктан буга тыюу салышкан.

Эксперттик маектешүүдөн, Москва ш.

Бул маселеде россиялык камсыздандыруу компаниялары өзү тараптан Россия Федерациясында ЕАЭБден келип мыйзамдуу иштеп жаткан мигранттарга акысыз медициналык тейлөө мүмкүнчүлүгү жөнүндө билдирбегендиктери таң калдырат. Муну сурамжыланган эксперттер баса белгилеп кетишти.

Камсыздандыруу компаниялары – бул бизнес-түзүмдөр эле. Алар кошумча сандагы кардарларга, өздөрүнүн эсебине Медициналык камсыздандыруу фондунан кошумча сандагы чегерүүлөргө кызыкдар болушу керек. Алар эмне үчүн муну менен иштебей жаткандыгы, чоң суроо туудурат. Кызыкдар болушу керек эле. Алар маалыматтык өнөктүктөрдү жүргүзүшпөйт. Дээрлик бардык медициналык уюмдарда мындай бир эрежелер бар: “Эмгек мигранты”, “Миграт+”. Алар үчүн мигранттар – бул бизнестин бир бөлүгү жана алар өзүнүн ишин аларга жумшайт. Эмне үчүн алар ОМСтин алкагында иштебей жатышкандыгы – бул чоң суроо.

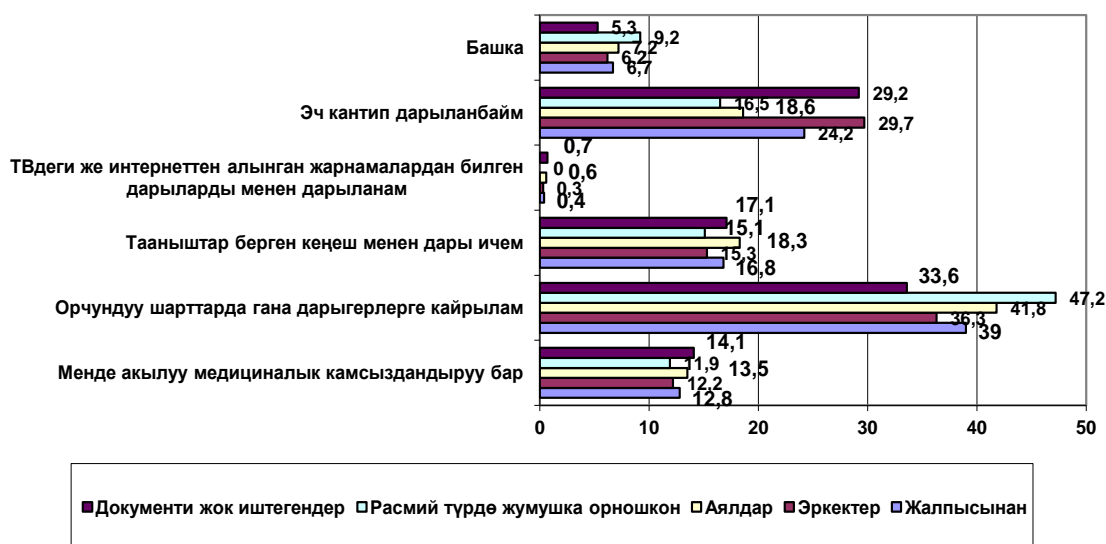
Эксперттик маектешүүдөн, Москва ш.

Эгерде жумушка мыйзамдуу таризделген мигранттардын өздөрү ОМСке жетүүгө укуктуу болсо, алардын үй-бүлө мүчөлөрүндө мындай укук жок.

Кыргызстандыктардын саламаттык сактоого жетүүсү жакшырды. Баары болбосо да, көпчүлүгү билет, колдонуп келишет. Аларда мыйзам ченемдүү суроолор келип чыгат. Мисалы: “Мен үй-бүлөм менен келгенмин, мен үй-бүлө мүчөлөрүмдүн каттоодо турушун өзүмдүн келишимимдин жарактуу мөөнөтүнө чейин узарттым. Менде эмгек келишим бар болсо, мага ОМСтин полиси берилет. Ал эми менин үй-бүлөм эмне болот?”. Тилекке каршы укук колдонуу деңгээлинде балага, Евразия экономикалык бирлигинин жаранына ОМСтин полисин алуу мүмкүндүгү жок; иштеп жаткан үй-бүлө мүчөсүнө; жадагалса жарандык-укуктук келишим менен иштеп жаткан жарандын өзүнө ОМСтин полиси берилбейт.

Эксперттик маектешүүдөн, Санкт-Петербург ш.

Сүрөт 37. Респонденттерди Россияда дарылануу жолдору боюнча бөлүштүрүү, %

Кыргызстандан келген мигранттарга 2015-жылдан тартып Россияда ишке орношуу үчүн патент алуунун кереги жок болуп калгандыгына байланыштуу алар үчүн медициналык кароодон, анын ичинде флюорографиядан жана ВИЧ-инфекцияга тестирилөөдөн өтүү милдеттүү түрдө өтпөй койсо болот. Изилдөөлөр көрсөткөндөй³⁷, Кыргызстандан келип иштеп жаткан мигранттарды ВИЧке тестирилөө жана флюорография менен камтууга өзүнүн таасирин тийгизди, бул албетте Кыргызстандан келип иштеп жаткан мигранттардын ден соолугун медициналык контролдоону күчөтүү зарылдыгы жөнүндө айгинелеп турат. Бул тууралуу сурамжыланган эксперттер да айтышты.

Кыргыздар ВИЧ жана кургак учук боюнча такыр эле көрүнбөй калышты, ЕАЭБден келген мигранттар да учук коргоо органдарына жана түзмүдөрүнө көрүнбөй калды. Муну менен эмне кылыш керектигин эч ким билбейт.

Эксперттик маектешүүдөн, Екатеринбург ш.

Бизде бир жагынан 2016-жылы жүргүзүлгөн изилдөөнүн жыйынтыгы боюнча кыргыз жана тажик мигранттарын салыштырсак, башка жагынан сурамжыланган кыргызстандыктар боюнча 2016 жана 2017-жылдардын жыйынтыктарын салыштырууга мүмкүнчүлүк бар.

Алсак, 2016-жылы флюорографияны 60% тажикстандыктар жана 49% кыргызстандыктар жасашкан. 2015-жылы флюорографиядан 30% тажикстандыктар жана 37% кыргызстандыктар өтүшкөн. 2015-жылга чейин 9% тажикстандыктар жана 14% кыргызстандыктар флюорография жасап келишкен. Медициналык кароодон өтүүгө милдеттүү болгон тажикстандыктарга караганда, медициналык кароодон өтүүгө милдеттүү болбогон кыргызстандыктардын өзүнүн ден соолугу жөнүндө маалымдар болуу деңгээли төмөн экендиги көрүнүп турат.

2016 жана 2017-жылдарда жүргүзүлгөн кыргызстандыктарды сурамжылоонун жыйынтыктарын салыштырууда биз алардын өздөрүнүн ден соолугу жөнүндө маалымдар болуу деңгээлинин төмөндөшүн көрүп турабыз. Алсак, 2016-жылы кургак учукка кыргызстандыктардын болжол менен жарымы (49%) текшерилсе, 2017-жылы (6-таблица, 38-сүрөт) мындайлар болжол менен үчтөн бир бөлүгүн (32%) түзгөн.

Жынысы боюнча маалыматтарды кароодо биз аялдардын арасында маалымдар болуу кыйла тезирээк төмөндөшүн байкадык: 2017-жылы алардын 32%ы гана кургак учукка текшерилген, ал эми 2016-жылы текшерилгендердин саны 55% болгон. Эркектер боюнча маалымдар болуу 45%дан 33%га чейин төмөндөгөн.

³⁷ БААУ ТАБдын 2016-жылдагы “Кыргыз Республикасынан Тажикстан Республикасына барып иштеп жаткан мигранттарды эффективдүү ишке орноштуруу максатында Россия Федерациясында эмгек рыногунун конъюктурасына талдоо” долбоору.

Эгерде 2016-жылы кургак учукаа эч бир текшерилбеген кыргызстандыктар 1%дан ашпаса жана текшерилбегендердин арасында эркектер гана болсо, 2017-жылы эркектер тарапка бир аз басымдуулук менен (11,6%, аялдардын арасында 10,6%) ар бир онунчу адам (11%) кургак учукаа такыр текшерилген эмес. Бул жерде документтери жок иштеген кыргызстандыктар өзгөчө бөлүнөт: алардын арасында кургак учукаа эч бир текшерилбегендер 14%ды түзсө, расмий иштегендердин арасында – 7%.

Тилекке каршы, ВИЧ-инфекцияга тесттен өтүү да жакшы эмес абалда. Биз 2016 жана 2017-жылдары жүргүзүлгөн кыргызстандыктарды сурамжылоонун жыйынтыктарын салыштырып көрдүк (7-таблица, 39-сүрөт).

2016-жылы ВИЧ-инфекцияга тесттен өткөн кыргызстандыктар – 51%, тажикстандыктардын арасында мындайлар көбүрөөк – 63%. 2015-дылы кыргызстандыктардын арасында ВИЧ-инфекцияга тесттен өткөндөр – 34%, тажикстандыктардын арасында – 29%. 2015-жылга чейин ВИЧ-инфекцияга тесттен 13% кыргызстандыктар жана 7% тажикстандыктар өтүшкөн.

Кыргызстандыктарды ВИЧ-инфекцияга тестирилөө боюнча 2016 жана 2017-жылдарда жүргүзүлгөн сурамжылоонун жыйынтыктарын салыштырганда, биз кургак учукаа тестирилөөдөй эле өзүнүн ден соолугу жөнүндө маалымдар болуу деңгээлинин төмөндөгөндүгүн көрөбүз. Бул Россияда ВИЧ эпидемиясынын өнүгүндө³⁸ болуп жаткандыгы өзгөчө тынчсыздандырат. Эгерде 2016-жылы ВИЧ-инфекцияга кыргызстандыктардын болжол менен жарымы (51%ы) текшерилсе, 2017-жылы мындайлардын саны 29% болгон.

Жынысы боюнча маалыматтарды кароодо биз кургак учук менен болгон учурдагыдай эле эркектерге караганда аялдардын арасында ВИЧ-инфекцияны жуктуруп алуу жөнүндө маалымдар болуу кыйла тез төмөндөөрүн көрүп уграбыз: 2017-жылы алардын 32%ы ВИЧ-инфекцияга тес жасатышкан, ал эми 2016-жылы текшерилгендердин саны 57% болгон. Эркектердики 48%дан 26%га чейин түшүп кеткен. Эгерде 2016-жылы ВИЧ-инфекцияга эч чакан тест жасатпаган кыргызстандыктар 2%дан ашпаса, 2017-жылы аялдарга тарапка бир аз басымдуулук менен (18%, эркектердин арасында 16%) дээрлик ар бир бешинчи адам (17%) ВИЧ-инфекцияга такыр текшерилген эмес. Бул жерде документтери жок иштеген кыргызстандыктар өзгөчө бөлүнөт: алардын арасында ВИЧ-инфекцияга эч бир текшерилбегендер 21%ды түзсө, расмий иштегендердин арасында – 12% болгон.

Бул маалыматтар өтө тынчсызданууну жаратат, анткени орун алган тенденция ВИЧ-инфекцияна да, кургак учукту да кеч диагностикалоо коркунучунун өсүшү менен кооптуу, бул кыргызстандыктар Россия Федерациясынын аймагында ушул коркунучтуу ооруларды жуктуруп алган учурда дарылоо процессин кыйла оордотушу мүмкүн. Алардын жыш болуп жашагандыгын эске алганда бул коркунучтар андан дагы коркунучтуу болууда.

6-таблица. Акыркы жолу флюорографиядан (көкүрөк клеткасынын рентгени) өткөн мезгили боюнча респонденттердин бөлүнүшү, %

	Ушул жылы	Өткөн жылы	Бир жылдан ашык мурда	Эч качан	Жыйынтыгы
<i>2017-жылдагы изилдөө</i>					
Тандап алуу боюнча жалпысынан (Кыргызстан)	32,4	24	32,5	11,1	100
<i>Кыргызстан, эркектер</i>	32,9	24,6	30,9	11,6	100
<i>Кыргызстан, аялдар</i>	31,9	23,3	34,2	10,6	100
Жумушка расмий түрдө таризделгендер (Кыргызстан)	42,4	18,9	32,3	6,5	100
Документтери жок иштегендер (Кыргызстан)	27,3	27,3	31,5	13,9	100
<i>2016-жылдагы изилдөө</i>					
Тандап алуу боюнча жалпысынан (Тажикстан жана Кыргызстан)	54,3	33,3	11,4	1	100
Тажикстан	60	29,5	9,2	1,3	
Кыргызстан	48,7	37,1	13,6	0,6	
Тажикстан, эркектер	58	29,7	10,7	1,6	100, 0
<i>Кыргызстан, эркектер</i>	45,3	37,8	16	0,9	100

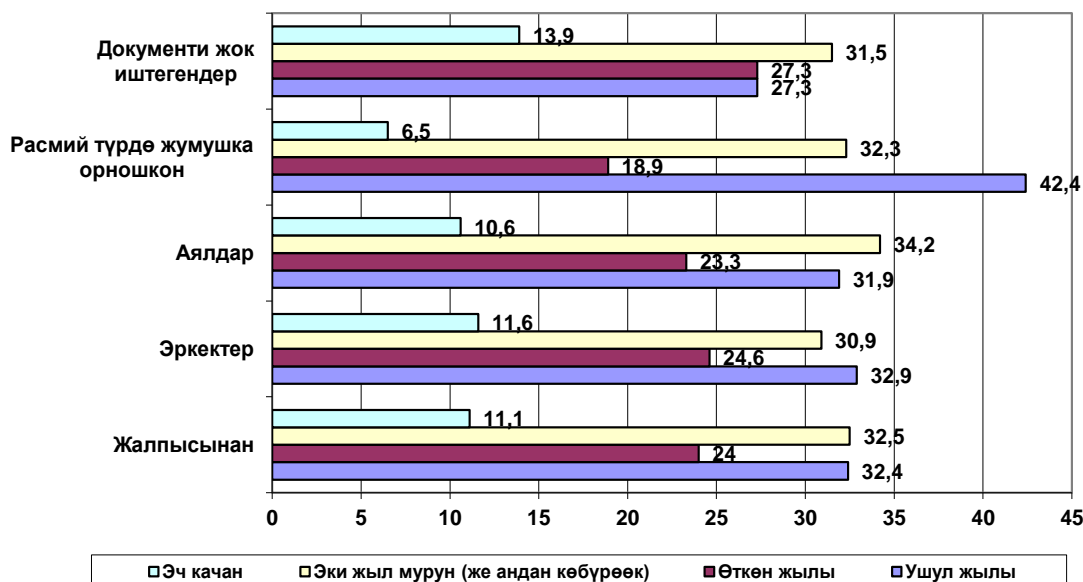
³⁸ Малышева Е, Романова К., Нетреба П. ВИЧ африканского масштаба. ООН назвала Россию эпицентром мировой эпидемии ВИЧ. Гезит. 15.07.2016 <https://www.gazeta.ru/business/2016/07/14/9689903.shtml>

Тажикстан, аялдар	65,6	28,9	4,7	0,8	100
Кыргызстан, аялдар	55,4	35,7	8,9	0	100,0

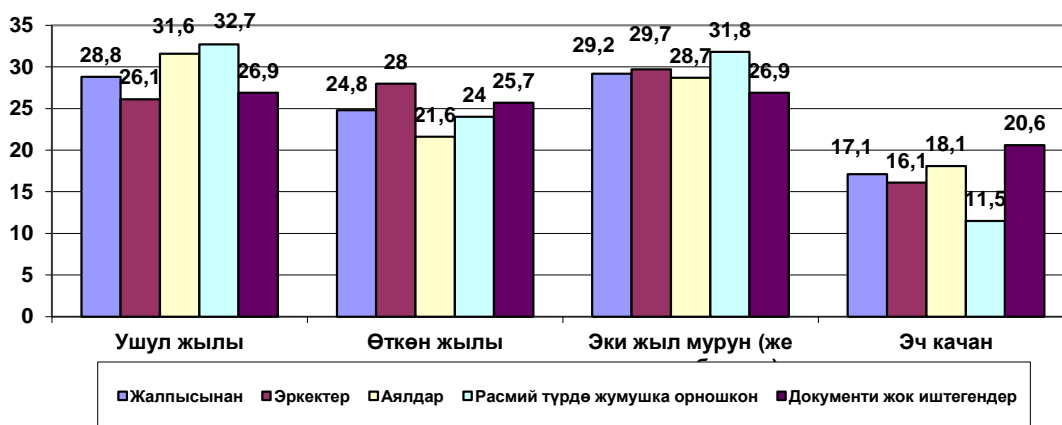
7-таблица. ВИЧ-инфекцияга тесттен өткөндүгү боюнча респонденттердин бөлүнүшү, %

	Ушул жылы	Өткөн жылы	Бир жылдан ашык мурда	Эч качан	Жыйынтыгы
<i>2017-жылдагы изилдөө</i>					
Тандап алуу боюнча жалпысынан (Кыргызстан)	28,8	24,8	29,2	17,1	100
<i>Кыргызстан, эркектер</i>	<i>26,1</i>	<i>28</i>	<i>29,7</i>	<i>16,1</i>	<i>100</i>
<i>Кыргызстан, аялдар</i>	<i>31,6</i>	<i>21,6</i>	<i>28,7</i>	<i>18,1</i>	<i>100</i>
Жумушка расмий түрдө таризделгендер (Кыргызстан)	32,7	24	31,8	11,5	100
Документтери жок иштегендер (Кыргызстан)	26,9	25,7	26,9	20,6	100
<i>2016-жылдагы изилдөө</i>					
Тандап алуу боюнча жалпысынан (Тажикстан жана Кыргызстан)	57,2	31,3	9,9	1,6	100
Тажикстан	63,1	28,7	6,6	1,6	100
Кыргызстан	51,3	33,9	13,2	1,6	100
Тажикстан, эркектер	62,8	28,1	7	2,1	100
<i>Кыргызстан, эркектер</i>	<i>48,3</i>	<i>34,7</i>	<i>15,1</i>	<i>1,9</i>	<i>100</i>
Тажикстан, аялдар	64	30,5	5,5	0	100
<i>Кыргызстан, аялдар</i>	<i>57,1</i>	<i>32,1</i>	<i>9,5</i>	<i>1,3</i>	<i>100</i>

Сүрөт 38. Респонденттерди флюорография (көкүрөк клеткасынын рентгени) өтүү мөөнөтүнүн узактыгы боюнча бөлүштүрүү, %

Сүрөт 39. Респонденттерди ВИЧ-инфекциясын (КИТВ – кишиде иммунитетти өксүткөн вирус) текшерүү мөөнөтүнүн узактыгы боюнча бөлүштүрүү, %

Россияда Кыргызстандан келгендер эл оозунда “кыргыздардыкы” деп аталган медициналык клиникаларды ачып жаткан тажрыйба орун алгандыгын изилдөө көрсөттү. Мындай клиникаларда Кыргызстандан келгендер иштейт жана медициналык кызмат көрсөтүүлөр кыргыз тилдүү бейтаптарга багыт алган. Негизинен мындай клиникалар Москвада жайгашкан, бирок Россиянын башка шаарларында да алар кездешет. Мисалы, Еватеринбургда.

Гинекологиялык клиниканы гана билем. Аны Кыргызстандан келген мигрант аял ачкан. Ал өзү врач, жолдошу дагы врач экен. Ал бул жерде менчик гинекологиялык клиника ачты. Стоматологиялык клиника да бар. Аны да Кыргызстандан келгендер ачкан. Алар башынан эле мигранттарды – барыдан мурда кыргыздарды дарылоого багытталган.

Эксперттик маектешүүдөн, Екатеринбург ш.

Бирок мындай клиникалар Россиянын бардык ири шаарларында жок. Мисалы, Санкт-Петербургда мындай клиникалар жок. Бул тууралуу сурамжыланган эксперттер да ырасташты.

Петербургдагы кыргыз клиникалары – эч качан мындайды уккан эмесмин. Эгерде Москвада бардыгы бул жөнүндө айтып жүрүшсө, Петербургда ал тууралуу уккан эмесмин. Бул жерде Кыргызстандан келген мигранттар аз эле.

Эксперттик маектешүүдөн, Санкт-Петербург ш.

Казакстан

Казакстандагы эксперттер Кыргызстандан келип иштеп жаткан мигранттардын Казакстанда медициналык кызматтарга реалдуу жетүүсүн ар түрдүү баалашкан.

Эксперттердин бир бөлүгү ЕАЭБдин алкагында медициналык кызматтарды алуу менен проблема жок деп эсептейт.

Ушул жардамды алууга тоскоолдуктар жок.

Эксперттик маектешүүдөн, Алматы ш.

Башка жагынан алганда, Кыргызстандан Казакстанга келип иштеп жаткан мигранттар ЕАЭБдин алкагында каралган медициналык жардамга өзүнүн укугун иш жүзүндө колдонууда, эксперттердин пикири боюнча медициналык кызматтардын өтө чектелген топтомун алышат жана бул чөйрөдөгү өздөрүнүн укуктары жөнүндө начар маалымдалган (Россиядагыдай эле).

Бейтапканаларга акысыз бекитилсе болот. Кимдин аялы Казакстандан болсо, алар аздыр-көптүр маалымдалган. Алар аракет кылышат. Бирок аларды массалык түрдө өтүнүп чакыруу болбойт. Ал жерде акысыз жардамдын, жадагалса өтө шашылыш жардамдын топтому абдан

чектелген. Терапевтке бир жолу кирсе болот. Бул символдуу түрдө жана чындыгында айтканда бул кырдаалды өзгөртпөйт.

Эксперттик маектешүүдөн, Алматы ш.

Иштеп жаткан мигранттардын көпчүлүгү соода-сатыкта ишгешет жана алар дем алыш күндөрүн Кыргызстанда өткөрүп, ал жерден медициналык жардам алууну каалашаары маанилүү.

Кыргызстандан Түштүк Казакстанда иштеп жаткан мигранттар – бул маятниктик мигранттар. Бул аларга медициналык тейлөөнү үйүнөн алууга мүмкүндүк берет, алар өздөрү айткандай Кыргызстанда бул арзаныраак.

Эксперттик маектешүүдөн, Алматы ш.

Жалпысынан Кыргызстандан Казакстанга келип иштеп жаткан мигранттардын өзүнүн ден соолугуна мамилеси анча жакшы эмес.

Өзүнүн ден соолугуна кам көрүү принциби мындай: менин ден соолугум менен проблемалар бар, бирок мен өз жеримде гана дарыланам.

Эксперттик маектешүүдөн, Алматы ш.

Россиядан айырмаланып Казакстанда Кыргызстандан келгендер иштеген жана медициналык кызматтар кыргыз тилдъ бейтаптарга багытталган “кыргыз” клиникалары жок.

Клиникалар жок, бирок өздөрүн кыргыз клиникалары катары көрсөткөн өзүнчө доктурлар бар.

Эксперттик маектешүүдөн, Алматы ш.

Кош бойлуулук жана төрөт

Сурамжыланган аялдардын арасында төрттөн бир бөлүгүнөн көбү (47-таблица, 40-сүрөт) Россияда жүргөн мезгилде кош бойлуу болушкан (27,2%), мында алардын 6%ы бир нече жолу кош бойлуу болушкан. Жумушта расмий таризделгендерге караганда документтери жок иштеп жүргөн аялдардын арасында Россияда кош бойлуу болушкандар көбүрөөк (22,6% жана 27,3%). Ошондой эле документтери жок иштегендердин арасында бир нече жолу кош бойлуу болгон аялдар көп (2,8% жана 7,4%).

Негизинен аялдар баланы Россияда төрөөнү каалашат (48-таблица, 41-сүрөт): алардын 43%ы Россияда төрөшөт, мекенине төрөгөнү алардын ичинен 30%ы кетет. Жумушка расмий таризделгендердин арасында документтери жок иштегендерге (39,7%) караганда баласын Россияда төрөгөндөр көп (47,8%).

Рисунок 40. Респондент аялдарды Россияда жүргөн убактысында кош бойлуу болуусу боюнча бөлүштүрүү, %

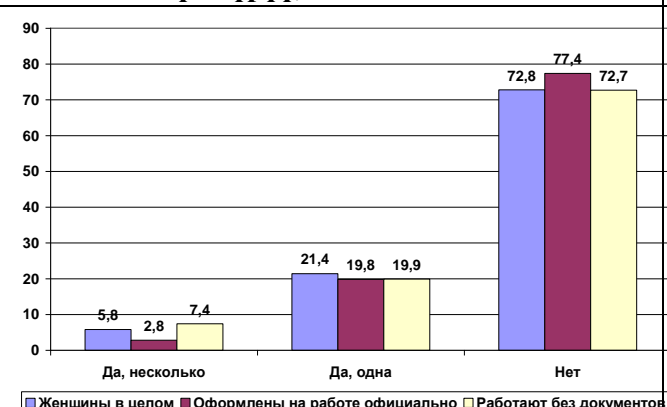
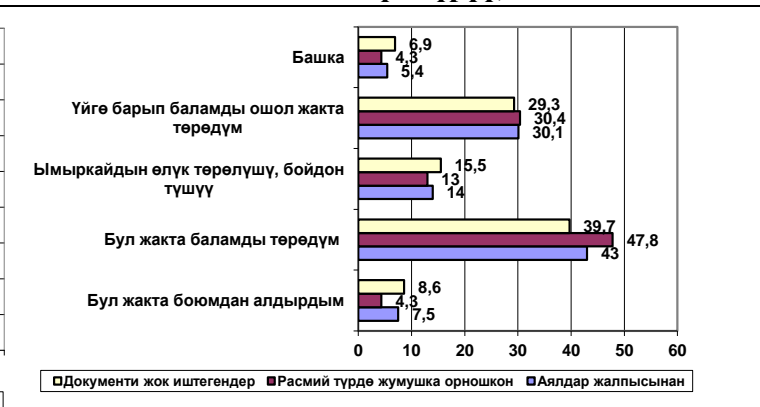

Рисунок 41. Респондент аялдарды Россияда жүргөн убактысында кош бойлуулуктун жыйынтыгы боюнча бөлүштүрүү, %

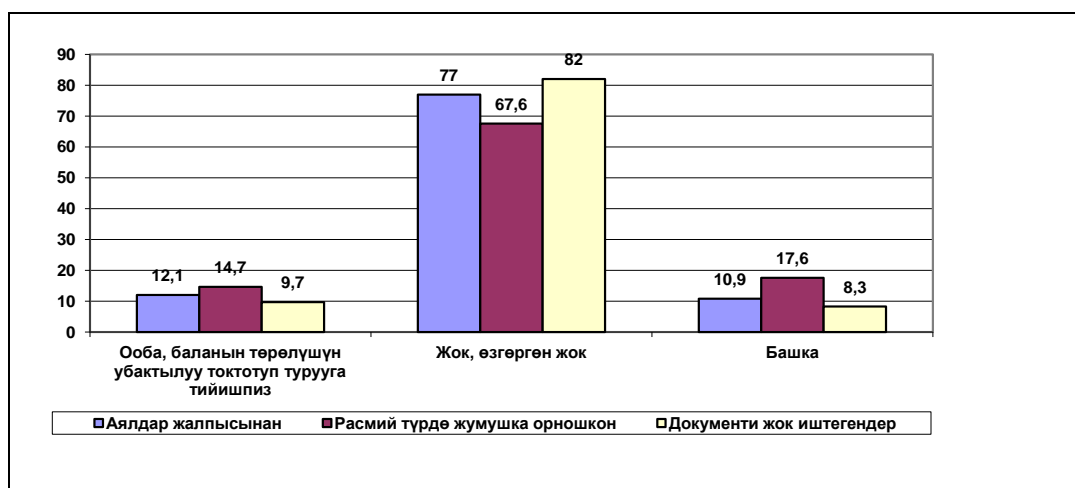

Боюнан түшүп калган жана өлүү төрөгөн аялдардын саны (14%) боюнан алдыруудан дээрлик эки эсеге жогору (7,5) экендиги абдан коркунуч жаратат. Бул аялдардын боюнда бар кезиндеги шарттардын начардыгы да, ал аялдардын ден соолугунун анча эместиги да жөнүндө айтып турат. Изилдөө көрсөткөндөй көпчүлүк аялдар төрөткө чейин аялдардын консультациясын алышпайт, ошондуктан төрөөрдө дароо эле төрөт үйлөрүнүн инфекциялык бөлүмдөрүнө түшүшөт. Кош бойлуулуктун жүрүшү врачтардын көзөмөлү астында болбой, бүтүндөй кош бойлуулук учурунда тиешелүү түрдө дарыланбай, ошондой эле диагностика жүргүзүлбөгөндүктөн улам анын кесепети абдан өкүнүчтүү болушу мүмкүн.

Жумушка расмий түрдө таризделгендерге караганда (4,3%) документтери жок иштегендердин арасында боюнан алдыруулардын саны (8,6%) дээрлик эки эсе жогору.

Изилдөө көрсөтүп тургандай сурамжыланган аялдардын 12%ы (49-таблица, 42-сүрөт) бала төрөө планын кийинкиге калтырышат, мында документтери жок иштегендерге караганда (9,7%) жумушка расмий түрдө таризделгендердин арасында ушундай аялдар көбүрөөк (14,7%).

Сүрөт 42. Респондент аялдарды акча табуу максатында чет жакта иштеп репродуктивдүү (бала төрөө) пландарынын өзгөрүүсү боюнча бөлүшгүрүү, %

7. Басмырланбоого укук. РФте жана Казакстан Республикасында Кыргызстандан барган мигранттарга жергиликтүү тургундардын мамилеси жана Кыргызстандан Россияга жана Казакстанга барган мигранттардын интеграцияланышы

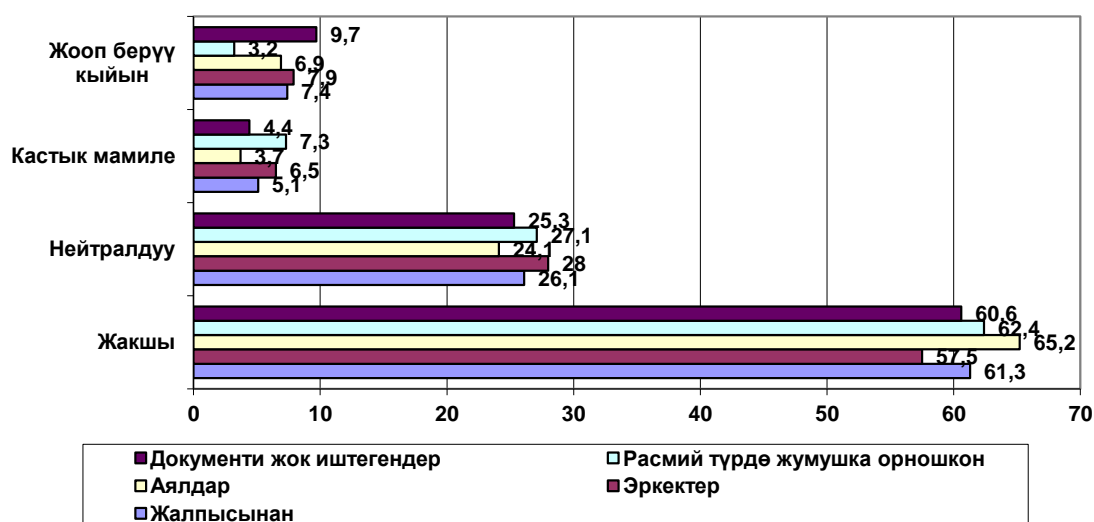
Жалпысынан Россия Федерациясында жергиликтүү калк сурамжыланган мигранттардын пикири боюнча (50-таблица, 43-сүрөт) кыргызстандыктарга жакшы карашат. Алсак, сурамжылангандардын дээрлик үчтөн экиси (61%ы) жергиликтүү калк аларга жакшы мамиле кылаары, ал эми төрттөн бир бөлүгү (26%ы) бейтарап мамиле кылаары жөнүндө билдирген. Сурамжылангандардын 5%ы жергиликтүү калктын аларга кастык менен мамиле кылаарын айткан, алардын арасында аялдарга караганда (3,7%) эркектер көп (6,5%), ошондой эле документтери жок иштегендерге караганда (4,4%) жумушка расмий таризделгендер көп (7,3%). Акыркысы расмий эмес түрдө иштегендерге караганда расмий түрдө таризделип иштеген кыргызстандыктар жергиликтүү тургундардын жанында иштеп, жумуш орундарына алар менен түздөн-түз атаандаштыкта болуп, андыктан өздөрүнө карата кара санатайлык мамиле кылууну көп сезишээри менен байланышта.

Жалпысынан Кыргызстандан келген мигранттарга, деги эле бардык мигранттарга мамиле бир аз жакшырды. Муну Левада-Центрдин өлчөөлөрү да көрсөтүп турат³⁹.

Жалпыга маалымдоо каражаттары тынчтып калышты. Миграция темасы жөнүндө абдан эле аз айтылууда, ошондуктан ксенофобия андай деле жогорку деңгээлде эмес. Начар жагына өзгөргөн жок.

Эксперттик маектешүүдөн, Екатеринбург и.

Сүрөт 43. Жергиликтүү калктын респондентке жасаган мамилесине карай баа берүүсү боюнча бөлүшгүрүү, %

Кыргызстандан келген мигранттар (51-таблица, 44-сүрөт) кыйын учурда көп учурда Россиядагы туугандарына же жердештерине жардам сурап кайрылышат (75% учурда), алардын ичинен болжол менен 5%ы гана жергиликтүү тургундарга кайрылышат, ал эми мекениндеги туугандарына же жердештерине 9%ы жардам сурап кайрылат. Россияда расмий иштегендердин арасында документтери жок иштегендерге караганда (8%) мекениндеги туугандарына же жердештерине кайрылгандар көп (12%).

“Өз кишилер аркылуу” аракет кылуу Кыргызстан ЕАЭБге киргенден кийин кыргызстандыктар үчүн жеткиликтүү болуп калган эмгек укуктарын коргоо механизмдери

³⁹ Левада-Центр. Иштеп жаткан мигранттарга мамиле. 28.04.2017 <http://www.levada.ru/2017/04/28/otnoshenie-k-trudovym-migrantam/>

талап кылынбай калышына алып келет. Андан тышкары, масштабдуу маалыматтык иш-чаралардын өткөрүлбөшү да ушундай механизмдерди колдонуу деңгээлин төмөндөтөт.

Аларды коргой турган система болсо дагы, аларды бул система реалдуу түрдө бар экендигине ынандыруу керек. Адамдарга түшүнүктүү болушу үчүн бизге же ар кандай коомдук уюмдарга – эмгек инспекциясына, кесиптик бирликтерге ж.б. ушундай кайрылуулардын кандайдыр бир критикалык массасы келип түшүүсү керек. Азырынча андай жок. Өзүнчө бир кайрылуулар бар – ийгиликтүү, анача ийгиликтүү эмес жана такыр эле ийгиликсиз. Ушул критикалык масса болуп жана эмгек укуктарын коргосо жана эмгек келишими менен иштесе болот деген адамдар үчүн таң калыштуу жаңы эрежелер көпчүлүктүн аң-сезиминде иштешин үчүн буга мамлекет, кесиптик бирликтер киришүүсү керек. Муну айрымдары түшүнүп, эмгек келишимин талап кыла башташат. Муну баары эле жасай бербейт, бирок мен эмгек келишимдерин талап кылган кыргыздарды билем, бирок алар аны алышпайт.

Кыргыздардын телекөрсөтүүсү боюнча видеосюжеттер жана эскерткичтер ашыкча болбойт. Мен кыргыз мамлекети же Тышкы иштер министрлиги тараптан активдүү иш-аракеттерди киргизмекмин: алар өздөрүнүн ресурстарында конкреттүү учурлар жөнүндө билдирип турмак. Мисалы: “Биздин элчиликке N кайрылды. Анын эмгек мамилелеринде баары начар болгон, биз бир нерсе кылдык – жакшы болуп калды”. Бул кейстер тууралуу расмий сайттарга жарыялап коюу керек.

Эксперттик маектешүүдөн, Санкт-Петербург и.

Бардык белгилер боюнча интеграциялык процесстер чоң оорчулуктар менен жүрүүдө жана жадагалса ЕАЭБге кирүү менен түзүлгөн эмгек укуктарын коргоо механизмдери азырынча байкалаарлык оң натыйжаларды бербей жатат.

Петербургда өз бек тилдүүлөр, түштүктөн келген кыргызстандыктар көбүрөөк. Алар түндүктүк кыргыздарга караганда негизинен бизге, Түндүк-Батыш регионуна мигрант болуп келишет. Бул тренд кандайдыр бир кармалып турат. Петербургда өзбектер көп боло берет, Москвага болсо негизинен кыргыздар – Кыргызстандан миграция, кыргыз тилдүүлөр көбүрөөк болот. Бирок алар өздөрүнүн позициясын бул мааниде, жөнөтүү өлкөсү планында токтотуп коюшту. Эгерде алар ушул позицияларды карманышып азыр Россиянын жана Евразиянын саясий чындыгына таасир этишсе, алар өздөрүн кандайдыр бир абдан маанилүү социалдык күч катары аңдап, ушул жолдор менен гана келечекте өздөрүнүн пенсиясын алса болот. Мындай олуттуу интеграциялык билим – демек интеграциялык логикага андан ары да өнүгүүгө мүмкүнчүлүк бериши керек. Социалдык интеграцияга, укуктук интеграцияга кийинки кадам - бул пенсия маселеси. Бул жерде тоскоолдуктар бар. Кийинки кадам – бүтүндөй Евразия мейкиндигинде майда-чүйдөсүнө чейин иштелип чыккан бирдиктүү Эмгек кодекси, бирдиктүү социалдык кепилдиктер. Бирок бул жерде колдо бар инструментарийди колдонуу керек. Ал жөнөтүүчү өлкөлөр үчүн абдан ыңгайлуу. Бардык чечимдердин консенсус, Евразия экономикалык комиссиясы тарабынан кабыл алынышы аны жөнөтүүчү өлкөлөрдүн жарчысы кылат. Алар муну колдоно беришсин – мындан дагы көбүрөөк колдонсо мыкты болот. Бирок аларга, албетте, кыйла маанилүү коомдук колдоо талап кылынат.

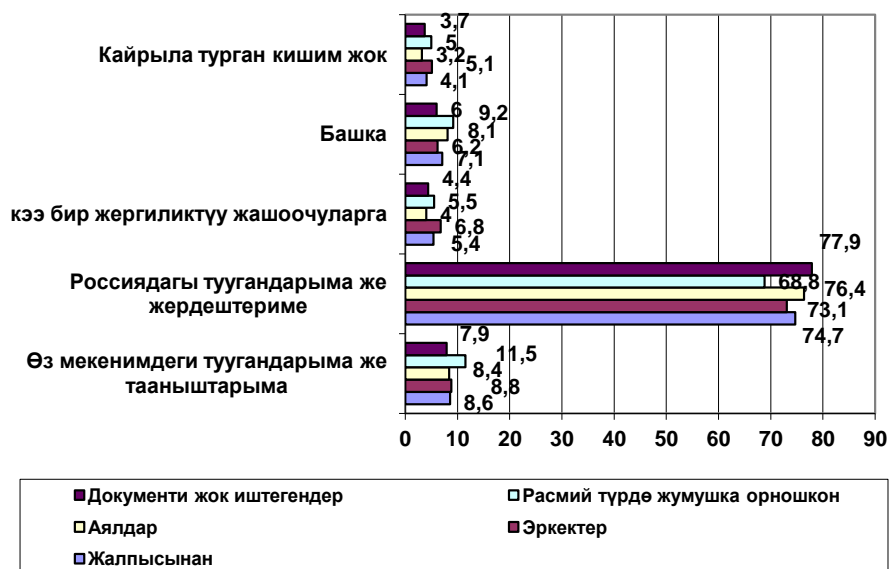
Алар көбүрөөк кайрылып, көшөрүп турушса, кагаз бетинде жазылган өздөрүнүн жеке укуктарын жана кепилдиктерин мобилизациялоо планында ... Бирок бул калыптанып калган турмуштук тажрыйбага карама-каршы келгендиктен, ал активдүү колдонулбайт.

Эксперттик маектешүүдөн, Санкт-Петербург и.

Евразия бирлигинин алкагында активдүү иштер барган сайын азыраак болууда. Жадагалса азыркы учурда жүргүзүлүп жаткан иш туруп калды. Мисалы, пенсия системаларын, салык системалар ж.б. жакындатуу долбоорлору. Муну кандайдыр бир жолдор менен калыныбан келтирүү зарыл.

Эксперттик маектешүүдөн, Санкт-Петербург и.

Сүрөт 44. Респонденттерди критикалык абалда кайрылуучу жардам алуу булактары боюнча бөлүшгүрүү, %

Күнүмдүк баарлашуу кыйын учурда жардам издөө сыяктуу эле бизге **“кош коомчулук” деген түшүнүктү Россиядагы кыргызстандыктарга карата колдонсо боло тургандыгын** көрсөтүп турат. Алсак, башка баарлашуу жумуштагы кесиптештерге⁴⁰ – мигранттарга (бул тууралуу сурамжылангандардын 81%ы билдирди), жердештерине (80%), туугандарына (70%) багытталган, мында аял кишилер (76%) эркектерге караганда (64%) туугандары менен көбүрөөк баарлашып турушат. Жергиликтүү тургундар менен сурамжылангандардын 28%ы, жашаган жери боюнча коңшулары менен – 41%ы, ал эми жергиликтүү тургундардын ичинен жумуш боюнча кесиптештери менен 43%ы баарлашат. Жергиликтүү тургундар менен жумушка расмий түрдө таризделген кыргызстандыктар (документтери жок иштеген 27% жана 30%), ошондой эле эркектер (30%, аялдардын арасында 26%) көбүрөөк баарлашат. Жергиликтүү тургундардын ичинен жумуш боюнча кесиптештери менен аялдарга караганда эркектер (40% жана 45%) жана жумушка расмий түрдө таризделген кыргызстандыктар (57%, документтери жок иштегендердин арасында 35%) көбүрөөк сүйлөшүп турушат.

Көпчүлүк учурларда эл оозунан элге өткөн сөздөр жана жеке байланыштан жардам берет. Өзүңүздөр билгендей бул менталдуулукка көбүрөөк байланышкан. Бул Орто Азия да. Адардар оор абалда өздөрүнүн жердештерине же тууган-туушкандарына кайрылса, алар да өздөрүнүн тааныштарына кайрылышат, ошентип кете берет.

Эксперттик маектешүүдөн, Москва ш.

Негизинен каттоого турууну каалагандар мамлекеттик түзүмдөргө кайрылышпайт, алар жердештерине байланышып, мамлекетке кайрылганга караганда муну оңой жасап алышат. Биринчиден, арзан, экинчиден тилден да кыйналышпайт. Суроолор да азыраак болот.

Эксперттик маектешүүдөн, Москва ш.

Чет жактан келгендер өздөрүнүн байланыштары аркылуу, расмий эмес байланыштар аркылуу аракет кылышат.

⁴⁰ Күнүмдүк баарлашуу боюнча суроого жооп берүүдө респонденттерге жооптордун бир нече варианттарын тандоо сунушталган, ошондуктан аларды кошкондо жооптор 100%дан ашыкчаны түзөт.

Кыргызстандан келген мезгилде бир да диаспоралык уюм, эч бир башка кызыкдар субъекттер укуктар жөнүндө айтышпайт. Бул жерге алар келишет, алардын болушу лоялдуу режимде, бирок алар өздөрүнүн укуктары жана милдеттери жөнүндө билишпейт. Алар менен эч ким иштебейт. Кандайдыр бир маалыматтык өнөктүк жүргүзүлүшү керек. Ушул болуп жаткан кырдаал Россия Федерациясында бюджеттик чыгымдарды атайылап азайтып жатышат деген ойду туудурат: ушул маселе боюнча чоң өнөктүктөрдү жүргүзбөө, катуу жарыялабоо командасы болгон.

Эксперттик маектешүүдөн, Москва ш.

Сурамжыланган аткаминерлер мигранттардын өздөрүнүн маалыматты билбегендигин жана алардын алдында өздөрүнүн мамлекетинин жооптуу болушу жөнүндө айтышат.

Бир алыс жерден келишет, мисалга Кыргызстанды алалы. Анын Кыргызстан бирликке киргендиги жөнүндө түшүнүгү жок. Кыргызстанда ушундай элдин арасында кандайдыр бир маалыматтык иш жүргүзүлүүгө тийиш. Эгерде сен Россияга барып иштөөнү кааласаң, сен буларга укуктуусуң, буларга милдеттүүсүң дегендей. Сен келип, келишим түзүп, каттоого турасың. Баарын мыйзамдуу жасоого болот. Иштейм деп кеткен адам жеке эле өзүнүн укугун билбестен, ошондой эле бара жаткан өлкөнүн маданиятын жана мыйзамдарын урматтоого тийиш. Ким кааласа баарын билип алат, каалабаса – бүт жерлерге илсең да эч нерсе билбейт. Эгерде сен кандайдыр бир мөөнөткө иштөөгө кетип жатсаң, сен ушул нерселерди билишиң зарыл. Өлкөлөр да ушуну жасашы керек, менин билишимче алар муну жасап жатышат.

Эксперттик маектешүүдөн, Москва ш.

Кыргызстандын миграциялык кызматында мигранттар үчүн тиркеме бар. Бирок чын-чынына келгенде, тилекке каршы натыйжа жок, жыйынтыгында адамдар билбей жатышат. Балким муну Кыргызстанда жарнамалашпайт.

Эксперттик маектешүүдөн, Москва ш.

Кыргызстандан Россияга келген эмгек мигранттар үчүн көп учурда квазилегализациялоо механизмдерин колдонууну түшүнүшөт, тилекке каршы бул системалуу мүнөздө гана.

Аларга ушул бардык түзүмдөр миграциялык эсепке алуу менен автоматтык түрдө жасалма эмгек келишимин бирге сатышат. Бул ушул мигранттардын стажына жараша болбойт, менин көз карашым боюнча: бул жаңы мигрантты же тажрыйбалуу мигрантты, бул ушундай турмуштук зарылдык. Россияда мыйзамдуу болуу үчүн диаспоралык уюмдар аркылуу өзүнүн жердешилерине кайрылган, алар миграциялык эсепке коюшат жана ушул документтерди сатып иштешет. Бул Россиянын аймагында реалдуу жүрүүгө жападан жалгыз мүмкүнчүлүк, анткени бизнестин социалдык жоопкерчилиги жок. Бизнес өзүнө миграциялык эсепке алуу боюнча айрым милдеттерди жүктөгүсү келбейт. Эгерде биз мигрантты расмий түрдө ишке орноштурсак, анда миграциялык эсепке коюу жөнүндө мыйзам боюнча милдет бизге жүктөлөт. Эгерде биз миграциялык эсепке алышыбыз керек болсо, анда өзүнчө бир адис же болбосо кызматкерлерге кошумча убакыт керек, алар миграциялык эсепке алып, миграциялык эсептен чыгарып же миграциялык эсепке алуу мөөнөтүн узартып турушмак. Бул болсо бизнес тарткысы келбеген кошумча финансылык чыгымдар.

Эксперттик маектешүүдөн, Москва ш.

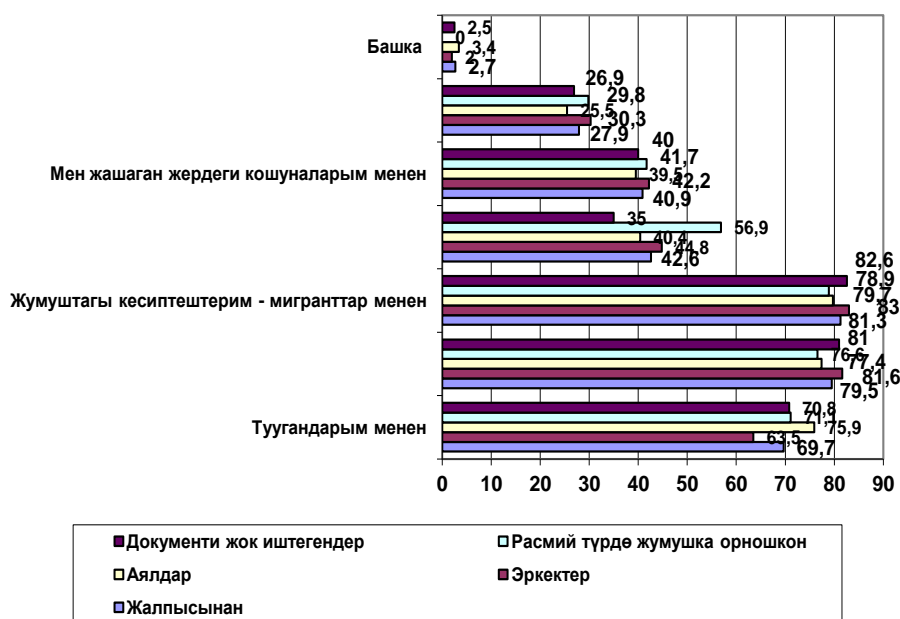
Миграциялык эсепке алуу, мында коррупциялык схемалар дайыма жана мыкты иштейт, эсепке алып жаткан ар бир ортомчу түзүмдүн өзүнүн инспектору болот – алар мындай келишимдерге жана документтерге көздөрүн жуумп коюшат. Алар формалдуу көз караштан алганда туура келет. Документтер берилдиби? Берилди. Комплект барбы? Бар. Келишим барбы? Бар. Текшерүү жол-жобосу жок, ал абдан чыгымдуу – бул ар бир мигрантты ал чындыгында ошол жерде иштеп же иштебегендигин текшерүү. Балким формалдуу мамиле плюс коррупциялык схемалар – булар жыйындысында биздин рынокто болгондорду жасап жатышат.

Эксперттик маектешүүдөн, Москва ш.

Алардын ортомчулары аларга жасалма эмгек келишимдерин беришет, алар болсо миграциялык кызматка кайсы бир уюмга жумушка кабыл алынгандыгы жөнүндө жарым-жартылай билдиришет. Анын негизинде каттоого турушат, каттоосун бир жылга узартышат жана бул жерде эркин жүрө беришет.

Эксперттик маектешүүдөн, Екатеринбург ш.

Сүрөт 45. Респонденттерди жашап жаткан шаарда күнүмдүк баарлашуусу боюнча бөлүшгүрүү, %

Кыргызстандан келип иштеп жаткан мигранттар Россиянын аймагында бирдей жайгашкан эмес, ошондуктан алар түзгөн инфраструктура да Россиянын түрдүү региондорунда ар кандай.

Бул жерде алар көп байкалбайт жана жакшы уюшулган эмес болушу керек. Укканым боюнча Москвада кыргыз кафелери, клубдар, бейтапканалар жок.

Эксперттик маектешүүдөн, Санкт-Петербург ш.

Чындыгында абдан ачык көрүнүшү – бул мигранттардын социалдык инфраструктура объекттерин түзүүсү. Мисалы, сулуулук салондору. Мындайлар бар. Айрыкча маникюр салондору бар. Бул абдан популярдуу учур. Биздин шаарыбызда Бүткүл россиялык азиздер коомунун мурдагы Маданият үйү бар. Ал “Таганский ряд”, “Сортировка” базарынын жанында жайгашкан. Ал жерлерде кичинекей аянтчалар толтура, анда мигранттар (жалгыз эле кыргыздар, өзбектер, кытайлар, вьетнамдар эле эмес, башкалар да көп) өздөрүнүн жайма базарларын чыгарышат. Ал жерлерде билеттер (авиа-, темир жол) билеттери сатылат, тигүү менен байланышкан кызматтарды көрсөтүшөт (ателье), тырмак алышат (маникюр). Абдан майда учур. Ал жерлерде өз кишилер иштешет. Ал жерде кайсы бир жергиликтүү жашоочу аял тырмагын боёткон учур болбойт. Баары өздөрү үчүн. Бул жабык учур эмес: сен башка жактан келсең сени тейлебейт деп айтууга болбойт. Андай эмес. Бирок жергиликтүү жашоочулар ал жерге барбай тургандыгы түшүнүктүү. Бирок дагы бир жолу айтып кетейин, бул кытайлардыкы сыяктуу жабык жер эмес. Бул шаардын борбору эмес. Район “Старая сортировка” деп аталат. Анын жанында “Таганский ряд” деген базар жайгашкан. Ал салттуу түрдө мигранттарды өзүнө тарткан жер, мигранттар ал жерде көп иштешет. Кытайлар,

вьетнамдар, кыргыздар, өзбектер, кавказ республикасынан келгендер – ал жерде түркүн улуттар өтө көп. Өзү менен өзү болгон район, анткени ал ушул жерге тутумдаш болуп калган, ал жерде да мигранттар өтө көп жашайт. Азыркы учурда анын чет жакаларына жаңы бийик үйлөр, жогорку класстагы турак-жай комплекстери салынып жатат. Бул турак-жайларды чет өлкөлүктөр, анын ичинде мигранттар да сатып алышууда. Бул шаардын башка райондоруна караганда мигранттар көп болгон жер.

Эксперттик маектешүүдөн, Екатеринбург ш.

Кыргызстандан Россияга барып иштеп жаткан мигранттарга жардам көрсөтө алган Кыргызстандын өкүлчүлүктөрү бүт эле жерде бирдей ачык иштей бербей тургандыгын изилдөө көрсөттү. Алсак, Екатеринбургта изилдөө жүргүзүүдө биз кыйла четтеген мамилеге туш болдук.

Эгерде миграциялык изилдөөлөр менен иштесең, Кыргызстандын Екатеринбургтагы өкүлчүлүгү абдан начар болуп калды. Мурда алар өздөрүнүн жарандарын начар өңүттө көрсөтүүнү каалашпай тургандыктарын түшүндүрүп беришчү. Алар кандайдыр бир түрдө байланышка чыгышчу. Азыр алар Чапаев көчөсүнө көчүп кетишкен, ал жерде аянты кыйла чоң жана жайлуу. Бирок алар менен байланышууга болгон бардык аракеттер оңунан чыкпады – ал жерлерде телефондор иштебейт. Адатта башка консулдуктарда маданият боюнча атташелер баары бир сүйлөшүшөт, бир нерсе айтып беришет, жок дегенде кандайдыр бир политести сакташат. Булар болсо такыр эле андай эмес. Алар жок. Алар бар, бирок жоктой. Түшүнүксүз учур. Кыргызстандын жарандары кантип жүрүшөт, мен такыр эле түшүнбөйм. Менде бул консулдук менен алардыкы такыр эле начар абалда болгондой таасир келип чыкты. Кыргызстандын жарандары бул жай качан иштей тургандыгын билишпейт. Ал жерде иштегендер өздөрүнүн иштери менен алек, алардын Кыргызстандын катардагы жарандары менен иштери жок. Ушундай таасир калды. Документтердин, дагы бир нерсенин көз карашынан алганда бул мекеменин болушунун зарылдыгы азыраак болуп калды.

Эксперттик маектешүүдөн, Екатеринбург ш.

Бир аз азайган, бирок сакталып келе жаткан ксенофобия, Кыргызстандан келип иштеп жаткан мигранттардын эмгек укуктарынын бузулушу татыксыз эмгек жана жашоо шарттарына жооп катары зор деңгээлде келип чыгуучу мигранттар тараптан экстремизмдин чакырыктарын жана тобокелдиктерин күчөтөт. Бул тууралуу эксперттер ачык эле айтышты.

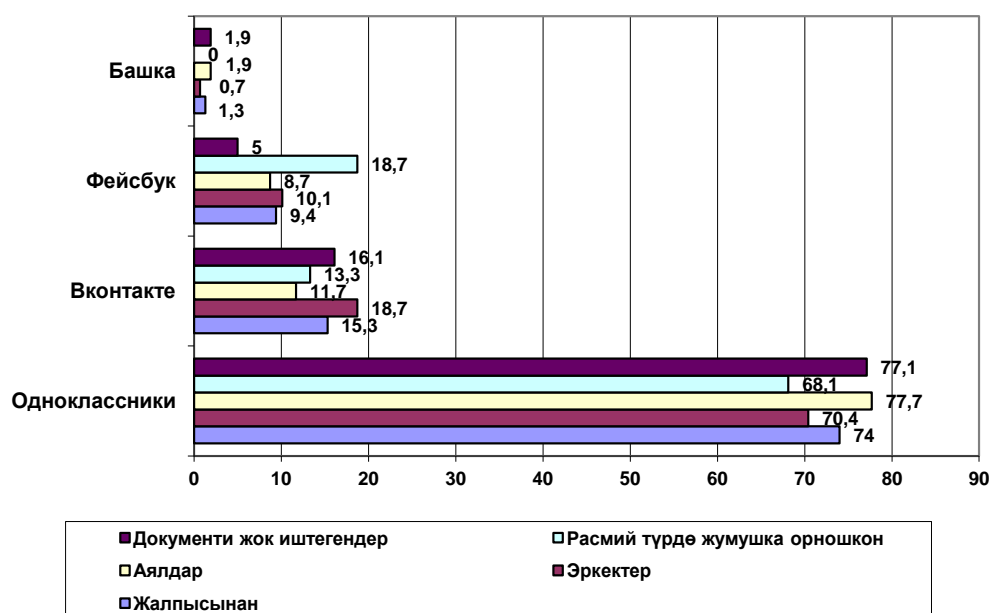
Коопсуздук проблемасы келип чыгат. Бизде Футбол боюнча дүйнө чемпионаты өтөөрүнө аз эле калды, ким кандай шарттарда иштейт? Кыргызстандын түштүгүндө да ошондой эле проблема. Санкт-Петербургдагы акыркы жардыруу эсиңиздерде барбы, аны жасагандар Кыргызстандын түштүгүнөн болгон. Тилекке каршы, эч ким буга эч кандай көңүл бурбай келет. Бул эмнеге алып келиши мүмкүн? Сактыкта кордук жок, сактансаң сактаймын деген сөз бар эмеспи. Дайыма сак жүрүү керек. Бул милдеттүү түрдө колдонулат жана ушунун баарын колдонууга аракет болот. Анткени мигранттардын арасында баары контролсуз болууда жана жумуш берүүчүнүн ушул мигранттарга мамилеси мындай: көчөгө чыгарып, кууп салса, эмгек акысын бербей койсо болот. Ызалангандар өтө көп. Ал эми ыза болгон адам өч алууга барат. Менин оюмча буга укук коргоочулар тарабынан көбүрөөк көңүл бурулушу керек. Рекрутинг компаниялары эмгек рыногундагы тартипти жөнгө салышы керек, анткени алар ушул бардык иш-чаралардын негизги тейлөөчү персоналы болот. Ошол жактан коркунуч болууда.

Эксперттик маектешүүдөн, Екатеринбург ш.

Изилдөө көрсөткөндөй сурамжыланган респонденттер колдонуучу социалдык тармактардын арасында абсолюттук лидер (53-таблица, 46-сүрөт) “Одноклассники” тармагы болуп саналат, аны сурамжыланган төрт кишинин үчөөсү (74%) баарлашуу үчүн колдонот, мында эркектерге караганда (70%) аялдар (77%) жана расмий иштегендерге караганда (68%) расмий эмес түрдө иштегендер (77%) көбүрөөк колдонушат. Популярдуулугу боюнча экинчи орунда “ВКонтакте” тармагы турат, аны

сурамжылангандардын 15% колдонот, мында аялдарга караганда (12%) эркектер (19%) жана расмий иштегендерге караганда (13%) расмий эмес түрдө иштегендер (16%) көбүрөөк колдонушат.

Сүрөт 46. Респонденттерди Россияда күнүмдүк (айрыкча көп) баарлашуу үчүн колдонуучу социалдык тармак боюнча бөлүшгүрүү, %

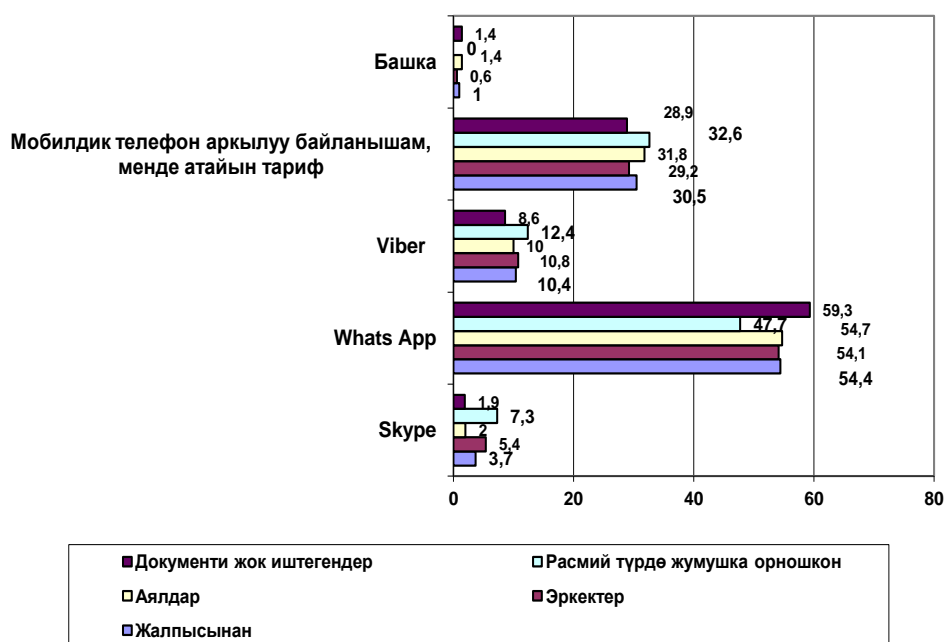

Мигранттардын көпчүлүгү туугандарына чалуу үчүн (54-таблица, 47-сүрөт) WhatsApp тиркемесин колдонушат – жалпысынан тандоо боюнча аны сурамжылангандардын жарымынан көбү колдонот (54%). Бул программа эркектердин да, аялдардын да арасында бирдей популярдуу (54% сурамжыланган эркек жана 55% сурамжыланган аял аны колдонушат), бирок аны Россияда жумушта расмий түрдө иштеп жаткандарга караганда расмий эмес түрдө иштегендер көбүрөөк колдонушат (тиешелүү түрдө 59% жана 48%).

Сурамжыланган мигранттарда туугандары менен байланышуу боюнча экинчи популярдуу ыкма болуп атайын тариф менен мобилдик телефон аркылуу чалуулар саналат – буга сурамжылангандардын үчтөн биринен азыраагы кирет (31%). Ал дагы эркектердин да, аялдардын арасында бирдей популярдуу (29% жана 32%), бирок документтери таризделбестен иштегендерге караганда расмий түрдө иштегендерде байланыштын бул ыкмасы популярдуураак (тиешелүү түрдө 29% жана 33%).

Популярдуулугу боюнча үчүнчү орунда Viber турат – аны ар бир онунчу сурамжыланган адам колдонот, мында расмий эмес түрдө иштегендерге караганда (9%) расмий түрдө иштегендер көбүрөөк колдонушат (12%). Туугандары менен байланышуунун популярдуу ыкмаларынын тизмесин Skype программасы аяктайт, аны сурамжыланган мигранттардын болжол менен 4%ы колдонот. Бул Протоколмны аялдарга караганда эркектер (2% жана 5%) жана расмий эмес түрдө иштегендерге караганда расмий түрдө иштегендер (2% жана 7%) көбүрөөк колдонушат.

Сүрөт 47. Респонденттерди Россиядан туугандарына чалуу үчүн колдонуучу байланыш түрү боюнча бөлүшгүрүү, %

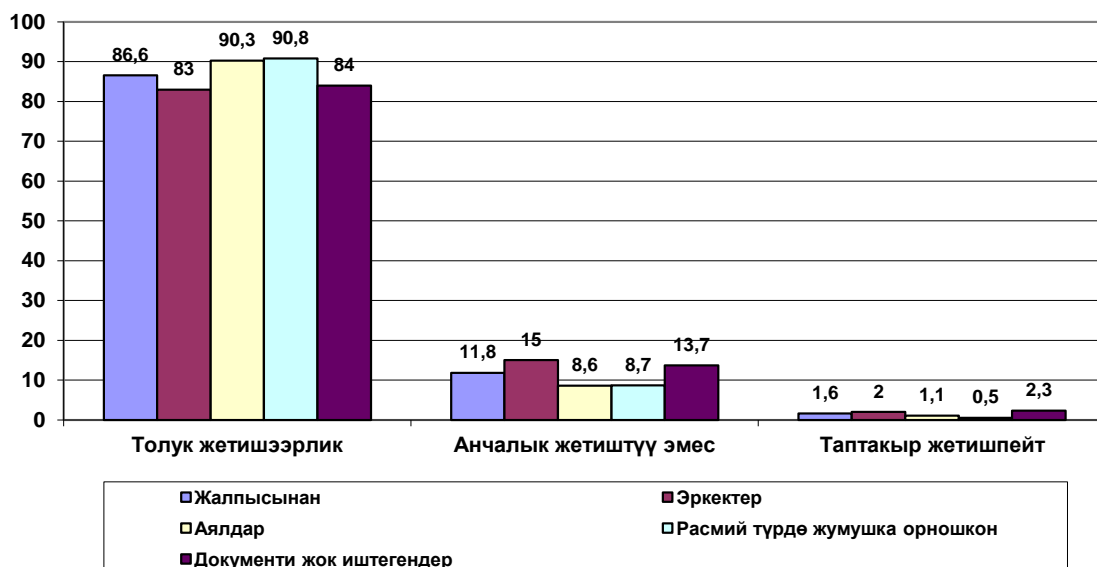

Изилдөөлөр көрсөткөндөй⁴¹ Кыргызстандан келген мигранттар Орто Азиядан келген башка мигранттарга салыштырмалуу орус тилин мыкты билишет. Биздин изилдөө бул тезисти ырастады. Алсак, 87% сурамжыланган респондент үчүн алардын орус тилин билүүсү жумушта баарлашуу үчүн жетишгүү. Мында аялдар өздөрүнүн тилди билгендиктерин эркектерге караганда жакшы колдонушат деп эсептешет (алардын 90%ы ушинтип ойлонушат, эркектер болсо – 83%ы гана). Ошондой эле жумушка расмий түрдө таризделген Кыргызстандын жарандары, алардын пикири боюнча, документтери жок иштеп жаткандарга караганда (84%) жумушта баарлашуу үчүн орус тилин мыкты билишет (91%). Орус тилин билбегендердин арасында (мындайлар тандап алуу боюнча жалпысынан 12%) аялдарга караганда (9%) эркектер дээрлик эки эсе (15%), ал эми расмий түрдө таризделгендерге караганда (9%) документтери жок иштегендер (14%) көп. Жумушта баарлашуу үчүн орус тилин такыр билбегендер болгону болжол менен 2%.

Бул маалыматтардан Кыргызстандан келген мигранттар, эреже катары, орус тилин зарыл деңгээлде билген жумуштарда иштейт деген тыянак чыгарууга болот.

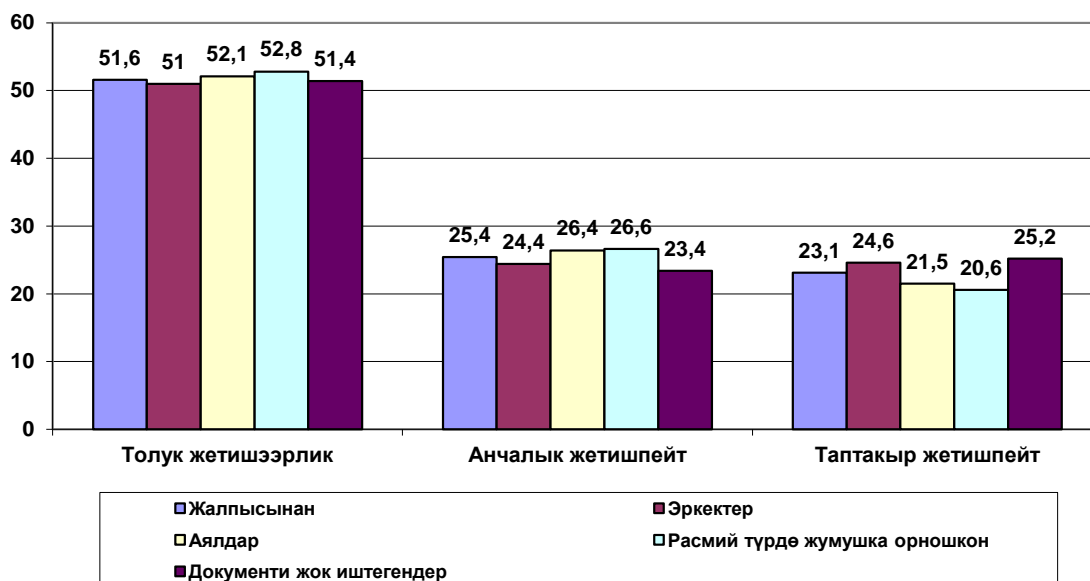
Сүрөт 48. Респонденттерди жумушунда орус тилинде баарлашуусуна өздүк баа берүүсү боюнча бөлүшгүрүү, %

⁴¹ БААУ ТАБдын 2016-жылдагы “Кыргыз Республикасынан Тажикстан Республикасына барып иштеп жаткан мигранттарды эффективдүү ишке орноштуруу максатында Россия Федерациясында эмгек рыногунун конъюктурасына талдоо” долбоору

Ошол эле убакта изилдөө көрсөткөндөй (56-таблица, 49-сүрөт) сурамжылангандардын болжол менен жарымы гана (52%) орус тилин жакшы жаза алышат, андыктан *Кыргызстандан келген мигранттардын жумушта орус тилинде кыйналбай сүйлөшүүсү менен орус тилин реалдуу билүүсү – эки башка нерсе*. Кыргызстандан келген сурамжыланган мигранттардын болжол менен төрттөн бир бөлүгү (23%) алар документтерди толтуруу үчүн орус тилин билбегендиктерин айтышкан. Ушинтип жооп бергендердин арасында расмий түрдө жумушка киргендерге караганда (21%) документтери жок иштегендер (25%), ошондой эле аялдарга караганда (22%) эркектер (25%) көп болгон.

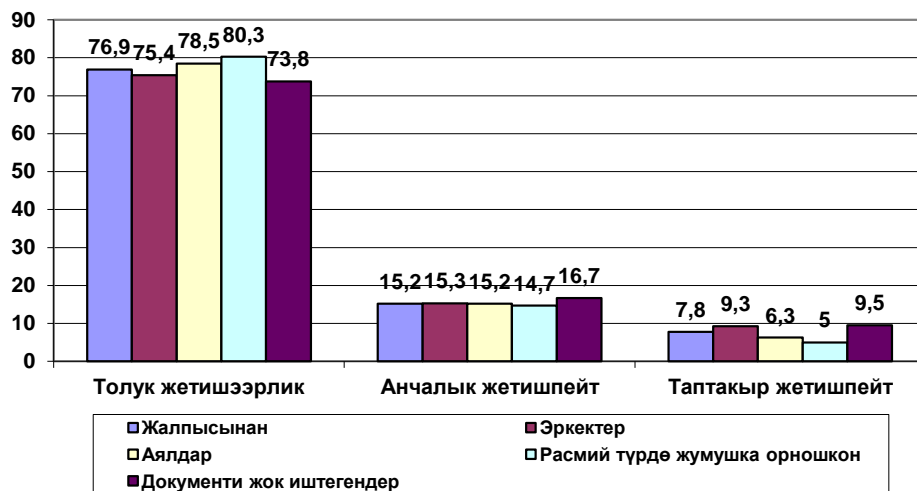
Сүрөт 49. Респонденттерди документтерди толтурууда орус тилин билүүсүнө баа берүүсү боюнча бөлүшгүрүү, %

Дүкөндө, дарыканада, почтада баарлашуу үчүн орус тилин билүүгө өзүнө өзү баа берүүдө (57-таблица, 50-сүрөт) сурамжылангандардын болжол менен төрттөн үч бөлүгү (77%) алар орус тилин жетишээрлик деңгээлде билээрин, 15%ы – алар анча жакшы билбей тургандыктарын жана 8%ы такыр

эле билбегендиктерин айтышкан. Бул маселе Кыргызстандан келген мигранттардын Россиядагы күнүмдүк жашоо-турмушка интеграцияланышына мүмкүнчүлүктү тактайт жана биз көрүп тургандай бул мүмкүнчүлүктөр толук канааттандырарлык.

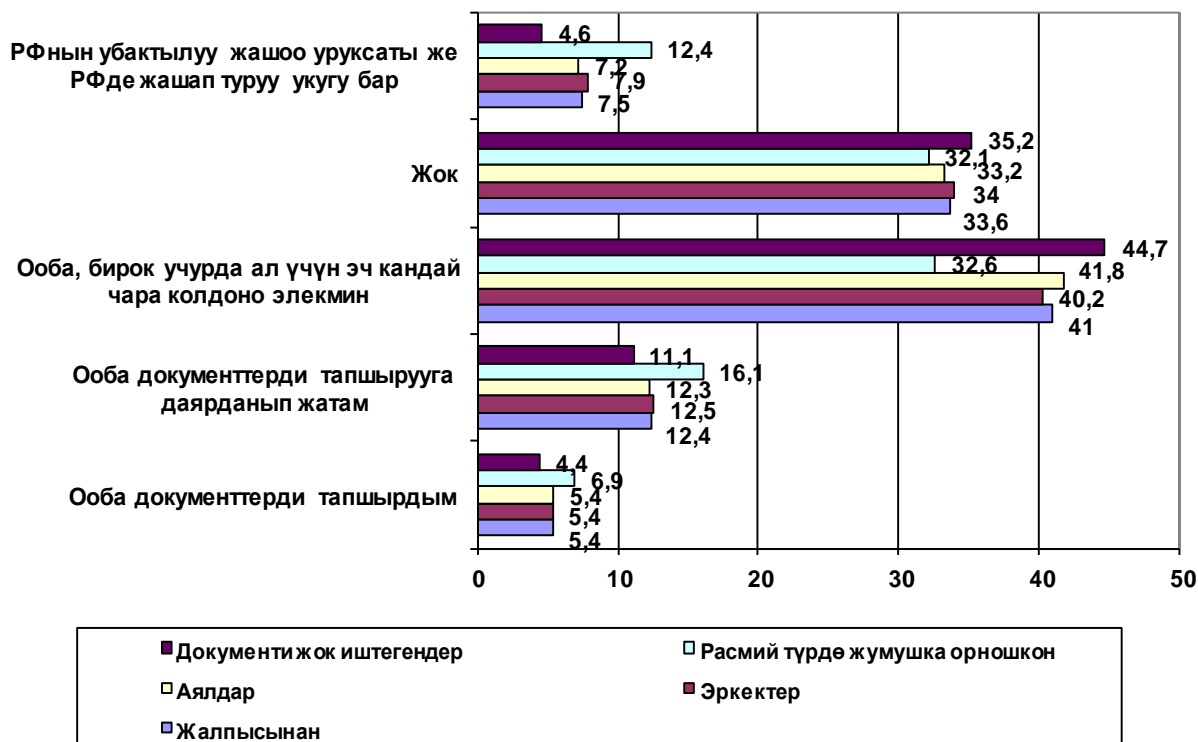
Сүрөт 50. Респонденттреди дүкөн, дарыкана, почтада орус тилинде баарлашуусуна өздүк баа берүүсү боюнча бөлүшгүрүү, %

Сурамжыланган респонденттердин арасында болжол менен үчтөн бири (34%) гана Россиянын жарандыгын алууну каалабайт (58-таблица, 51-сүрөт). Болжол менен 5%ы жарандык алууга документтерин беришкен, 12%ы документтерин бергени турат жана 41%ы Россиянын жарандыгын алууну каалайт, бирок азырынча ал үчүн эч нерсе кыла элек.

Россия Федерациясынын жарандыгына документтерин бергендердин, ошондой эле документтерин бере тургандардын арасында (16% жана 11%) расмий эмес түрдө иштегендерге караганда (4%) расмий түрдө иштегендер көп (7%). Ал эми Россиянын жарандыгын алууну каалаган, бирок азырынча ал үчүн эч нерсе кыла электердин, ага тете эле Россиянын жарандыгын албай тургандардын арасында (35% жана 32%) расмий эмес түрдө иштегендер көп (45% жана 33%). Россиянын жарандыгын алууну каалагандардын жана аны каалабагандардын арасында жынысы боюнча айырмачылыктар дээрлик байкалбайт.

Сүрөт 51. Респонденттерди Россиянын жарандыгын алуу ниети боюнча бөлүшгүрүү, %

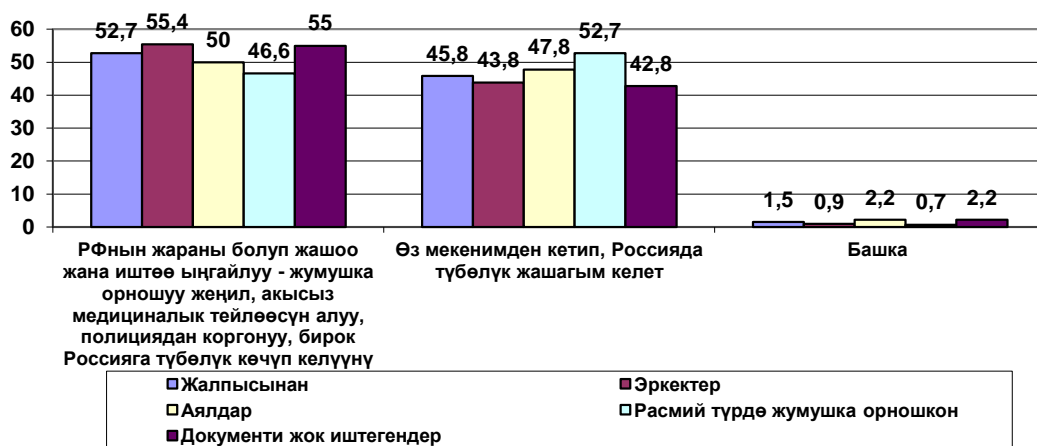
Россиянын жарандыгын алууну каалоо (59-таблица, 52-сүрөт) негизинен Россияга туруктуу жашоо үчүн көчүп кетүү жана Россияда жашоону каалоо менен эмес (46% гана ушинтип жооп берди), Кыргызстандын жарандарына Россиянын жарандыгында болуу менен Россияда иштөө ыңгайлуу – жумушка кирүү оңой, медициналык тейленүү, полициядан корголгондукта болуп, бирок мында Россияда туруктуу жашабоо менен байланышкандыгы кызыктуу.

Балким *Россияда миграциялык саясатты мезгил-мезгили менен катаалдаштыруу иштеп жаткан мигранттарды ар кандай мүмкүн болгон ыкмалар менен “керек боло калса” деген учурга Россиянын паспортун алууга түртүп жатат, бирок бул алар үчүн эмгек миграциясынан Россияда туруктуу жашоого отурукташууну билдире бербейт.*

Тыюу салуулар, рейддер сыяктуу Россиянын кадамдары адамдарды өлкөнү [Кыргызстанды – Д.П.] биротоло таштап кетүүгө аргасыз кылат. Менин оюмча бул тескери реакцияны жаратат. Саясатта ушундай туруксуздук канчалык көп болсо, ошончолук адамдар Россиянын жарандыгын алышат.

Эксперттик маектешүүдөн

Сүрөт 52. Респонденттерди Россиянын жарандыгын алууну каалоо себептери боюнча бөлүшгүрүү, %

Казакстан

Россиядагыдай эле Кыргызстандан Казакстанга барган мигранттар казак жарандыгын алууда көп учурда Казакстан Республикасынын мыйзамдарын сактабастан Кыргызстандын жарандыгын сактап калууга аракет көрүшөт, анткени алардын пикири боюнча бул алардын жашоо-турмушун жеңилдететиши мүмкүн.

Бул кош жарандык эмес, башка жарандык. Казактандын жарандыгын олуу жөнүндө документтерди алгандан кийин Кыргызстандын паспорту Казакстандын миграциялык полициясына өткөрүлүп берилет жана андан кийин атайын каналдар боюнча элчиликке жөнөтүлөт. Бирок аны жасабоого аракет кылышат, аны менен адамдын эки документи болуп калат.

Эксперттик маектешүүдөн, Астана ш.

Жарандыкты кабыл алуу процесси – бул жоопкерчилик. Тантыктык менен айтканда, жарандык – бул сенин кимге добуш беришиң, сенин кайсы армияга барып кызмат өтөшүң. Жарандык – сенин куралың ким тарапка атышың билдирет. Эгерде эртеңки күнү ушул кыргызды Россиянын армиясына алып кетишсе, ал ант берет. Вертолетко отургузушуп: “Кыргызстанга десант болуп уч” деп айтышат. Албетте бул шарттуу түрдө. Бул тууралуу эч ойлонбойт болушу керек. Жарандыкты “менин иштешиме оңой болсун үчүн” деген мотивацияда кабыл алышат.

Эксперттик маектешүүдөн, Астана ш.

Укуктук аң-сезим өтө төмөнкү деңгээлде. Келгендердин бир бөлүгү билген эмес жана билсе дагы ушул миграциялык мыйзамды сакташкан эмес. Кээде муну атайын жасашат.

Эксперттик маектешүүдөн, Астана ш.

Эксперттердин пикири боюнча “укуктук нигилизмдин” ушул позициясы Орто Азиядан келген мигранттарга караганда Кыргызстандын жарандарына Казакстан Республикасынын мыйзамдарын сактоо оңой болуп калган учурларда да колдонулат.

ЕАЭБге киргенден кийин Кыргызстандан Казакстанга акча тапканы келген мигранттарда өздөрүнүн укуктарын коргоого башка мүмкүнчүлүк калган жок. Колдонуудагы миграциялык мыйзамдарды жана эрежелерди бузбоо мүмкүнчүлүгү көбүрөөк болуп калды. Бул аларда өздөрүнүн укуктарын коргоого себептер аз болуп калгандыгын билдирет.

Эксперттик маектешүүдөн, Астана ш.

Кыргызстандын Евразия экономикалык бирлигине киришинен натыйжа бар, аны иштеп жаткан мигранттар сезип турушат жана аны оң жагынан баалашат. Барыдан мурда алар эми миграциялык мыйзамдарды азыраак бузушат, анткени Казакстанда болуу мөөнөтү көбөйтүлдү. Түштүк-Казакстан облусуна келишкен мигранттар үчүн бул эң курч маселелердин бири болгон.

Эксперттик маектешүүдөн, Чымкент ш.

Жалпысынан Казакстанда Кыргызстандан келген мигранттарга карата ксенофобия маселеси анча деле курч турбайт, бирок ушул ксенофобия жакынкы коңшулардын ортосундагы мамилелердин позициясынан алганда бир аз башкача кабылданат.

Кыргызстандын жарандары үчүн алардан Москвада акча алышса анча деле кемсинткендик эмес, ал эми ушундай нерсе Астанада болсо, бул такыр эле жат көрүнүш. Бул түндүк өлкө болгон Россия кабылдангандай Казакстан өзүнчө өлкө катары кабылданбагандыгын көрсөтүп турат.

Эксперттик маектешүүдөн, Астана ш.

Эксперттер Казакстанда ксенофобиянын өсүү келечектерине баа берүү менен ушундай потенциал бар экендигинин коркунучун билдирген.

Казакстанда бийлик баарын тынчытып турса, улутчулдук болбойт. Бирок андай болбой калса... Муну адамдар сезишет да. Россияда улутчулдук көтөрүлгөн күндө дагы башка регионго кетип калса болот. Ал эми сен Казакстанда Астана менен Алматыдан башка кайсы жерге барасың? Барчу жер жок.

Эксперттик маектешүүдөн, Астана ш.

Казактар абдан улутчулдук көз карашты билдириши мүмкүн. Алар кыргыздарды өздөрүнө тарткандан көрө оралмандарды көбүрөөк топтоону каалашат. Бул Россия эмес. Бул жерде империялык деп айтууга боло турган идея жок, ага ылайык мурдагы республикалар менен байланыштар бар. Мындай тилектештик такыр эле жок. Муну кыргыздар сезип турушат. Россияга келген кыргыз орусча мыкты сүйлөсө элге аралашып кетет. Ал эми Казакстанда андай мүмкүн эмес, анткени таанышып жатканда “сен казаксыңбы?” деп сурагандан кийин эле “кайсы жүздөнсүң?” деп сурашат.

Эксперттик маектешүүдөн, Астана ш.

Кыргыздарга карата ксенофобия ошондой эле – анча деле өзгөргөн жок. Казактар кыргыздарды уни катары көрүшөт, бирок бул анча деле чоң ксенофобия эмес. Кытайларга карата өтө сак болуу керек.

Эксперттик маектешүүдөн, Астана ш.

Кыргызстандан Казакстанга барып иштеп жаткан мигранттардын укуктарын коргоо көбүнесе алардын өздөрүнүн укуктары жана милдеттери жөнүндө билишине жараша болот, аны болсо жакшы билишпейт. Казакстанда иштеп жаткан мигранттарга түздөн-түз жардам берип иштеген ӨЭУлар өтө аз санда.

Иштеп жаткан мигранттарга жардам көрсөтүү жаатында иштеген уюмдар аз. Адамды сатуунун курмандыктары менен иштеген приюттар бар. Бирок иштеп жаткан мигранттар үчүн эч нерсе жок.

Эксперттик маектешүүдөн, Астана ш.

Бүгүнкү күндө өкмөттүк эмес уюмдардан тышкары аларга түздөн-түз жардам көрсөтүлбөйт. Чет өлкөлүк жаран укугу бузулган учурда акы төлөө менен адвокатка кайрылса болот.

Кыргызстандан Казакстанга барып иштеп жаткан мигранттардын укуктарын эффективдүү коргоо үчүн алардын өздөрү укуктары жөнүндө жакшы маалымдалышы керек. Эгерде алар өздөрү укуктарын коргой алышпаса, анда айрым расмий адамдар же уюмдар муну эффективдүү кыла алышпайт. Ошондуктан эң алгачкы жана эффективдүү метод – иштеп жаткан мигранттардын миграциялык сабаттуулугун жогорулатуу. Ошондой эле консулдук өкүлчүлүктөрдүн ролу маанилүү. Мисалы, Россияда Өзбекстанга караганда Кыргызстандын консулдуктары көп. Иштеген мигранттардын саны мол болгон көптөгөн шаарларда консулдуктар бар. Кыргызстандын Россияда Миграция боюнча мамлекеттик кызматынын өкүлчүлүгү да бар. Башкача айтканда Кыргызстандан келип иштеп жаткан мигранттардын укуктук же башка жардам алуу үчүн бараар жерлери бар. Бул жактан алганда Кыргызстандын өкүлчүлүктөрүнүн тажрыйбасы бар.

Эксперттик маектешүүдөн, Алматы ш.

ТЫЯНАКТАР ЖАНА СУНУШТАМАЛАР

Тыянактар

Кыргызстан ЕАЭБге киргенге чейин миграциялык процесстерди башкаруу боюнча узак мөөнөттүү стратегиялык чараларга көңүл буруу чектелүү болгон, бирок 2015-жылы Кыргызстандын кошулушу бүтүндөй алганда ЕАЭБдин жана өзүнчө алганда ага ар бир мүчө өлкөнүн миграциялык саясатын оңдоп-түзөөгө эбегейсиз зор түрткү берди. Бирликке Кыргызстандын киришинен улам ЕАЭБдеги миграциялык процесстерди башкаруунун татаалданышы эмгек укуктарынын бузулушунун тобокелдиктерин кескин актуалдаштырат жана бүтүндөй алганда ЕАЭБдин алкагында жана атап айтканда, Казакстанда жана Россияда эмгек мигранттарынын укуктарын коргоонун жаңы формаларын жана чараларын шарттайт.

Изилдөө көрсөткөндөй, ЕАЭБдин кабыл алган өлкөлөрүндө иш менен камсыз кылуу чөйрөлөрү боюнча мыйзамдуу жана расмий эмес иштеп жаткан кыргызстандыктардын айкын дифференциациясы белгиленген. Расмий эмес иштеп жаткандар көп учурда кара күч жагынан алда канча оор иште иштейт, ал үчүн аз акча алат жана анда убактысы боюнча (сааттардын саны жана жумадагы күндөр боюнча) көп иштейт, бул Россиядагы, ошондой эле Казакстандагы ушундай эмгек мигранттарында болгон “компетенциялардын чыгымынын” тобокелдиктерин күчөтөт.

Интеграциялык процесстер зор кыйынчылыктар менен жүрүп жаткан жана кала берсе ЕАЭБде түзүлгөн эмгек мигранттарынын эмгек укуктарын коргоо механизмдери азырынча чектелүү натыйжалуулук менен иштеп жатат.

Россия

Тилекке каршы, бүгүнкү күндө Кыргызстандан барган эмгек мигранттарын интеграциялоо жана адаптациялоо жагынан РФнын ведомстволорунун функцияларынын айкын эместиги ушул ведомстволордун ыйгарым укуктарынын жана милдеттеринин чектери чаржайыт болушуна алып келип жатат, бул миграциянын комплекстүү статистикасынын жана миграциялык саясаттын узак мөөнөттүү стратегиясынын жоктугунан тартып мигранттарды жана алардын үй-бүлө мүчөлөрүн РФда адаптациялоо жана интеграциялоо жагынан иш жүргүзгөн айрым коомдук институттардын (мектептер, ӨЭУлар, социалдык кызматтар, медициналык уюмдар) күч-аракеттеринин макулдашылбаганына чейин адаптациялоо жана интеграциялоо системаларын түзүү жолунда бөгөттөрдүн келип чыгышына алып келүүдө. Мында ушул маселе боюнча эмгек миграциясынын процесстеринин мониторингин жүргүзүп жаткан изилдөө уюмдарында, ошондой эле эмгекчи мигранттар менен түздөн-түз иштеп жаткан адистешкен ӨЭУларда болгон, топтолгон тажрыйба эске алынбай жатат.

Изилдөө буларды көрсөттү: Россияда расмий эмес иштеп жаткан кыргызстандыктардын арасында чакан шаарлардын жана айыл жерлеринин тургундары көп (“легалдардын” арасындагы 28%дын жана 22%дын ордуна тиешелүү түрдө 30% жана 28%). Алардын билим деңгээли алда канча төмөн (негизинен орто билим – “легалдардын” арасындагы 30%дын ордуна 44%), алардын арасында үй-бүлөлүүлөр (59%дын ордуна 49%), алардын үчтөн бири – кедей үй-бүлөлөрдөн чыккандар (расмий иштеп жаткандардын арасындагы 21%дын ордуна алардын 34%ында акча эң зарыл нерселерге гана жетет). Булар айкын: эмгекчи мигранттардын ушул тобу алда канча опурталдуу абалда жана ишке орношуу учурунда тобокелдиги жогору, ал эми медициналык тейлөө жана билим берүү (анын ичинде алардын балдары үчүн) сыяктуу сервистерге алардын жеткиликтүүлүгү олугтуу чектелүү болушу мүмкүн.

Изилдөөнүн натыйжаларынан көрүнүп тургандай, тиешелүү документтерди толтурбастан иштеп жаткандарга караганда мыйзамдуу иштеп жаткандар Россияда орточо узак жашайт (мыйзамдуу таризделбеген кызматкерлердеги 4,08 жылдын ордуна “легалдарда” орточо 4,81 жыл жана алардын арасында Россияда отурукташып калууга же болбосо Россияда алда канча узак болууга ниеттенгендер көп.

Кыргызстандан келген бардык эле эмгекчи мигранттар өз балдарын Россияга ала келген эмес: 60%га жакыны өзүнүн бардык балдарын мекенинде калтырган жана үчтөн бирине жакыны гана (32%) аларды өзү менен бирге сапарга алып кеткен. Кыргызстандан Россияга барган мигранттардын балдарынын санын баалоого мүмкүндүк бере турган адекваттуу статистика бул чөйрөнү башкаруу, ошондой эле аны пландаштыруу жана болжолдоо үчүн жетишсиз.

Кенже курактагы балдардын үчтөн биринен бир аз ашыгы гана (35%) балдар бакчаларына барат. Кенже курактагы балдардын төрттөн бири (25%) балдар бакчасына барбайт, анткени ата-энелер аларды

балдар бакчасына орноштура алган эмес, ата-энелердин дагы 15%ы балдарын үйүндө багат. Эреже катары, баланы балдар бакчасына орноштурууда ата-энелеринин каттоосунун жоктугу жана балдар бакчаларында орундардын жетишсиздиги башкы тоскоолдук болуп калууда. Мектеп курагындагы балдар үчүн мектептерге жеткиликтүүлүк алда канча жакшы: балдардын 80%ы мектептерге барат. Ата-энелердин 16%ынын балдары мектептерге барбайт. Мектеп курагындагы балдардын 34%ында мектепке орношуу учурунда көйгөйлөр келип чыккан. Бул негизинен ошондой эле ата-энелеринде чет өлкөлүк баланы мектепке электрондук жазуу үчүн зарыл болгон жашаган жери боюнча каттоонун жана үй-бүлө жашаган жерге карата жакын жайгашкан мектептерде бош орундардын жоктугу менен байланышкан. Кыргызстандан барган балдардын мектепке жеткиликтүүлүгү жагындагы жагдайдын оң динамикасы бар.

Негизинен Кыргызстандан барган балдарга карата россиялык мектептерде мамиле жакшы – муну ата-энелердин 80%га жакыны белгилеген. Пикири суралган ата-энелердин 5%га жакыны начар мамиле жөнүндө билдирген.

Ата-энелердин жарымына жакыны (47%) өз балдарын врачтарга оорунун алдын алуу максатында алып барат, бирок Россияда ата-энелердин 45%ы курч зарылчылык келип чыкканда гана врачтарга алып барат. Бул негизинен балдар үчүн бардык зарыл медициналык кызмат көрсөтүүлөрдү камтыган медициналык полистин кымбаттыгы жана бардык эле мигрант ата-энелер аны сатып ала албагандыгы менен байланышкан.

Жакынкы жана орточо мөөнөттөгү келечектерде россиялык мектептерде Кыргызстандан келген балдардын саны бара-бара өсө бермекчи, анткени Кыргызстандан Россияга миграция феминизацияланып жатат, ошондой эле үй-бүлөлүк миграция өсөт.

Болгону бир жылдын ичинде (2016-жылдан 2017-жылга чейин) Россияда мыйзамдуу иштеп жаткан кыргызстандыктардын саны 11%га азайган, ал эми, өздөрүнүн пикири боюнча, жазуу жүзүндөгү эмгек келишими болгон кыргызстандыктардын саны 10%га төмөндөгөн. Бул алардын эмгегин пайдалануунун жана иштөө шарттарынын начарлашынын тобокелдиктерин күчөтөт. Мыйзамдуулуктун төмөндөшүнүн үшундай динамикасы узак келечекте кыргызстандыктардын көмүскө ишке орношуусу кеңейишинин трендин бекемдөө жагынан олуттуу кооптонууну пайда кылат, бул ЕАЭБдин келечеги жана жалпы эмгек рыногунун шайкеш өнүгүшү үчүн зор кооптонууну пайда кылат.

Басымдуу көпчүлүк учурда мыйзамдуу иштеп жаткан кыргызстандыктар уюмда, фирмада иштейт (93%), ошол эле учурда расмий иштеп жаткандардын арасында ушундайлар жарымы гана (51%). Жеке жактарда дал өзүнүн эмгек мамилелерин мыйзамдаштырбаган мигранттар иштейт (45%), ошол эле учурда легалдардын арасында мындайлар аз (6%).

Россияга Кыргызстандан барган эмгек мигранттарынын 26%ы – кызмат көрсөтүү чөйрөсүндө, 29%ы соодада иштейт, 20%га жакыны – курулушта, 12%ы – транспорттук кызмат көрсөтүү жана байланыш чөйрөсүндө, 5%ы – ТКЧда, 3%ы – үй чарбасында, 2,4% – өнөр жайда, 1,3%ы саламаттык сактоодо иштейт. Гендердик өнүгтө алда канча зор айырманы кызмат көрсөтүү чөйрөсүнөн байкайбыз: бул жерде болгону 12% эркектер жана 41% (!) кыз-келиндер иштейт.

Ишке расмий орношкондор көп учурда өнөр жайда (мыйзамдуу орношпогондордун арасындагы 1,2%дын ордуна 4,1%), турак-жай-коммуналдык чарбада (0,7%дын ордуна 14,2%) жана саламаттык сактоо мекемелеринде (0,2%дын ордуна 3,2%) иштейт. Кызмат көрсөтүү чөйрөсүндө (25,3%дын ордуна 26,6%) жана соодада (29,5%дын ордуна 26,6%) расмий эмес жана расмий иштеп жаткандар боюнча айырма дээрлик жок. Ал эми курулуш (12,8%дын ордуна 23,2%), транспорттук кызмат көрсөтүү жана байланыш (9,6%дын ордуна 13,7%) тармактарында, үй чарбаларында (0,5%дын ордуна 5,3%) расмий эмес иштегендер ачыктан-ачык басымдуулук кылат.

Кыргызстандан барган мигранттар негизинен ишти “өз кишилери” аркылуу издейт (74%). Дагы 9%ы ишти ЖМКдагы жарыялар аркылуу, 8%ы – Интернеттеги жарыя же реклама аркылуу, 4%ы ортомчу аркылуу издейт. 2%ы гана (иш жүзүндө статистикалык катанын деңгээлинде!) мамлекеттик түзүмдөргө (иш менен камсыз кылуу кызматтарына) кайрылган. Расмий иштеп жаткандарга (60%) караганда, расмий эмес иштеп жаткандардын арасында туугандары, достору же тааныштары аркылуу иш издегендер (алардын 81%ы ушундай кылат) алда канча көп. Эмгек мигранттары ишти диаспоралык байланыштар аркылуу издөөнү артык көргөнү аларды мезгил-мезгили менен тобокелдик кырдаалына кабылдат, мында алар кала берсе эмгек келишимин расмий тариздөө вариантын карабайт жана көз буюмчулук жана алдамчылык үчүн бута болуп калат.

Кыргызстандан барган эмгек мигранттары үчүн Россияга миграция көп учурда диаспоралык байланыштардын жардамы менен квазимыйзамдаштыруу механизмдерин пайдаланууну билдирет жана, тилекке каршы, бул системалык мүнөздө.

Россиялык иш берүүчүлөр Кыргызстандан келген эмгек мигранттарын массалык алдаган кырдаал россиялык укук коргоочу жана көзөмөлдөөчү түзүмдөрдүн кунт коюп көңүл буруусун пайда кылбайт.

Эгерде жагдайды бүтүндөй карасак (расмий, ошондой эле расмий эмес иштеп жаткандардын жооптору), Кыргызстандан барган мигранттардын 61%ынын иш берүүчү менен жазуу жүзүндөгү келишими бар. Пикири суралган респонденттердин 38%ы гана иш берүүчү келишим түзүүдөн баш тартат деп жооп берген, 54%ы алардын өздөрүнө келишимдин кереги жок деп билдирген. Изилдөө иш берүүчү менен расмий эмгек келишиминин болушу же жоктугу респонденттин Россиядагы иш стажына дээрлик байланыштуу эместигин көрсөттү. Дал иш берүүчүлөр – бүгүнкү күнгө карата Кыргызстандан барган эмгек мигранттары Россияда расмий келишимди улам аз түзүп жаткандыгынын башкы күнөкөрлөрү. Эмгекчи мигранттар эмгек келишимин иш берүүчүнүн ак ниетсиз аракеттеринен коргоонун каражаты катары карабайт, деген менен ЕАЭБдин алкагында ушундай кырдаалдарда кызматкерлерди коргоонун дал ушундай механизмдери каралган, бирок бул мүмкүнчүлүктөр өтө сейрек пайдаланылат.

Пикири суралган кыргызстандыктардын 41%ы жергиликтүү кызматкерлер алардын жумуш ордуна атаандашат деп эсептейт, 32%ы жергиликтүү кызматкерлер алардын жумуш ордунда иштегиси келбейт деп эсептейт. Расмий таризделген кызматкерлер жумуш орундары үчүн жергиликтүү тургундар менен алда канча катуу атаандаштыкка ат салышат: алсак, расмий эместердин арасында 40%ы алардын ордуна жергиликтүү кызматкерлер атаандашпайт деп эсептейт, ал эми “легалдардын” арасында 22%ы гана ушундай деп эсептейт. Тескерисинче: “легалдардын” 57%ы өз жумуш ордунда жергиликтүү тургундар менен атаандашабыз деп эсептейт, ошол эле учурда расмий эместердин арасында 32%ы гана ушундай деп эсептейт.

Изилдөө МИБдин башка изилдөөлөрү менен мурда белгиленген паспортту алып коюу россиялык иш берүүчүлөр чет өлкөлүк кызматкерлерге кысым көрсөтүшүнүн жана көз каранды кылышынын активдүү колдонулган чарасы болбой калды деген тенденцияны ырастады.

Эмгек акынын деңгээли бүтүндөй алганда 29 796 рублди түзөт, анын үстүнө мыйзамдуу таризделген кызматкерлерде бул (айына орточо 30 038 рубль) расмий таризделбеген кызматкердикине салыштырганда 1000 рублге жогору.

Кыргызстандан барган мигранттардын турак-жай шарттары негизинен жалдаган турак-жай менен чектелет: алар турак-жайды башка адамдар (жердештер, достор ж.б.) менен бирге жалдайт (49%), же болбосо өзү үчүн / өз үй-бүлөсү үчүн өзүнчө турак-жайды жалдайт (31%). Пикири суралган адам менен бир бөлмөдө орточо дагы үчкө жакын адам жашайт. Эреже катары, аялдарга (респондент аял менен бир бөлмөдө орточо 2,72 адам жашайт) караганда эркектер алда канча тар шарттарда (респондент менен бир бөлмөдө орточо 3,2 адам жашайт) жашайт.

Кыргызстандан барган пикири суралган мигранттарын көп бөлүгү өзүнүн ден соолугун жакшы катары баалайт (75%), бул түшүнүктүү, анткени акча табуу үчүн негизинен ден соолугу мыкты, эмгектин оор шарттарына даяр адамдар кетет. Пикири суралгандардын 23%ы – өзүнүн ден соолугу канааттандырарлык, 2%га жакыны гана начар деп тааныган. Соңку бир жылдын ичинде 78%ынын ден соолугу, алардын өздөрүнүн пикири боюнча, өзгөргөн эмес, 15%ында – начарлаган, 7%ында – жакшырган. Ден соолугунун жакшыргандыгы жөнүндө негизинен эркектер (аялдардын арасындагы 3%дын ордуна 10%) жана ишке расмий кирген мигранттар (документи жок иштеп жаткандардын арасындагы 4%дын ордуна 14%) билдирген.

Бүтүндөй алганда, Кыргызстандан барган мигранттарда өзүнүн ден соолугуна карата камкорсуз мамиле көйгөйү россиялыктардын көпчүлүгүнүн өзүнүн ден соолугуна карата мамилесине окшош.

Изилдөө буларды көрсөттү: Кыргызстандан барган мигранттар, эгерде алардын мыйзамдуу эмгек келишими бар болсо, Россияда ОМС полисин алууга өзүнүн укугу жана иш берүүчү алар үчүн бардык салыктарды төлөй тургандыгы жөнүндө өтө начар маалымдар экенин көрсөттү. Акысыз ОМС жөнүндө маалыматты мамлекеттик түзүмдөр системалуу түрдө да, масштабдуу түрдө да реклама жана жарыя кылбайт. Мурдатан колдо болгон тажрыйба булар жөнүндө тастыктап турат: акысыз медициналык кызмат көрсөтүүлөр жөнүндө маалыматтар өткөн мезгилде мигранттык жамаат боюнча “сарафандык радио” аркылуу кыйла тез тараган, бирок азырынча биз муну да байкай элекпиз. Өз тарабынан россиялык камсыздандыруучу компаниялар акысыз медициналык тейлөө мүмкүнчүлүктөрү жөнүндө ЕАЭБден келген, РФда мыйзамдуу иштеп жаткан эмгек мигранттарынын арасында эч маалымдабайт.

Ишке мыйзамдуу таризделген мигранттардын ОМСке жеткиликтүүлүгү бар, алардын үй-бүлө мүчөлөрүнүн мындудай жеткиликтүүлүгү жок.

Өзүнүн ден соолук абалы жөнүндө камкордук көрүүнүн деңгээли төмөндөгөнүнөн улам Россияга Кыргызстандан барган эмгек мигранттарынын ден соолук абалы үчүн тобокелдиктер күчөдү. РФда кыргызстандыктар патент алышын жокко чыгарууга жана ушуга байланыштуу кургак учук жана ВИЧ жугуп калышын текшерүүгө байланыштуу Кыргызстандын жарандары ушул коркунучтуу ооруларга тестти сейрек тапшыра баштады. ВИЧ-инфекция боюнча эпидемия жарыяланган Россиянын шартында бул мигранттар үчүн ушул ооруну кеч диагноздо тобокелдигинин өсүшү менен коркунучтуу.

Россияда Кыргызстандан барган адамдар медициналык клиникаларды уюштурган, алар “кыргыз клиникалары” деген расмий эмес аталышка ээ болгон. Ушундай клиникаларда Кыргызстандан баргандар иштейт жана медициналык кызмат көрсөтүүлөр кыргыз тилдүү пациенттерге багытталган. Мындай клиникалар негизинен Москва шаарында топтолгон.

Пикири суралган кыз-келиндердин арасында төрттөн биринен ашыгы Россияда жүргөн учурда кош бойлуу болуп калган (27%), анын үстүнө алардын 6%ы бир нече жолу кош бойлуу болгон. Бул массалык көрүнүш болуп калды. Кыз-келиндер миграцияга байланыштуу өзүнүн репродуктивдик пландарын сейрек алмаштырат (77% учурда алмаштырбайт), бул **миграция алардын көпчүлүгү үчүн** капилет турмуштук окуя эмес, **жашоонун стили, турмуштук стратегия болуп калгандыгын** кыйыр түрдө ырастап турат.

Кыз-келиндер негизинен баланы Россияда төрөөнү артык көрөт (43%), алардын ичинен болгону 30%ы төрөө үчүн мекенине барат. Документи жок иштеп жаткандарга (40%) караганда, ишке расмий таризделгендердин арасында баланы Россияда төрөгөндөр көп (48%).

Боюнан түшүп калышынын жана бала өлүү туулушунун айынан баласынан айрылган кыз-келиндердин саны (14%) боюнча маалыматтар өтө кооптуу болуп саналат, бул аборттордун санынан болжол менен эки эсе ашат (7,5%). Бул кыз-келиндер баланы курсагында көтөрүп жүргөн начар шарттар жөнүндө, ошондой эле алардын аялдык ден соолугунун канааттандырарлыксыз абалы жөнүндө айтып турат. Изилдөө буларды көрсөттү: кыз-келиндердин көпчүлүгү төрөткө чейин аялдар консультациясына көрүнбөйт, ошондуктан төрөт учурунда дароо эле төрөт үйүнүн инфекциялык бөлүмүнө түшөт. Биз көрүп тургандай, баланы курсакта көтөрүү врачтын байкоосу астында жүргүзүлбөгөндүгү, кош бойлуулуктун бүткүл мезгилинде зарыл дарылоо жүргүзүлбөгөндүгү, ошондой эле диагностиканын жоктугу өтө кайгылуу болушу мүмкүн.

Ишке расмий орношкондорго (4,3%) караганда документи жок иштеп жаткандардын арасында аборттордун саны (8,6%) дээрлик эки эсе жогору. Пикири суралган кыз-келиндердин 12%ы миграциядан улам бала төрөөнү кийинкиге калтырат.

Бүтүндөй алганда, жергиликтүү калк, пикири суралган мигранттардын пикири боюнча, кыргызстандыктарга оң маанайда. Алсак, пикири суралгандардын дээрлик үчтөн экиси (61%) өздөрүнө карата жергиликтүү калк тарабынан – жакшы мамиле жөнүндө, төрттөн бир бөлүгү (26%) бейтарап мамиле жөнүндө билдирген. Пикири суралгандардын 5%ы гана өзүнө карата жергиликтүү калк тарабынан кас мамиле жөнүндө билдирген.

Күн сайын баарлашуу, кыйчалыш кырдаалда жардам издөө сыяктуу эле, **“удаалаш коомчулук” түшүнүгүн Россиядагы кыргызстандыктарга карата толук колдонууга боло тургандыгын** бизге ачык-айкын көрсөтүп турат. Алсак, башкысы баарлашуу иш боюнча кесиптештерге – ошондой эле мигранттарга (бул жөнүндө пикири суралгандардын 81%ы билдирген), жердештерге (80%), туугандарга (70%) топтолгон, анын үстүнө туугандары менен көп учурда эркектер (64%) эмес, аялдар (76%) баарлашат. Жергиликтүү тургундар менен пикири суралгандардын – 28%ы, жашаган жери боюнча коңшулар менен – 41%ы, ал эми жергиликтүү тургундардын арасындагы кесиптештер менен 43%ы баарлашат.

“Өздөрүнүн кишилери” менен гана баарлашууга, “өздөрүнүн кишилери аркылуу” аракеттенүүгө ушундай ыктоо Кыргызстан ЕАЭБге кошулгандан кийин кыргызстандыктар үчүн жеткиликтүү болуп калган эмгек укуктарынын механизмдери талап кылынбай калышына алып келүүдө. Мындан тышкары, масштабдуу маалыматтык иш-чаралардын жоктугу ошондой эле ушундай механизмдерди пайдалануунун деңгээлин төмөндөтөт.

Кыргызстандан барган эмгек мигранттары Россиянын аймагы боюнча бир кылка эмес бөлүштүрүлгөн, ошондуктан алар түзүп жаткан инфраструктурада Россиянын ар кайсы региондорунда ар түрдүү (“кыргыз” клиникаларынын, кафелеринин, клубдарынын, чач тарачтарынын, маникюр салондорунун жана башкалардын болушу/жоктугу).

Колдонулуп жаткан социалдык тармактардын ичинен пикири суралган респонденттерде абсолюттук лидер болуп “Одноклассники” тармагы саналат – аны пикири суралгандардын төртөөнүн үчөө (74%), анын үстүнө эркектерге (70%) караганда кыз-келиндер (77%) көбүрөөк, ошондой эле расмий таризделгендерге (68%) караганда расмий эмес иштеп жаткандар (77%) көбүрөөк колдонот. Экинчи орунда “ВКонтакте” тармагы турат – аны 15%ы, кыз-келиндерге (12%) караганда эркектер (19%) жана расмий иштеп жаткан мигранттарга (13%) караганда, расмий эмес иштеп жаткандар (16%) көбүрөөк колдонот.

Мигранттардын басымдуу көпчүлүгү туугандарына телефон чалуу үчүн WhatsApp тиркемесин колдонот – ылгоо боюнча бүтүндөй алганда аны пикири суралгандардын жарымынан көбү (54%) колдонот. Бул программа эркектердин, ошондой эле аялдардын арасында бирдей популярдуу (пикири суралган эркектердин 54%ы жана пикири суралган аялдардын 55%ы аны колдонот). Бирок Россияда расмий эмес иштегендер аны ишке расмий орношкондорго караганда көбүрөөк колдонот (тиешелүү түрдө 59% жана 48%). Пикири суралган мигранттардын арасында популярдуулугу боюнча туугандар менен байланышуунун экинчи ыкмасы болуп атайын тариф боюнча мобилдик телефон аркылуу чалуулар саналат – алсак, пикири суралгандардын үчтөн биринен бир аз азыраагы (31%) телефон чалат. Популярдуулугу боюнча үчүнчү орунда Viber турат – аны пикири суралгандардын ар бир онунчусу колдонот.

Изилдөө көрсөткөндөй, **пикири суралгандардын жарымынан бир аз ашыгы (52%) жазуу жүзүндөгү орус тилинин мыкты жөндөмдөрүнө ээ, андыктан Кыргызстандан барган мигранттар иште орус тилинде ойдогудай баарлашуусу менен орус тилин реалдуу билиши – бул бир эле нерсе эмес.** Кыргызстандан барган пикири суралган мигранттардын төрттөн бирине жакыны алардын орус тилин билгендиги документтерди толтуруу үчүн таптакыр жетишпейт деп билдирген. Ушундай түрдө жооп бергендердин арасында ишке расмий орношкондорго (21%) караганда, документи жок иштеп жаткандар көп (25%), ошондой эле аялдарга (22%) караганда эркектер көп (25%) болгон.

Дүкөндө, дарыканада, почтада баарлашуу үчүн орус тилин билишин өз алдынча баалоо учурунда пикири суралгандардын болжол менен төрттөн үч бөлүгү (77%) алардын орус тилин билиши толук жетишпүү деп, 15%ы – алардын билими анча жетишпейт деп жана пикири суралгандардын 8%ы алардын билими таптакыр жетишпейт деп белгилеген. Бул маселе Кыргызстандан барган мигранттардын Россиядагы күндөлүк турмушка интеграцияланууга мүмкүнчүлүктөрүн тактайт жана, биз көрүп тургандай, бул мүмкүнчүлүктөр толук канааттандырууларлык.

Пикири суралган респонденттердин арасында үчтөн бирине жакынынын (34%) гана россиялык жарандыкты алууга ниети жок. 5%га жакыны жарандыкты алууга документтерди берген, 12%ы документтерди берүүгө камданып жатат жана 41%ы гана россиялык жарандыкты алгысы келет, бирок бул үчүн эч бир аракет кыла элек.

Россиялык жарандыкты алуу ниети негизинен Россияга дайыма жашоого отурукташууга баруу жана Россияда жашоону каалоо менен эмес (46%ы гана ушундай деп жооп берген), россиялык жарандыкка ээ болуу менен Кыргызстандын жарандарына Россияда иштөө ыңгайлуу, ишке орношуу, медициналык тейлөнү алуу, полициядан корголгон болуу, бирок мында Россияда дайыма жашоо эмес, иштөө ниети менен байланышкан.

Россияда миграциялык саясатты мезгил-мезгили менен катаалдантуу эмгек мигранттарын россиялык паспортту “керек болчу учурга” ар кандай мүмкүн болгон ыкмалар менен алууга түртүп жатат, бирок бул алар үчүн дайыма эле эмгек миграциясынан Россияда дайыма жашоого отурукташып калууну билдире бербейт.

Казакстан

Кыргызстандан Казакстанга эмгек миграциясынын Россияга миграциясынан айырмаланган бир нече спецификалык белгилери бар: үй-бүлөлүк миграциянын кыйла жогорку деңгээли жана көп сандаган “маятник” мигранттарынын болушу, алар соодада эмгектенет жана Казакстан менен Кыргызстандын чек арасы аркылуу дайыма өтүп турат. Кыргызстандын ЕАЭБге киришинин “маятник” соодагер мигранттарга таасири кыйла болор-болбос болду. Алар өзүнүн жарым-жартылай мыйзамдуу абалын сактоого умтулуп, өзүнүн жүрүш-туруш стратегиясын алмаштырбайт.

Казакстанга эмгек миграциясы азыркы учурда Россияга эмгек миграциясынын бир аз альтернативасы гана болуп саналат, кыска жана орточо мөөнөттүү келечектерде бул кырдаалдын өзгөрүшүнүн ыктымалдуулугу минималдуу.

Россиядагыдай сыяктуу эле, Кыргызстандан барган мигранттардын балдарынын казак мектептерине жеткиликтүүлүгүнүн башкы тоскоолдугу болуп алардын ата-энелеринин расмий статусунун жоктугу саналат, анткени мектепке орноштуруу учурунда милдеттүү түрдө каттоосу болууга тийиш. Россиядагыдай эле, Казакстанда Кыргызстандан барган мигранттардын балдарын эсепке алуу көйгөйү бар, бул алар билимдин милдеттүү минимумун алышында Казакстан тарабынан контролдукту камсыз кылбайт.

ЕАЭБдин башка өлкөлөрүндөгүдөй эле, Казакстанда Кыргызстандан барган мигранттар кандайдыр-бир уруксат берүүчү документтерди алмайынча иштей албайт, бирок расмий эмгек келишимин жана каттоону толтурууга тийиш. Иш жүзүндө Кыргызстандан барган мигранттар эмгек келишимдерин дайыма эле толтура бербегендигине байланышкан олуттуу көйгөйлөр бар. Мунун мигранттар үчүн олуттуу тобокелдиктери бар – бул негизинен эмгек акыны төлөбөй коюуга тиешелүү. Эмгек миграциясын жөнгө салуучу учурдагы эрежелерден тышкары жашаган Кыргызстандан барган эмгек мигранттарынын бүтүндөй катмары бар – булар майда соодагерлер, жеке ишкерлер.

Казакстанга Кыргызстандан барган эмгек мигранттары, пикири суралган эксперттердин пикири боюнча, турукташты, өзгөрүүлөр дээрлик болгон жок жана кыска мөөнөттөгү келечекте болоору күтүлбөйт.

Казакстанга Кыргызстандан барган эмгек мигранттарынын санын эксперттер болжол менен 70 миң адам деп балайт жана бул цифра соңку бир нече жыл бою өзгөргөн жок.

ЕАЭБдин алкагында каралган медициналык жардамга өз укугун иш жүзүндө колдонуу учурунда Кыргызстандан барган эмгек мигранттары Казакстанда, эксперттердин пикири боюнча, медициналык кызмат көрсөтүүлөрдүн өтө чектелген топтомун алат жана бул чөйрөдөгү өзүнүн укуктары жөнүндө (Россиядагыдай эле) начар маалымдар. Эмгек мигранттарынын арасында кыйла көпчүлүгү соодада иштейт жана дем алыш күндөрүн Кыргызстанда өткөрүү мүмкүнчүлүгү бар, ал жерде медициналык жардам алууну артык көрөт.

Бүтүндөй алганда, Казакстанда Кыргызстандан барган эмгек мигранттарында өзүнүн ден соолугуна мамилеси анчалык чыгымдуу эмес. Россиядан айырмаланып, Казакстанда Кыргызстандан барган адамдар иштеген жана медициналык кызмат көрсөтүүлөр кыргыз тилдүү пациенттерге багытталган “кыргыз” клиникалары деп аталгандар жок.

Россиядагыдай сыяктуу эле, Казакстанда Кыргызстандан барган мигранттар казак жарандыгын алууда көп учурда (Казакстан Республикасынын мыйзамдарын этибарга албай) Кыргызстандын жарандыгын сактап калууга аракеттенет, анткени бул, алардын пикири боюнча, алардын жашоосун жеңилдете алат. “Оңчул нигилизмдин” ушундай позициясы кала берсе Орто Азиядан барган башка мигранттарга караганда Кыргызстандын жарандарына Казакстан Республикасынын мыйзамдарын сактоо жеңил болгон кырдаалда да колдонулат.

Казакстанда Кыргызстандан барган мигранттарга карата ксенофобия маселеси курч турбайт, бирок бул ксенофобия бир аз башкача түрдө – жакын коңшулардын ортосундагы мамилелердин позициясынан кабылданат. Казакстанда ксенофобиянын өөрчүшүнүн байкаларлык келечектери бар.

Казакстанда эмгек мигранттарынын укуктарын коргоо алардын өз укуктары жана милдеттери жөнүндө жеке маалымдар болушуна алда канча көбүрөөк байланыштуу, бул билимдер болсо жогорку деңгээлде эмес. Казакстанда ушундай ишти жүргүзө турган, ага тете эмгек мигранттарына тикелей жардам бере турган ӨЭУлар кыйла аз.

Сунуштамалар

КР Өкмөтүнө:

1. Эмгек мигранттарынын жана алардын үй-бүлө мүчөлөрүнүн көйгөйлөрүн чечүү үчүн КРнын, Казакстан Республикасынын жана РФнын министрликтери менен ведомстволорунун системалык ведомстволор аралык өз ара аракеттенүүсүн жөнгө салуу; алда канча актуалдуу маселелер боюнча ишгөө принциптерин, практикасын жана механизмдерин иштеп чыгуу: КРдан Казакстан Республикасына жана РФга барган эмгек мигранттарынын мыйзамдуу ишке орношуусунун маанилүүлүгүн түшүндүрүү, медициналык тейлөөнүн маселелери, анын ичинде ВИЧ жана кургак учук сыяктуу социалдык коркунучтуу оорулардын алдын алуу боюнча маалыматтык иш, эмгек мигранттары үчүн кетээр алдында КРда даярдоо системасын түзүүнү стимулдаштыруу;

2. Казакстан Республикасында жана РФда эмгек мигранттарына жардам көрсөтүп жаткан, ЕАЭБ өлкөлөрүнөн барган эмгек мигранттарынын балдарын адаптациялоо жана интеграциялоо боюнча иш жүргүзүп жаткан ӨЭУлар менен өз ара аракеттенүүнү күчөтүү; ошондой эле ушундай ӨЭУларга ЕАЭБдин деңгээлинде гранттык финансылык колдоо көрсөтүүнү демилгелөө; ошондой эле ушундай ӨЭУларды ЕАЭБдин деңгээлинде мамлекеттер аралык өз ара аракеттенүү системасына институционалдык киргизүү;

3. Эмгек шарттарын талдоо менен эмгек миграциясынын мониторингин жүргүзүү, анын ичинде гендердик өнүктө жүргүзүү, эмгек укуктарын коргоонун, иш менен камсыз кылууну жана жүрүүнү мыйзамдаштырууга жеткиликтүүлүктүн, медициналык кызмат көрсөтүүлөргө жана билим берүүгө (анын ичинде балдар жана жаштар үчүн), турак-жай рыногуна жеткиликтүүлүктүн мониторингин жүргүзүү;

4. ЕАЭБдеги эмгек миграциясынын процесстери, анын оң натыйжалары жана актуалдуу көйгөйлөр жөнүндө ЖМК аркылуу маалымдоону жакшыртуу; ЕАЭБдеги миграциялык процесстер жөнүндө КРнын борбордук теле- жана радиоканалдарында, “МИР” телеканалында мезгилдүү теле- жана радиoproграммаларды түзүү, мында аларды рекламалоо үчүн социалдык тармактарды (эң ириде “Одноклассники”) жана мессенджерлерди (эң ириде What’s App’ты) пайдалануу;

5. Жашоонун татаал кырдаалына кабылган ЕАЭБдин жарандары үчүн атайын ситуациялык борборлордун тармагын ЕАЭБдин деңгээлинде түзүүнү демилгелөө, негиз катары азыр Россияда иштеп жаткан МФЦ инфраструктурасын алуу. Изилдөө айрым учурда жашоонун татаал кырдаалына кабылган эмгек мигранттары андан өз алдынча чыга албастыгын жана бул кырдаалда ага жардам бере ала турган ресурстар жөнүндө билбестигин көрсөттү.

Кыргыз Республикасынын Саламаттык сактоо министрлиги төмөнкүлөрдү жасоого милдеттүү:

1. КРда эмгекке жарамдуу курактагы калк арасында (жаштарга өзгөчө көңүл буруу менен) *жегууштуу оорулардын, өзгөчө ВИЧ жана кургак учук сыяктуу коркунучтуу оорулардын алдын алуу боюнча ишти күчөтүү.* Оорулардын эпидемияларынын учурунда, анын ичинде Казакстан Республикасынан жана РФдан КРга кайтып келаткандарга, ошондой эле потенциалдуу эмгек мигранттарына жардамды караган аракеттердин атайын планын кабыл алуу;

2. РФга жана Казакстан Республикасына Кыргызстандан барган, мыйзамдуу иштеп жаткан эмгек мигранттары медициналык кызмат көрсөтүүлөрдү алышы боюнча аракеттердин алгоритмин түшүндүргөн методикалык сунуштамаларды иштеп чыгуу жөнүндө маселени кароо жана медициналык камсыздандыруу кызмат көрсөтүүлөрүн берип жаткан россиялык жана казакстандык камсыздандыруу уюмдарынын мониторингин жүргүзүү; РФга жана Казакстан Республикасына Кыргызстандан барган эмгек мигранттарынын үй-бүлө мүчөлөрү үчүн атайын медициналык камсыздандыруулар линиясын иштеп чыгууга жана мындай камсыздандыруулар жөнүндө потенциалдуу эмгек мигранттарына маалымдоого көмөктөшүү;

3. Кош бойлуулукту алып баруу боюнча кызмат көрсөтүүлөрдүн минимумун жана балдардын өлүмүнүн алдын алуу жана аны азайтуу, дени сак балдар төрөлүшүнө жардам берүү үчүн жана КРнын жарандары болуп саналган аялдар төрөтөн кийин өз балдарынан баш тартышынын учурларын азайтуу үчүн төрөтөн кийинки патронаж боюнча кызмат көрсөтүүлөрдүн минимумун камсыз кылуунун маанилүүлүгүн түшүндүрүү үчүн потенциалдуу эмгек мигранттары болуп саналган аялдар арасында маалыматтык ишти жүргүзүү. Ошондой эле мигрант энелерге патронаж жана жардам чөйрөсүндө иштеген россиялык жана казакстандык өкмөттүк эмес уюмдар менен, анын ичинде ушундай ишке мамлекеттер аралык деңгээлде көңүл бурууну күчөтүү жана ушундай ӨЭУларга Россияда жана Казакстанда, анын ичинде ЕАЭБдин деңгээлинде финансылык колдоо көрсөтүү боюнча мамлекеттик өнөктөштүктү жолго коюу зарыл.

4. ЕАЭБ өлкөлөрүндөгү эмгек мигранттарынын үй-бүлө мүчөлөрүн, өзгөчө алар барган өлкөдөгү эмгек мигранттары менен бирге жүргөн жашы жете элек балдарды медициналык тейлөө жөнүндө маселени ЕАЭБдин деңгээлинде кароо.

КР ТИМине:

РФдагы⁴² жана Казакстан Республикасындагы Кыргызстандан барган эмгек мигранттарынын көйгөйлөрүн РФдагы жана Казакстандагы КРнын элчиликтери жана консулдуктары аркылуу борбордоштурулган колдоону күчөтүү зарыл; ушундай көйгөйлөр менен иштөөнүн эң мыкты практикаларын чогултуу, жалпылоо, талдоо жана бөлүп көрсөтүү; коомдук (анын ичинде россиялык жана казакстандык ӨЭУлар тарабынан) демилгелерди колдоону жүзөгө ашыруу; РФдагы жана Казакстандагы эмгек мигранттарына жана алардын үй-бүлө мүчөлөрүнө жардам чөйрөсүндөгү коомдук долбоорлорду маалыматтык колдоону күчөтүү.

КР кесиптик бирликтерине:

Кыргызстандан барган эмгек мигранттарынын эмгек укуктарын коргоо үчүн КР кесиптик бирликтеринин мүмкүнчүлүктөрүн пайдаланууга жана алардын россиялык жана казакстандык кесиптик бирликтер менен кызматташтыгын күчөтүүгө болот. Иш жүзүндө мындай мүмкүнчүлүк бар, бирок азырынча практикада колдонулбайт, анткени, мисалы, россиялык кесиптик бирликтер мурда чет өлкөлүк эмгекчилерди россиялык жергиликтүү кызматкерлерге атаандаш катары караган эмес.

Кыргызстандын ЕАЭБге кириши жана кыргыз жана россиялык эмгек рынокторунун бирдиктүү мейкиндикке биригиши менен атаандаштык жөнүндө далил мындан ары өз алдынча катары каралбайт жана россиялык кесиптик бирликтер чет өлкөлүктөрдү иш жүзүндө кодулашынын практикасы өзгөртүлүшү мүмкүн. Мында Москва шаарындагы эмгек мигранттарынын Кесиптик бирлиги жакшы мисал боло алат, ал өзүнүн формасы боюнча россиялык ӨЭУлар болуп саналат, бирок өзүнүн ишинде кесиптик иштин форматын колдонот.

КР Улуттук статистика комитетине:

1. Казакстанга жана РФга КРдан барган эмгек мигранттары боюнча, анын ичинде эмгек мигранттарынын үй-бүлө мүчөлөрү боюнча (КРнын ичинде, ошондой эле Казакстанда жана РФда жүргүзүлгөн) изилдөөлөрдүн статистикасын жана натыйжаларын борбордоштурулган чогултууну жана талдоону жөнгө салуу.

2. Чогултулган маалыматка (ачык маалыматтар) жана аны ЖМКда популярдаштырууга ачык жеткиликтүүлүктү камсыз кылуу.

КР Өкмөтүнө караштуу Мамлекеттик миграция кызматына:

1. Жараксыз эмгек келишимдери боюнча жана келишимдерсиз иштөөнүн ыктымалдуу кесепеттери жөнүндө маалыматтарды РФдагы жана Казакстандагы потенциалдуу эмгек мигранттарына жеткирүүгө багытталган маалыматтык ишти жүргүзүү жөнүндө маселени кароо;
2. Эмгек мигранттарынын арасында “укуктук нигилизмдин” коркунучтуулугу жана анын узак мөөнөттүү кесепеттери (пенсия менен камсыз кылуу жагындагы көйгөйлөр ж.б.) жөнүндө түшүндүрүү иштерин жүргүзүү.

КР Билим берүү жана илим министрлигине, КР Өкмөтүнө караштуу Мамлекеттик миграция кызматына, КРдагы, РФдагы жана Казакстандагы ӨЭУларга:

РФда жана Казакстанда жүргөн Кыргызстандан барган балдарга атайын көңүл буруу зарыл. Эгерде эч кандай аракеттер көрүлбөсө жана кырдаалды азыр Кыргызстандан барган, РФда жана Казакстанда жүргөн мектеп курагындагы балдар жагынан жүрүп жаткан мектеп билимине жана балдар бакчаларына жеткиликтүүлүгү жок калтырсак, анда келечекте бул олуттуу көйгөйлөргө алып келиши мүмкүн.

Билим албаган балдар КРга кайтып келген учурда же РФда жана Казакстанда отурукташып калган учурда көмүскө экономикада гана иштей алат, эмгек кулчулугу жана

⁴² Изилдөөлөр, мисалы, Екатеринбургда Кыргызстандын консулдугу активдүү иш жүргүзбөгөнүн жана ачык иш-чараларга аз катышаарын көрсөттү.

адамдарды сатуу үчүн байымы жок тобокелдик тобу болуп калат. Россиялык жана казакстандык коомго интеграцияланбаган жана толук өлчөмдө кыргыз коомунун бир бөлүгү болуп саналбаган ушундай балдар экстремисттик уюмдардын рекрутингинин курмандыгы болуп калышы мүмкүн.

1. Кыргызстандан барган мигранттардын балдарына РФда жана Казакстанда жардам берүү чөйрөсүндө, өзгөчө ушундай балдардын алда канча аялуу категорияларын колдоо үчүн иштеп жаткан өкмөттүк эмес уюмдар менен кызматташтыкты күчөтүү зарыл.
2. 18 жашка толгонго чейин РФда жана Казакстанда иштеп жаткан КР жараны болуп саналган балдардын санын азайтуу үчүн КРнын жогорку класстарынын окуучулары үчүн кесиптик багыт берүү боюнча программаларга бир тараптан РФда жана Казакстанда ушундай ишке мыйзамдуу түрдө тыюу салуу жана экинчи тараптан, кайсы өлкөгө барганына карабастан толук билим алуунун келечектүүлүгү жөнүндө түшүндүрүүсү бар блокторду киргизүү зарыл.
3. Жашаган жери боюнча каттоосу же жүргөн жери боюнча миграциялык каттоосу болбогон ЕАЭБ өлкөлөрүнүн жараны болуп саналган балдарды азыркы учурда ушундай балдар жүргөн ЕАЭБ өлкөлөрүнүн мектептерине жазуу жол-жобосун жөнгө салуучу ченемдик укуктук актыны кабыл алуу жөнүндө маселени ЕАЭБдин деңгээлинде демилгелөө максатка ылайык деп эсептейбиз.
4. Изилдөө буларды көрсөттү: Кыргызстандан барган мигранттар орус же казак тилин өркүндөтүү зарыл болгон учурда аларды негизинен өз алдынча үйрөнөт. Ошондуктан ***РФдагы жана Казакстандагы кыргызстандыктар, анын ичинде аларда эмгек мигранттары болуп саналган өз ата-энелери менен бирге барган балдар орус жана казак тилдерин үйрөнүшү үчүн атайын интернет-сервисти иштеп чыгуу сарамжалдуу деп эсептелет.*** Мындай ресурс, мисалы, орус тилин (анын үстүнө балдар менен) үйрөнүү учурунда өзүнө советтик жана россиялык мультфильмдердин, фильмдердин, ырлардын жана жомоктордун фрагменттерин камтышы мүмкүн, бул бир эле учурда орус тилин үйрөнүүгө жана орус маданияты менен таанышууга мүмкүндүк берет. Мобилдүү телефондор (смартфондор) жана персоналдык компьютерлер үчүн ушундай тиркемелерди түзүү максатка ылайык деп эсептелет.

Изилдөө буларды көрсөттү: РФга жана Казакстанга КРдан барган мигрант ата-энелердин баарлашуусунун чөйрөсү көп учурда алардын мекендештери жана туугандары менен чектелген, ошондуктан адаптациялоо жана андан соң ыктымалдуу интеграциялоо, ошондой эле алардын балдарын орус жана казак тилдерине жана маданиятына окутуу аркылуу бардык үшүл үй-бүлөлөрдү да бүт бойдон интеграциялоого болот.

ЕАЭБдин⁴³ мейкиндигинде миграциялык саясатты өркүндөтүү келечектери

Кыска мөөнөттүү мезгилде төмөнкүдөй чараларды көрүү туура:

1. ЕАЭБ өлкөлөрүндө эмгек мигранттарынын укуктарын коргоо жагынан

ЕАЭБге мүчө өлкөлөрдүн эмгек мигранттарынын укуктарын коргоо, жумушчу күчтү уюшкандыкта топтоо, вакансиялар боюнча маалыматтарды алмашуу, иш менен камсыз кылуунун жеке агенттиктерин (ЧАЗ) лицензиялоо, эмгек мигранттарына багыт алуу менен турак-жайды арендао рыногун өнүктүрүү маселелери али да күн тартибинде турат. Азырынча кыргыз мигранттарынын бир бөлүгү үчүн “кара тизме” көйгөйү чечиле элек, эки административдик укук бузуу үчүн ЕАЭБдин эмгек мигранттары ушундай тизмелерге кирип калышынын коркунучу сакталып турат. Бул маселелер кыска мөөнөттөгү мезгилде чечүүнү талап кылат.

Эмгек миграциясында жүргөн ЕАЭБдин жарандарынын укуктарын, анын ичинде ЕАЭБ өлкөлөрүнүн ортосундагы макулдашууларды камсыз кылуучулардын укуктарын коргоо маселелери: социалдык коргоо, базалык социалдык кызмат көрсөтүүлөргө жеткиликтүүлүк, социалдык камсыз кылуу, социалдык камсыздандыруу жана башкалар сүйлөшүүлөрдүн маңызы болууга тийиш. Мындай ишке эмгек мигранттары менен иштөө жагынан тажрыйбасы бар, анын ичинде укук коргоочу

⁴³ Анын ичинде Эл аралык иштер боюнча россиялык кеңеш (ЭИРК) үчүн жазылган Д.В. Полетаевдин “Анализ результатов работы ЕАЭС в сфере миграции” деген жумушчу докладынын материалдары колдонулду.

ӨЭУларды тартуу жана бул процессте алардын ролун мыйзамдуу түрдө бекемдөө менен алардын тармактык мамлекеттер аралык ишине көмөктөшүү зарыл. Укуктук талаага карабастан ЕАЭБ өлкөлөрүнүн аймагында мигранттардын укуктарын коргоо өзгөчө актуалдуу.

Мигрантофобия көйгөйүн чечүү – узак мөөнөттүү максат, бирок бул багыттагы ишти кыска мөөнөттүү мезгилде: ЕАЭБ өлкөлөрүнүн журналисттеринин арасындагы тренингдердин, ЕАЭБдин бүткүл мейкиндиги камтыган жана мигрантофобияга каршы аракеттенүүгө багытталган атайын маданий жана агартуу программаларынын жардамы менен, анын ичинде бул процесске ЖМКларды жана коомдук институттарды кошуу менен башгоо керек.

2. Эмгек мигранттары үчүн документтерди толтуруу менен көйгөйлөрдү чечүү жагынан

ЕАЭБ кеңейген учурда эмгек мигранттары үчүн документтерди толтуруу жагындагы көйгөй алда канча курч болуп калат. Атап айтканда, Россияда советтик каттоону алмаштырган жашаган жери боюнча каттоо системасы ЕАЭБдин алкагында миграциялык процесстердин өнүгүшүн ооздуктап гана тим болбостон, ошондой эле РФнын өзүнүн ичинде жумушчу күчүнүн эркин кыймылын татаалданып жатат.

Бул көйгөйдү каттоо системасын өзгөртүү менен гана чечүүгө болот: аны билдирүүчү кылуу, ошол эле учурда ИНН аркылуу мигранттар салык төлөшүнө контролдук кылуу. Бул ЕАЭБдин башка өлкөлөрү үчүн да универсалдуу өбөлгө боло алат жана миграциялык агымдарды башкаруу системасын экономикалык өнүктө которот. Бул контекстте миграциядан экономикалык пайданы жана анын он натыйжаларын коомдук түшүнүү маанилүү болуп калууга тийиш.

3. Мигранттарга медициналык жардам жагынан

ЕАЭБге мүчө мамлекеттер эмгек мигранттарынын үй-бүлө мүчөлөрү үчүн атайын камсыздандыруу программаларынын өкүм сүрүшүнүн жана натыйжалуу ишешинин практикасын түзүшү жана колдоосу менен ЕАЭБдин алкагында медициналык камсыздандыруу мигранттар үчүн медициналык тейлөөнүн сапатын жакшыртууга жана медициналык кызмат көрсөтүүнүн расмий эмес рыногун бара-бара жоюуга көмөктөшөт.

Бүгүнкү күндө Кыргызстандан барган эмгек мигранттарынын үй-бүлө мүчөлөрү үчүн атайын камсыздандыруу программалары бар. Атап айтканда, Россияда ири камсыздандыруу компаниялары рыноктун ушул сегментинде иштеп баштады, бирок аны ЕАЭБдин бардык өлкөлөрүндө алга илгерилетүүдө күч-аракеттерди координациялоо азырынча байкалбайт. ЕАЭБдин алкагында анын ичинде Кыргызстандан барган эмгек мигранттарынын үй-бүлө мүчөлөрү үчүн медициналык камсыздандыруу рыногун өнүктүрүү үчүн натыйжалуу чараларды ишке ашыруу боюнча стратегиялык чечимдерди кабыл алуу зарыл кадам деп эсептейбиз.

4. Эмгек мигранттарынын калтырылган үй-бүлөлөрүн коргоо жагынан

Эмгек мигранттарынын алда канча аялуу үй-бүлө мүчөлөрүн, мисалы, катталбаган жана/же эрте никеде турган аялдарды (акысыз юридикалык жана адвокаттык кызмат көрсөтүүлөрдү берүү аркылуу) укуктук жана социалдык коргоо механизмдин түзүү; ЕАЭБ өлкөлөрүнүн мыйзамдарынын калктын аялуу категорияларын коргоо боюнча тиешелүү эл аралык стандарттарга шайкештигинин мониторингин дайыма жүргүзүү; эрте жана мажбурлаган никелерди четтетүү механизмдерин иштеп чыгууга жарандык коомдун өкүлдөрүн тартуу жана ЕАЭБдин ушул чөйрөдө иштеген өкмөттүк жана өкмөттүк эмес уюмдарынын ортосундагы социалдык өнөктөштүктү институтташтыруу; ЕАЭБде уландар менен кыздар үчүн билим алуунун бирдей мүмкүнчүлүктөрүн камсыз кылуу; гендердик зомбулукту четтетүү, кыз-келиндерди эрте нике менен коштолгон коомдук жана үй зомбулугунан коргоо үчүн, ошондой эле алардын укуктарын, кызыкчылыктарын жана коопсуздугун сактоо үчүн бардык чараларды көрүү максатка ылайык.

5. ЕАЭБде миграциялык мониторинг системасын киргизүү жагынан

ЕАЭБ мүчө мамлекеттердин ортосундагы миграциялык процесстерди изилдөөнүн айрым тажрыйбасын топтогонуна карабастан миграция чөйрөсүндө статистикалык камсыз кылуу азырынча начар жөнгө салынган. ЕЭКтин сайтындагы статистикалык жыйнактарда убактылуу эмгек миграциясы, ЕАЭБдеги окуу миграциясы жөнүндө миграциялык статистика дээрлик берилген эмес, ал эми ЕАЭБдин алкагындагы эмгек миграциясынын чөйрөсүндөгү колдо болгон изилдөөлөрдү пайдалануучулардын чектелген чөйрөсү бар жана ЖМКда аз чагылдырылат.

Орточо мөөнөттүү мезгилде төмөнкүдөй чараларды сарамжалдуу көрүү:

1. ЕАЭБдин Финансылык фондун түзүү

Эмгек миграциясынын чөйрөсүндөгү ЕАЭБ үчүн актуалдуу көйгөйлөрдү чечүүнү финансылай турган ЕАЭБдин фондун түзүү зарыл. Мындай фонд ошондой эле миграциялык процесстердин мониторингинин, ЕАЭБ өлкөлөрүнүн жана ЕАЭБге өнөк өлкөлөрдүн эмгек рынокторунун өз ара аракеттенүүсүнүн, ЕАЭБдин алкагында кесиптик жана билим берүүчү стандарттарды шайкеш келтирүүнү алга илгерилетүүнүн милдеттерин ыкчам чече алар эле.

2. ЕАЭБдин алкагында мигранттар үчүн пенсиялык мыйзамдарды шайкеш келтирүү

Мүчө өлкөлөрдө пенсияны эсептөө жол-жоболорун шайкеш келтирүү жана ЕАЭБдин эмгек мигранттары өздөрүнүн жарандык жактан таандык болгон өлкөлөрүнөн тышкары жерде иштеген эмгек стажын эсепке алуу ЕАЭБ үчүн орточо мөөнөттүү маанилүү милдет болуп саналат.

ЕАЭБдин пенсиялык мыйзамдарынын, өзгөчө эмгек мигранттары жагынан мыйзамдарынын системасын бир бүтүнгө бириктирген бирдиктүү механизмди түзүү максатка ылайык. ЕАЭБ үчүн жалпы документацияны, мисалы, иштеген жеринен пенсиялык чегерүүлөр жөнүндө маалымдаманын формулярын жана аны ЕАЭБ өлкөлөрүндө берүү жол-жобосун макулдашуу керек. Контролдоочу документ катары атайын эмгек паспортун же ЕАЭБ үчүн бирдиктүү эмгек китепчесин сунуш кылууга болот, ал жерде эмгек стажы жана пенсиялык **төлөмдөр** жазылаар эле. Бул документтин типтүү формулярын, эмгек иши жөнүндө жазууларды контролдоо үчүн эсепке алуунун атайын реестрин, ЕАЭБдеги бардык чарба жүргүзүүчү субъекттерин ушундай документтердин бланктары менен камсыз кылуу жол-жобосун, үшүл документти жүгүртүүгө жана бул документтердеги маалыматтардын аныктыгына контролду жүзөгө ашыруу системасын иштеп чыгуу зарыл.

ЕАЭБде пенсиялык фонддордун жана пенсиялык мыйзамдардын ишин шайкеш келтирүү боюнча иш башталды⁴⁴. Эмгек мигранттары үчүн пенсиялык системаны түзүүнүн татаалдыгы чечим кабыл алуучу адамдар келечектеги көйгөйлөрдү башка чиновниктер теришпирет деп эсептеп, кыска мезгилдеги милдеттерди чечүүнү артык көргөндүгүндө да турат. Мындай мамиледен, бир жагынан, арылуу татаал, экинчи жагынан, бул маселени чечүүнү алга илгерилете тургандар үчүн анын кийинкиге калтырылган актуалдуулук милдетин жана азырынча өкүм сүргөн убактылуу өксүктөрдү жеңилдетет.

3. Кадрларды даярдоо жана окуу миграциясы

ЕАЭБдин ичинде биргелешкен экономикалык долбоорлорду чындоо боюнча стратегиялык саясаттын алкагында ЕАЭБдин алкагында жаңы биргелешкен долбоорлор үчүн кадрларды даярдоо жана кайра даярдоо процессине башталгыч жана орто кесиптик билим берүү мекемелерин жигердүү тартуу окуу миграциясы жагынан жаңы саясаттын маанилүү курамы болуп кала алат.

Мисалы, сөз ЕАЭБ өлкөлөрүндө жумушчу адистерди даярдоо жана кайра даярдоо жөнүндө жүрүп жатат. Билим берүүчү программаларды атайын фонддон финансылаган учурда жаңы адистиктер киргизилип, жаңы технологиялар, жаңы материалдар жана башкалар менен иштөөгө окутуу жана кайра окутуу уюштурулаар эле. Изилдөөлөр⁴⁵ көрсөтүп тургандай, РФдагы эмгек мигранттарынын 17-18%ы өзүнүн квалификациясын россиялык колледждерде жана кесиптик курстарда жогорулатууну каалайт. Мындан тышкары, эмгек мигранттарынын үй-бүлөлөрү мекенинде балдарга билим берүүгө

⁴⁴ Евразия экономикалык бирлигине мүчө мамлекеттердин эмгек мигранттарын пенсия менен камсыз кылуу жөнүндө келишимдин долбоору (иштелип чыгууда), Евразия экономикалык бирлигине мүчө мамлекеттердин эмгек мигранттарын пенсия менен камсыз кылуу жөнүндө келишимди ишке ашыруу боюнча мүчө мамлекеттин ыйгарым укуктуу органдарынын ортосундагы макулдашуунун долбоору, Евразия экономикалык бирлигине мүчө мамлекеттердин эмгек мигранттарын пенсия менен камсыз кылуу жөнүндө келишимди ишке ашыруу боюнча маалыматтык өз ара аракеттенүүнүн регламенттери жана Евразия экономикалык бирлигине мүчө мамлекеттердин эмгек мигранттарын пенсия менен камсыз кылуу жөнүндө келишимди ишке ашыруу боюнча мүчө мамлекеттин ыйгарым укуктуу органдарынын ортосундагы макулдашуу иштелип чыкты.

⁴⁵ Караңыз: 2016-жылы БААУнын Тянь-Шань аналитикалык борборунун колдоосу менен аткарылган “Кыргыз Республикасынан Тажикстан Республикасына барып иштеп жаткан мигранттарды эффективдүү ишке орноштуруу максатында Россия Федерациясында эмгек рыногунун конъюнктурасына талдоо” изилдөөсүнүн натыйжалары жана 2014-жылы БААУнын Тянь-Шань аналитикалык борборунун колдоосу менен аткарылган “Бажы бирлигине Кыргызстандын ыктымалдуу киришинин миграциялык процесстерге таасирин иликтөө” изилдөөсүнүн натыйжалары.

чыгымдап жаткан алар которгон акчалар ошондой эле ЕАЭБдин эмгек рыногунда актуалдуу болгон жумушчу кесиптерге кайра багытталаар эле, ал эми ЕАЭБдин билим берүү рыногундагы түзүмдүк өзгөртүүлөрдү координациялоону жана талап кылынган кесиптер боюнча кадрларды даярдоого багыт берүүнү ЕАЭБдин Финансылык фонду өзүнө ала алаар эле.

Мигранттар үчүн кетээр алдындагы даярдыктын атайын программасын түзүү максатка ылайык деп эсептейбиз, ал тилдик даярдыкты, кыскача укуктук курсту, культурология, өлкө таануу курсун жана миграция үчүн тандалган ЕАЭБ өлкөсүндө ойдогудай жашоо үчүн зарыл болгон жалпы турмуштук жөндөмдөр боюнча курсту камтыйт.

Узак мөөнөттүү мезгилге ЕАЭБ үчүн мүчө өлкөлөрдө эмгек, билим берүү, медициналык кызмат көрсөтүү, миграциялык эсепке алуу жана статистика рынокторун, эмгек укуктарын коргоо жана пенсия менен камсыз кылуу системаларын ыктымалдуу максималдуу интеграциялоонун келечектерин аныктоо маанилүү.

Көз ирмемде аракеттенүүнүн алкагынан чыккан стратегиялык кадамдарды жасоо жана пландаштырылган аракеттерди аткаруунун туруктуу мониторингинин жана талдоонун системасын колдонуу менен кыска мөөнөттүү келечек сыяктуу эле узак мөөнөттүү келечектерди кылдат пландаштыруу зарыл. Мындай аракеттер кыска мөөнөттүү жана орточо мөөнөттүү мезгилдерде чараларды ишке ашыруунун толук болушуна байланыштуу болот, бул чараларды ишке ашыруу боюнча аракеттердин бир бөлүгү узак мөөнөттүү мезгилге которулат.

ЕАЭБдин алкагында эмгек миграциясы менен байланышкан миграциялык көйгөйлөр комплекстүү мониторинг, кыска мөөнөттүү, орточо мөөнөттүү жана узак мөөнөттүү келечектерде алдыга коюлган милдеттерди ишке ашырууда ийгиликтерди, ошондой эле майнапсыздыктарды талдоо болмоюнча чечилиши мүмкүн эмес.

Комплекстүү изилдөөлөрдү (анын ичинде капилет социологиялык изилдөөлөрдү) жүргүзүүнү, эксперттик жана коомдук талкууну, пилоттук өздөштүрүүнү, пилоттук өздөштүрүүнүн натыйжалары боюнча комплекстүү изилдөөнү, өздөштүрүүдөн алынган натыйжаларды баалоону жана акыр аягында жүзөгө ашырылып жаткан аракеттердин натыйжалуулугунун мониторинги менен толук масштабдуу өздөштүрүүнү камтыган миграциялык саясат жагындагы чечимдерди кабыл алуунун убакыт тарабынан текшерилген схемасы натыйжалуу жана келечекте ресурстарды үнөмдөгөн практика болуп калаар эле.

1- Тиркеме. Таблицалар

Таблица 8. Респонденттерди жынысы боюнча бөлүштүрүү, %

Жынысы	%
Эркек	50,3
Аял	49,7
Жалпы	100,0

Таблица 9. Респонденттерди улуту боюнча бөлүштүрүү, %

Улуту	%
Казак	0,1
Кыргыз	94
Орус	0,1
Тажик	0,8
Түрк	0,1
Өзбек	4,8
Уйгур	0,1
Жалпы	100,0

Таблица 10. Респонденттерди курагы боюнча бөлүштүрүү, %

Курагы боюнча карап бөлүштүрүү/топтоштуруу	%
18 жаштан 25ке чейин	34,5
26 жаштан 35ке чейин	33,6
36 жаштан 60ка чейин	31,9
Жалпы	100,0

Таблица 11. Туруктуу жашаган орду боюнча респонденттерди калктуу конуш типтерине бөлүштүрүү, %

	Жалпысынан	Эркектер	Аялдар	Расмий түрдө жумушка орношкон	Документи жок иштегендер
Борбор шаарда	13,8	13,3	14,3	11	14,1
Ири шаарларда (100 миң жашоочудан ашуун)	31,8	28,3	35,2	39,4	27,8
Кичи шаарларда (100 миң жашоочудан аз), шаар тибиндеги айылда, райондук борбордо	30,1	32,3	27,8	27,5	30,3
Айыл жергесинде	24,3	26,1	22,7	22,1	27,8
Жалпы	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Таблица 12. Респонденттерди билими боюнча бөлүштүрүү, %

	Жалпысынан	Эркектер	Аялдар	Расмий түрдө жумушка орношкон	Документи жок иштегендер

Жогорку билимдүү (институт, университетти бүтүргөн)	21,1	19	23,2	26,6	17,1
Бүтүрүлбөгөн жогорку билимдүү (институт, университетте окуган, бирок окууну аяктаган эмес)	7	6,5	7,4	9,6	4,9
Кесиптик орто билимдүү (училище, коллеж, техникумдун бүтүргөн)	30,1	30,6	29,5	28,4	30,1
Орто билимдүү (орто мектепти, гимназияны бүтүргөн)	38,2	39,1	37,2	30,4	44,4
Толук эмес орто билимдүү жана андан төмөн (орто мектепти бүтүргөн эмес)	3,6	4,8	2,7	5	3,5
Жалпы	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Таблица 13. Респонденттерди үй-бүлөлүк абалы боюнча бөлүштүрүү, %

	Жалпысынан	Эркектер	Аялдар	Расмий түрдө жумушка орношкон	Документи жок иштегендер
Расмий түрүндө (катталган) никеде турган	52,6	54,7	50,4	59,2	49,8
Расмий эмес (катталбаган) никеде турган	7	7,4	6,6	4,1	7,4
Никесиз жана никеге турган эмес	32,3	34	30,7	27,5	35,6
Ажырашкан	6,6	3,1	10	7,8	6
Жесир	1,5	0,8	2,3	1,4	1,2
Жалпы	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Таблица 14. Респонденттерди учурдагы үй-бүлөлүк материалдык абалы боюнча бөлүштүрүү, %

	Жалпысынан	Эркектер	Аялдар	Расмий түрдө жумушка орношкон	Документи жок иштегендер
Баардык керектелүүчү буюмдарды сатып алууга жана каражаттарды топтоого мүмкүнчүлүгү бар	21,8	22,7	20,9	22,1	21,3
Баардык керектелүүчү буюмдарды сатып алууга мүмкүлүгү бар, бирок каражатты топтоого мүмкүнчүлүгү жок	43,8	42,6	45	47,9	41,9
Акча каражаты зарыл керектелүүчү буюмдарды сатып алууга жетишпүү (тамак аш, кийим кече ж.б.у.с)	29,5	30,1	28,9	21,2	33,6
Акча каражаты зарыл керектелүүчү буюмдарды сатып алууга дагы жетпейт (тамак аш, кийим кече ж.б.у.с)	4,9	4,6	5,2	8,8	3,2
Жалпы	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Таблица 15. Респонденттерди Россияда жашап жаткан убактысы боюнча (кыска мөөнөткө чыгуу убактысын эсепке албаганда, канча жыл жашап жаткандыгын көрсөткүлө) бөлүшгүрүү

Жалпысынан	Эркектер	Аялдар	Расмий түрдө жумушка орношкон	Документи жок иштегендер
4,42	4,87	3,97	4,81	4,08

Таблица 16. Респонденттердин Россияда жашап калуу боюнча келечектеги пландарына карата бөлүшгүрүү, %

	Жалпысынан	Эркектер	Аялдар	Расмий түрдө жумушка орношкон	Документи жок иштегендер
Бул жакта түбөлүккө жашап калуу	32,4	31,3	33,5	37,6	30,2
Узак мөөнөт жашоо (бир нече жыл), андан соң үйгө кайтуу	30,5	28,7	32,4	30,3	29,5
Белгилүү бир убакытка келип, акча табуу, кайра үйгө кайтуу	28,8	35,5	22,1	27,1	31,3
Кайра бул жакка келбөө жана акча табууга багытталган ар кандай чет жакка чыгууну токтотуу	4,1	2,6	5,7	2,8	4,4
Башка өлкөгө көчүп кетүү	1,6	1,1	2	0,9	2,1
Башка	2,6	0,8	4,3	1,3	2,5
Жалпы	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Таблица 17. Респонденттерди 17 жашка чейинки (17 жаштагы) балдарынын санына карап бөлүшгүрүү, %

	Жалпысынан	Эркектер	Аялдар	Расмий түрдө жумушка орношкон	Документи жок иштегендер
Ооба	52,6	51,8	53,3	59,2	50,2
Жок	47,4	48,2	46,7	40,8	49,8
Жалпы	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Таблица 18. Респонденттерди балдарынын азыркы учурда жайгашкан жери боюнча бөлүшгүрүү %

	Жалпысынан	Эркектер	Аялдар	Расмий түрдө жумушка орношкон	Документи жок иштегендер
Баардык 17 жашка чейинки балдары өзү менен чогуу келген	31,5	32,8	30,2	34,6	30,2
17 жашка чейинки балдарынын айрымдары үйдө калган	9,2	8,3	10,1	3,1	11,3
Баардык 17 жашка чейинки балдары үйдө калган	58,2	58,3	58,1	62,2	57,1
Башка	1,1	0,6	1,7	0	1,4
Жалпы	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Таблица 19. Респонденттерди Россияга 17 жашка чейинки (айрым) балдары менен келбеген себептери боюнча бөлүшгүрүү, %

	Жалпысынан	Эркектер	Аялдар	Расмий түрдө жумушка орношкон	Документи жок иштегендер
Бул жакта балдарды каржылоо кымбатка турат	13,2	12,9	13,6	14,1	14,2
Бул жакта аларды камсыздап кароого мүмкүнчүлүгү жок	35,8	33,7	37,9	31,3	38,6
Мен акча табуу үчүн келгенмин, балдар менен акча чогултуу кыйын.	22,1	21,8	22,3	20,3	23,6
Балдарды мектептен калтырбоо	17,2	14,9	19,4	20,3	13,4
Балдарым мени менен чет жакта жашагысы келбейт	4,9	5,9	3,9	3,1	5,5
Башка	6,9	10,9	2,9	10,9	4,7
Жалпы	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Таблица 20. Респонденттерди Россияда мектепке чейинки жаштагы балдарынын балдар бакчасына баруу боюнча бөлүшгүрүү, %

	Жалпысынан	Эркектер	Аялдар	Расмий түрдө жумушка орношкон	Документи жок иштегендер
Ооба, баары балдар бакчасына барат	34,9	47,2	23,2	46,2	24,6
Ооба, балдар бакчасына барышат, бирок баары эмес	2,8	1,9	3,6	0	3,3
Балдарды балдар бакчасына орноштуруу кыйынга тургандыгы үчүн барышпайт	24,8	13,2	35,7	25,6	24,6
Жок, бизге балдар бакчасынын кереги жок	4,6	5,7	3,6	2,6	6,6
Балдарды үйдө карашат	14,7	13,2	16,1	7,7	19,7
Балдарга балдар бакчасына барууга эрте, ошондуктан алар барышпайт	14,7	15,1	14,3	15,4	16,4
Башка	3,7	3,8	3,6	2,6	4,9
Жалпы	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Таблица 21. Респонденттерди Россияда алардын мектеп жашындагы балдарынын мектепке баруусу боюнча бөлүшгүрүү, %

	Жалпысынан	Эркектер	Аялдар	Расмий түрдө жумушка орношкон	Документи жок иштегендер
Ооба, баары барышат	79,5	86,7	72,1	87,5	76,5
Жок, барышпайт	15,9	11,1	20,9	12,5	19,6
Алар башта окуган, бирок азыркы	0	0	0	0	0

учурда окушпайт					
Балдарыбыз, эс алуу учурунда бул жакка келишет	4,5	2,2	7	0	3,9
Башка	0	0	0	0	0
Жалпы	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Таблица 22. Респонденттерди Россияда мектеп жашындагы балдарын мектепке орноштуруудагы көйгөйлөрү боюнча бөлүшгүрүү, %

	Жалпысынан	Эркектер	Аялдар	Расмий түрдө жумушка орношкон	Документи жок иштегендер
Жок эч кандай көйгөйлөр жаралган эмес	65,8	65	66,7	71,4	60
Ооба, көйгөйлөр жаралган	34,2	35	33,3	28,6	40
Жалпы	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Таблица 23. Респонденттердин балдарына карата Россия мектептеринде болгон мамилеге респонденттердин баа берүүсү, %

	Жалпысынан	Эркектер	Аялдар	Расмий түрдө жумушка орношкон	Документи жок иштегендер
Ак ниетүүлүк мамиле	80	82,9	76,5	93,1	73,2
Душмандык мамиле	5,3	4,9	5,9	0	7,3
Жаман, кастык мамиле	1,3	0	2,9	0	2,4
Жооп берүү кыйын	13,3	12,2	14,7	6,9	17,1
Жалпы	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Таблица 24. Респонденттерди Россияда балдарын дарылоо жолдору боюнча бөлүшгүрүү, %

	Жалпысынан	Эркектер	Аялдар	Расмий түрдө жумушка орношкон	Документи жок иштегендер
Алдын алуу максатында балдарымды дарыгерлерге алып барам жана дарыгердин кеңешин аткарам	47,2	52,9	41,7	67,4	36,5
Балдарымды дарыгерге орчундуу учурда гана алып барам	45,1	41,4	48,6	28,3	54,1
Тааныштарымдын кеңеши боюнча, балдарыма дары алып берем	2,1	1,4	2,8	2,2	2,4
Аларга ТВдеги же интернеттеги жарнама аркылуу билген даарыларды алып берем	0,7	0	1,4	0	1,2
Эч кантип дарылабайм	0,7	1,4	0	0	1,2
Башка	4,2	2,9	5,6	2,2	4,7
Жалпы	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Таблица 25. Респонденттерди акча табууга чыккан сапары боюнча бөлүшгүрүү, %

	Жалпысынан	Эркектер	Аялдар	Расмий түрдө жумушка орношкон	Документи жок иштегендер

Кыска убакытка гана келем, азыраак акчага иштеп, үйгө кайтам	6	5,1	6,9	3,2	7,6
Бир жыл бою акча табуу сапарында жүрөм, үйгө жылына 1-3 айга гана келем	67	65,4	68,7	65,4	67,1
Ар дайым чет жакта жүрөм, үйгө дээрлик келбейм	25,2	27,8	22,7	29,5	23,6
Башка	1,8	1,7	1,7	1,9	1,7
Жалпы	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Таблица 26. Респонденттерди алектенүүсү боюнча бөлүшгүрүү, %

	Жалпысынан	Эркектер	Аялдар	Расмий түрдө жумушка орношкон	Документи жок иштегендер
Уюмда, фирмада	65,5	71,1	59,9	93,1	51,4
Жалданып жеке ишкердин кол алдында	30,3	23,5	37,2	6,4	44,7
Мен жеке ишкермин (менин өзүмдүн ишмердүүлүгүм бар)	3,6	4,8	2,3	0,5	3
Башка	0,6	0,6	0,6	0	0,9
Жалпы	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Таблица 27. Респонденттерди алектенүү тармактары боюнча бөлүшгүрүү, %

	Жалпысынан	Эркектер	Аялдар	Расмий түрдө жумушка орношкон	Документтери жок иштегендер
Курулуш тармагы	19,5	38,8	0	12,8	23,2
Соода сатык (дүң жана чекене)	28,8	19,5	38,2	26,6	29,5
Өндүрүш тармагы	2,4	3,1	1,7	4,1	1,2
Турак жай жана коммуналдык чарба тармагы	4,9	4	5,7	14,2	0,7
Кызмат көрсөтүү тармагы (тамак-аш, тазалоо, оюн зоок тармагы, мейманканалар ж.б.у.с), үй ичиндеги жеке кызмат көрсөтүүлөрдөн сырткары	26,1	11,6	40,8	26,6	25,3
Транспорт жана байланыш тармагы (ошону менен катар такси айдоочулары)	12,3	19,5	4,9	9,6	13,7
Саламаттык сактоо тармагы	1,3	0,6	2	3,2	0,2
Үй ичиндеги кызмат көрсөтүүлөр (бала бакча, багуучу, үй кызматчы, багбан ж.б.у.с. – бир же бир нече жеке жактарга туруктуу жумуш)	3,4	1,1	5,7	0,5	5,3
Башка	1,3	1,8	1	2,4	0,9
Жалпы	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Таблица 28. Респонденттерди жумуш издөө жолдору боюнча бөлүшгүрүү, %

	Жалпысынан	Эркектер	Аялдар	Расмий түрдө жумушка орношкон	Документи жок иштегендер
Туугандарымдын, досторумдун же таанышгарымдын жардамы аркылуу	73,5	73	73,9	59,6	80,5
Ортомчу же жалдоочу аркылуу	3,7	4,8	2,6	2,8	3,9
Мамлекеттик тармактарга (жумушка орноштуруу кызматына, миграция кызматына) кайрылдым	1,7	1,7	1,7	1,8	1,9
Жумушка орноштуруу фирмасына, жеке жумушка орноштуруу агенттигине ж.б.у.с кайрылдым	2	2	2	2,8	1,9
Гезит, радио, ТВдеги ж.б.у.с жарыялар аркылуу	8,7	7,1	10,3	17	5,1
Интернет тармагындагы жарыя же жарнама аркылуу	7,8	9,1	6,6	15,1	3,9
Башка	2,6	2,3	2,9	0,9	2,8
Жалпы	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Таблица 29. Респонденттерди жумуш берүүчү менен жазуу түрүндөгү эмгек келишиминин негизинде бөлүшгүрүү, %

	Жалпысынан	Эркектер	Аялдар	Расмий түрдө жумушка орношкон	Документи жок иштегендер
Жумуш берүүчү менен жазма түрүндөгү келишим бар	60,9	66,2	55,5	98,2	40,6
Жумуш берүүчү менен жазма түрүндөгү келишим жок	39,1	33,8	44,5	1,8	59,4
Жалпы	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Таблица 30. Респонденттерди жумуш берүүчү менен жазуу түрүндөгү эмгек келишими жоктугунун себептери боюнча бөлүшгүрүү, %

	Жалпысынан	Эркектер	Аялдар	Расмий түрдө жумушка орношкон	Документи жок иштегендер
Жумуш берүүчү келишим түзүүдөн баш тартат	37,4	43,2	32,9	75	39,2
Мага келишимдин кереги жок	54,1	48,3	58,6	25	52,8
Башка	8,5	8,5	8,5	0	8
Жалпы	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Таблица 31. Респонденттерди чогуу иштеген кесиптештери боюнча бөлүшгүрүү, %

	Жалпысынан	Эркектер	Аялдар	Расмий түрдө жумушка орношкон	Документи жок иштегендер
Көбүнчө жергиликтүү жашоочулар	12	11,3	12,6	23,9	6
Көбүнчө мигранттар	45,4	42,2	48,7	25,2	55,3

Жергиликтүү жашоочулардын жана мигранттардын саны бирдей	35,6	40,8	30,4	50	28,9
Мен жалгыз иштейм	7	5,7	8,3	0,9	9,7
Жалпы	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Таблица 32. Респонденттердин ою боюнча, жергиликтүү жашоочулар мигранттардын жумуш ордунда иштөөнү каалашабы, %

	Жалпысынан	Эркектер	Аялдар	Расмий түрдө жумушка орношкон	Документи жок иштегендер
Жок, жергиликтүү жумушчулар мен иштеген жумушта иштөөнү каалашпайт	32,2	31,5	33	21,7	39,6
Ооба, каалашат, жергиликтүү жумушчулар да бул жумуш ордунда иштемек	41,3	44,6	37,8	56,7	31,5
Жооп берүү кыйын	26,5	23,9	29,2	21,6	28,9
Жалпы	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Таблица 33. Респонденттердин паспортунун жайгашуусу боюнча бөлүштүрүү, %

	Жалпысынан	Эркектер	Аялдар	Расмий түрдө жумушка орношкон	Документи жок иштегендер
Паспортум өзүмдө	96,7	95,5	98	97,2	96,5
Паспортум жумуш берүүчүдө	2,7	4,2	1,1	2,8	3
Башка	0,6	0,3	0,9	0	0,5
Жалпы	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Таблица 34. Респонденттердин орто айлык акылары боюнча бөлүштүрүү, рубль менен

	Жалпысынан	Эркектер	Аялдар	Расмий түрдө жумушка орношкон	Документи жок иштегендер
	29796	33388	26182	30038	29103

Таблица 35. Респонденттерди айлык акыларын алуу түрү боюнча бөлүштүрүү, %

	Жалпысынан	Эркектер	Аялдар	Расмий түрдө жумушка орношкон	Документи жок иштегендер
Респонденттин колу коюлган расмий ведомость аркылуу, банк аркылуу, карточкага которуу менен	31,1	31,4	30,7	100	100
Наклатай, эч кандай ведомостеуз («конвертте»)	61,5	60,9	62,2	0	0
Жарым жартылай ведомость аркылуу, жарым жартылай	5,1	4,8	5,4	0	0

ведомостсуз					
Башка	2,3	2,9	1,7	0	0
Жалпы	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Таблица 36. Респонденттерди жумуш күнү, саатынын узактыгы боюнча бөлүшгүрүү

	Жалпысынан	Эркектер	Аялдар	Расмий түрдө жумушка орношкон	Документи жок иштегендер
	10,65	10,64	10,66	10,62	10,64

Таблица 37. Респонденттерди жумуш күндөрү жана жумуш жумасынын узактыгы боюнча бөлүшгүрүү

	Жалпысынан	Эркектер	Аялдар	Расмий түрдө жумушка орношкон	Документи жок иштегендер
	5,84	5,83	5,84	5,37	6,09

Таблица 38. Респонденттерди жумуш берүүчүдөн өз мүмкүнчүлүгүнө жараша башка жумушка каалаган учурда кетүүсү боюнча бөлүшгүрүү, %

	Жалпысынан	Эркектер	Аялдар	Расмий түрдө жумушка орношкон	Документи жок иштегендер
Жумуш берүүчүдөн башка жумушка өз эрким менен кетип калууга мүмкүнчүлүгүм бар	92	92,3	91,7	94,9	90,9
Жумуш берүүчүдөн башка жумушка өз эрким менен кетип калууга мүмкүнчүлүгүм жок	4,9	5,4	4,3	4,1	4,7
Жооп берүү кыйын	3,1	2,3	4	1	4,4
Жалпы	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Таблица 39. Респонденттерди Россияда турак жай түрлөрү боюнча бөлүшгүрүү, %

	Жалпысынан	Эркектер	Аялдар	Расмий түрдө жумушка орношкон	Документи жок иштегендер
Жеке өзүмдүн үйүм (батир, бөлмө, үй)	2,4	4,5	0,3	3,2	1,9
Жеке өзүм үчүн турак жайды ижарага алам (же өзүмдүн үй-бүлөм үчүн)	31,3	25,5	37,2	32,1	31,5
Башка кишилер менен турак жайды ижарага алам (жердештер, достор ж.б.у.с.)	49	49,3	48,7	52,8	45,8
Туугандарым/досторум менен жашайм	6,7	4,8	8,6	3,2	8,6
Жатаканада жашайм	2,3	4,2	0,3	4,1	1,6
Техникалык турак жайда жашайм (жер төлөдө, сарай ж.б.у.с.)	0,6	0,6	0,6	0	0,9

Иштеген жерде жашайм (базар, куруучу объект ж.б.у.с.)	7	10,5	3,4	3,2	9,3
Башка	0,7	0,6	0,9	1,4	0,5
Жалпы	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Таблица 40. Респондент менен бир бөлмөдө чогуу жашаган кишилердин санына карай бөлүшгүрүү

	Жалпысынан	Эркектер	Аялдар	Расмий түрдө жумушка орношкон	Документи жок иштегендер
	2,96	3,2	2,72	2,8	3,03

Таблица 41. Респонденттерди турак жайга төлөнүүчү бир айлык ижаранын акысы боюнча бөлүшгүрүү, %

	Жалпысынан	Эркектер	Аялдар	Расмий түрдө жумушка орношкон	Документтери жок иштегендер
	7748	7121	8382	8097	7473

Таблица 42. Респонденттерди өзүнүн ден соолугуна берген баасы боюнча бөюнча бөлүшгүрүү, %

	Жалпысынан	Эркектер	Аялдар	Расмий түрдө жумушка орношкон	Документи жок иштегендер
Жакшы	75,4	77,6	73,1	74,8	75,9
Канаатандыраарлык	22,6	21,5	23,8	22	22,7
Жаман	2	0,8	3,2	3,2	1,4
Итого	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Таблица 43. Респонденттерди бир жылга карата ден соолук абалынын өзгөрүү динамикасына өзүнүн берген баасы боюнча бөлүшгүрүү, %

	Жалпысынан	Эркектер	Аялдар	Расмий түрдө жумушка орношкон	Документи жок иштегендер
Жакшырды	6,8	10,2	3,4	13,8	3,9
Начарлады	15	12,5	17,5	14,7	14,6
Эч кандай өзгөрүү болгон жок	78,2	77,3	79,1	71,6	81,5
Жалпы	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Таблица 44. Респонденттерди Россияда дарылоо жолдору боюнча бөлүшгүрүү, %

	Жалпысынан	Эркектер	Аялдар	Расмий түрдө жумушка орношкон	Документи жок иштегендер
Менде акылуу медициналык камсыздандыруу бар	12,8	12,2	13,5	11,9	14,1
Орчундуу шарттарда гана дарыгерлерге кайрылам	39	36,3	41,8	47,2	33,6

Тааныштар берген кенеш менен дары ичем	16,8	15,3	18,3	15,1	17,1
Принимаю лекарства, о которых узнаю из рекламы по ТВ или из Интернета	0,4	0,3	0,6	0	0,7
Никак	24,2	29,7	18,6	16,5	29,2
Другое	6,7	6,2	7,2	9,2	5,3
Итого	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Таблица 45. Респонденттерди флюорография (көкүрөк клеткасынын рентгени) өтүү мөөнөтүнүн узактыгы боюнча бөлүшгүрүү, %

	Жалпысынан	Эркектер	Аялдар	Расмий түрдө жумушка орношкон	Документи жок иштегендер
Ушул жылы	32,4	32,9	31,9	42,4	27,3
Өткөн жылы	24	24,6	23,3	18,9	27,3
Эки жыл мурун	32,5	30,9	34,2	32,3	31,5
Эч качан	11,1	11,6	10,6	6,5	13,9
Жалпы	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Таблица 46. Респонденттерди ВИЧ инфекциясын (КИТВ-кишиде имунитетти өксүткөн вирус) текшерүү мөөнөтүнүн узактыгы боюнча бөлүшгүрүү, %

	Жалпысынан	Эркектер	Аялдар	Расмий түрдө жумушка орношкон	Документи жок иштегендер
Ушул жылы	28,8	26,1	31,6	32,7	26,9
Өткөн жылы	24,8	28	21,6	24	25,7
Эки жыл мурун	29,2	29,7	28,7	31,8	26,9
Эч качан	17,1	16,1	18,1	11,5	20,6
Жалпы	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Таблица 47. Респондент аялдарды Россияда жүргөн убактысында кош бойлуу болуусу боюнча бөлүшгүрүү, %

	Жалпысынан аялдар	Расмий түрдө жумушка орношкон	Документи жок иштегендер
Ооба, бир нече жолу	5,8	2,8	7,4
Ооба, бир жолу	21,4	19,8	19,9
Жок	72,8	77,4	72,7
Жалпы	100,0	100,0	100,0

Таблица 48. Респондент аялдарды Россияда жүргөн убактысында кош бойлуулуктун жыйынтыгы боюнча бөлүшгүрүү, %

	Жалпысынан аялдар	Расмий түрдө жумушка орношкон	Документи жок иштегендер
Бул жакта боюмдан алдырдым	7,5	4,3	8,6

Бул жакта баламды төрөдүм	43	47,8	39,7
Бимыркайдын өлүк төрөлүшү, бойдон түшүү	14	13	15,5
Үйгө барып, ошол жакта боюмдан алдырдым	0	0	0
Үйгө барып, баламды ошол жакта төрөдүм	30,1	30,4	29,3
Башка	5,4	4,3	6,9
Жалпы	100,0	100,0	100,0

Таблица 49. Акча табуу максатында чет жакта жүргөн респондент аялдардын репродуктивдүү пландарынын өзгөрүүсү (бала төрөө планы) боюнча бөлүштүрүү, %

	Жалпысынан аялдар	Расмий түрдө жумушка орношкон	Документи жок иштегендер
Ооба, баланын төрөлүшүн убактылуу токтотуп турууга тийишпиз	12,1	14,7	9,7
Жок, өзгөргөн жок	77	67,6	82
Башка	10,9	17,6	8,3
Жалпы	100,0	100,0	100,0

Таблица 50. Жергиликтүү калктын респондентке жасаган мамилесине карай баа берүүсү боюнча бөлүштүрүү, %

	Жалпысынан	Эркектер	Аялдар	Расмий түрдө жумушка орношкон	Документи жок иштегендер
Жакшы	61,3	57,5	65,2	62,4	60,6
Нейтралдуу	26,1	28	24,1	27,1	25,3
Кастык мамиле	5,1	6,5	3,7	7,3	4,4
Жооп берүү кыйын	7,4	7,9	6,9	3,2	9,7
Жалпы	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Таблица 51. Респонденттерди критикалык абалда кайлырлуучу жардам берүү булагы боюнча бөлүштүрүү, %

	Жалпысынан	Эркектер	Аялдар	Расмий түрдө жумушка орношкон	Документи жок иштегендер
Өз мекенимдеги туугандарыма же жердешпериме	8,6	8,8	8,4	11,5	7,9
Россиядагы туугандарыма же тааныштарыма	74,7	73,1	76,4	68,8	77,9
Жергиликтүү жашоочуларга	5,4	6,8	4	5,5	4,4
Башка	7,1	6,2	8,1	9,2	6
Кайрыла турган кишим жок	4,1	5,1	3,2	5	3,7
Жалпы	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Таблица 52. Респонденттерди жашап жаткан шаарда күнүмдүк баарлашуусу боюнча бөлүшгүрүү, %

	Жалпысынан	Эркектер	Аялдар	Расмий түрдө жумушка орношкон	Документи жок иштегендер
Туугандарым менен	69,7	63,5	75,9	71,1	70,8
Жердештерим менен	79,5	81,6	77,4	76,6	81
Жумуштагы кесиптештерим менен – мигранттар менен	81,3	83	79,7	78,9	82,6
Жумуштагы кесиптештерим – жергиликтүү жашоочулар менен	42,6	44,8	40,4	56,9	35
Мен жашаган жердеги коңшуларым менен	40,9	42,2	39,5	41,7	40
Жергиликтүү жашоочулар менен	27,9	30,3	25,5	29,8	26,9
Башка	2,7	2	3,4	0	2,5

Таблица 53. Респонденттерди Россияда күнүмдүк (айрыкча көп) баарлашуу үчүн колдонуучу социалдык тармак боюнча бөлүшгүрүү (наиболее частого), %

	Жалпысынан	Эркектер	Аялдар	Расмий түрдө жумушка орношкон	Документи жок иштегендер
«Одноклассники»	74	70,4	77,7	68,1	77,1
«ВКонтакте»	15,3	18,7	11,7	13,3	16,1
«Фейсбук»	9,4	10,1	8,7	18,7	5
Башка	1,3	0,7	1,9	0	1,9
Жалпы	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Таблица 54. Респонденттерди Россиядан туугандарына чалуу үчүн колдонуучу байланыш түрү боюнча бөлүшгүрүү, %

	Жалпысынан	Эркектер	Аялдар	Расмий түрдө жумушка орношкон	Документи жок иштегендер
Skype	3,7	5,4	2	7,3	1,9
What's App	54,4	54,1	54,7	47,7	59,3
Viber	10,4	10,8	10	12,4	8,6
Telegram	0	0	0	0	0
Мобилдик телефон аркылуу байланышам, менде атайын тариф	30,5	29,2	31,8	32,6	28,9
Башка	1	0,6	1,4	0	1,4
Жалпы	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Таблица 55. Респонденттерди жумушга орус тилинде баарлашуусуна өздүк баа берүүсү боюнча бөлүшгүрүү

Распределение респондентов по самооценке знания русского языка для общения на работе, %

	Жалпысынан	Эркектер	Аялдар	Расмий түрдө жумушка орношкон	Документи жок иштегендер
Толук жетишээрлик	86,6	83	90,3	90,8	84
Анчалык жетиштүү эмес	11,8	15	8,6	8,7	13,7

Таптакыр жетишпейт	1,6	2	1,1	0,5	2,3
Жалпы	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Таблица 56. Респонденттерди документтерди толтурууда орус тилин билүүсүнө өздүк баа берүүсү боюнча бөлүшгүрүү, %

	Жалпысынан	Эркектер	Аялдар	Расмий түрдө жумушка орношкон	Документи жок иштегендер
Толук жетишээрлик	51,6	51	52,1	52,8	51,4
Анчалык жетишпүү эмес	25,4	24,4	26,4	26,6	23,4
Таптакыр жетишпейт	23,1	24,6	21,5	20,6	25,2
Жалпы	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Таблица 57. Респонденттерди дүкөн, дарыкана, почтада орус тилинде баарлашуусуна өздүк баа берүүсү боюнча бөлүшгүрүү, %

	Жалпысынан	Эркектер	Аялдар	Расмий түрдө жумушка орношкон	Документи жок иштегендер
Толук жетишээрлик	76,9	75,4	78,5	80,3	73,8
Анчалык жетишпүү эмес	15,2	15,3	15,2	14,7	16,7
Таптакыр жетишпейт	7,8	9,3	6,3	5	9,5
Жалпы	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Таблица 58. Респонденттерди Россиянын жарандыгын алуу ниети боюнча бөлүшгүрүү, %

	Жалпысынан	Эркектер	Аялдар	Расмий түрдө жумушка орношкон	Документи жок иштегендер
Ооба документтерди тапшырдым	5,4	5,4	5,4	6,9	4,4
Ооба, документтерди тапшырууга даярданып жатам	12,4	12,5	12,3	16,1	11,1
Ооба, бирок учурда ал үчүн эч кандай чара колдоно элекмин	41	40,2	41,8	32,6	44,7
Жок	33,6	34	33,2	32,1	35,2
РФнын убактылуу жашоо уруксаты же РФде жашап туруу укугу бар	7,5	7,9	7,2	12,4	4,6
Жалпы	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Таблица 59. Респонденттерди Россиянын жарандыгын алууну калоо себептери боюнча бөлүшгүрүү, %

	Жалпысынан	Эркектер	Аялдар	Расмий түрдө жумушка орношкон	Документи жок иштегендер
РФнын жараны болуп жашоо жана иштөө ыңгайлуу – жумушка орношуу жеңил, акысыз медициналык тейлөөсүн алуу, полициядан коргонуу, бирок Россияга түбөлүк көчүп келүүнү көздөбөйм	52,7	55,4	50	46,6	55
Өз мекенимден кетип, Россияда түбөлүк жашагым келет	45,8	43,8	47,8	52,7	42,8
Башка	1,5	0,9	2,2	0,7	2,2
Жалпы	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Тиркеме 2

Анкета № _____

Кыргызстандан келген мигранттар үчүн анкета**Интервьюер толтурат**

Интервью датасы: _____ Шаар _____ Интервьюердин аты жөнү: _____

I. Сиз жана сиздин үй-бүлөңүз жөнүндө суроолор**1. Жыныс 1. Эркек****2. Аял**

2. Сиз өзүңүздү кайсы улуттун өкүлү деп эсептейсиз (көрсөтүңүз)? _____
- 3. Сиз канча жашгасыз?** _____ (цифра менен көрсөтүңүз)
4. Кайсы айылда жашайсыз, ар дайым жашаган жериңиз?
1. Борбор шаарда
 2. Ири шаарда (100 миңден көбүрөөк калк жашаган)
 3. Кичи шаарда (100 миңден азыраак калк жашаган), шаар тибиндеги айылда, райондун борборунда
 4. Айыл жеринде
- 5. Сиздин билимиңиз кандай?**
1. Жогорку билимдүү (институт, университетти бүтүргөн)
 2. Бүтүрүлбөгөн жогорку (институт, университетке өткөн бирок бүтүрбөгөн)
 3. Атайын кесиптик (училище, коллеж, техникумду бүтүргөн)
 4. Орто (орто мектеп, гимназияны бүтүргөн)
 5. Бүтүрүлбөгөн орто билим жана андан төмөн (орто мектепти бүтүрбөгөн)
6. Сиздин үй-бүлөлүк абалыңыз:
1. Расмий (катталган) никеде турган
 2. Расмий эмес (катталбаган) никеде турган
 3. Никесиз жана эч кандай никеде турган эмес
 4. Ажырашкан
 5. Жесир
7. Учурда сиздин үй-бүлөңүздүн материалдык абалы кандай?
1. Бардык керектелүүчү буюмдарды сатып алууга жана акча каражатты жыйноого мүмкүнчүлүгүбүз бар
 2. Бардык керектелүүчү буюмдарды сатып алууга мүмкүнчүлүгүбүз бар, бирок акча каражатты жыйноого мүмкүнчүлүк болбой жатат
 3. Акча каражат эң керектелүүчү (тамак аш, кийим кече ж.б.у.с) сатып алууга гана жетет
 4. Акча каражат эң керектелүүчү (тамак аш, кийим кече ж.б.у.с) сатып алууга дагы жетпейт.

II. Россияга болгон миграция

- 8. Канча убакыттан бери Россияда жашайсыз (кыска мөөнөткө чыккан сапарларыңызды эске албаганда, көрсөтүңүз)?** ____ жыл ____ ай.
- 9. Россияда жашоого багытталган сиздин пландарыңыз кандай?**
1. Түбөлүк бул жакта жашап калуу
 2. Узак убакыт жашап (бир нече жыл) андан соң үйгө кайтуу
 3. Убактылуу келип, акчага иштеп кайра үйгө кетүү
 4. Бул жакка башка келбөө, акча табууга багытталган сапарларды токтотуу
 5. Башка өлкөгө көчүп кетүү (кайсы?) _____
 6. Башка (көрсөтүңүз) _____

III. Балдар (17 жашка чейинки (17 жаштагы) балдары бар респонденттер үчүн суроолор

10. Сиздин 17 жашка чейинки (17 жаштагы) балдарыңыз барбы?
1. Ооба (канча, көрсөтүңүз) _____
 2. Жок (18чи суроого өтүңүз)
- 11. Учурда балдарыңыз кайсы жакта жашайт?**
1. Бардык 17 жашка чейинки балдарым мени менен келген (13чү суроого өтүңүз)
 2. Балдарымдын 17 жашка чейинкилеринин айрымдары үйдө калды
 3. Баардык 17 жашка чейинки балдарым үйдө калды (18чи суроого өтүңүз)

4. Башка (көрсөтүңүз) _____

12. Эгерде 17 жашка чейинки балдарыңыз (же 17 жашка чейинки балдарыңыздын айрымдары) сиз менен келген эмес болсо, анда эмне үчүн?

1. Бул жакта аларды каржылоо кымбат
2. Аларды бул жакта каржылап кароого мүмкүнчүлүк жок
3. Мен бул жакка акча табуу үчүн келдим, алар менен бул нерсени ишке ашыруу кыйын
4. Балдарымды мектептен калтырбоо
5. Балдарым чет жакта мени менен жашаганды каалабайт
6. Башка (көрсөтүңүз) _____

Россияда 17 жашка чейинки (17 жаштагы) балдары бар респонденттер үчүн берилчү суроолор

13. Эгерде мектепке чейинки курактагы балдарыңар силер менен Россияда жашаса, анда алар бала бакчага барышабы?

1. Ооба, бардыгы барышат	2. Ооба, бирок бардыгы эмес
3. Жок, анкени баланы бакчага орноштуруу кыйын	4. Жок, бизге бала бакчанын кереги жок
5. Аларды үйдө карашат	6. Алар жаш, бала бакчага баруу эрте
7. Башка (көрсөтүңүз) _____	

14. Эгерде окуучу балдарыңар силер менен Россияга келише, анда алар бул жакта мектепке барышабы?

1. Ооба
2. Жок
3. Башка окуган, бирок азыр окубайт
4. Алар бул жакка мектепте эс алуу учурунда келишет
5. Башка (көрсөтүңүз) _____

15. Эгерде окуучу балдарыңар сиз менен келсе, анда аларды мектепке орноштурууда кыйынчылыктар болдубу?

1. Жок, кыйынчылыктар болгон эмес
2. Кыйынчылыктар болду (кандай кыйынчылыктар, көрсөтүңүз) _____

16. Сиздин окуучу балдарыңызга мектепте көрсөтүлгөн мамилеге кандай баа бересиз?

1. Ак ниеттүүлүк	2. Душмандык
3. Жаман, кастык	4. Жооп берүү кыйын

17. Россияда балдарыңызды кантип дарылайсыз?

1. Алдын алуу максатында балдарымды дарыгерлерге алып барам жана дарыгердин кеңешин аткарам
2. Балдарымды дарыгерге орчундуу учурда гана алып барам
3. Тааныштарымдын кеңеши боюнча балдарыма дары алып берем
4. Аларга ТВдеги же интернеттеги жарнама аркылуу билген даарыларды алып берем
5. Эч кантип дарылабайм
6. Башка _____

IV. Россиядагы жумуш (эгерде респондент убактылуу эч жерде иштебесе, анда акыркы жумуш ордун сураңыз)

18. Как Вы выезжаете на заработки?

1. Кыска убакытка гана келем (____ ай), азыраак акчага иштеп үйгө кайтам
2. Бир жыл бою акча табуу сапарында жүрөм, үйгө жылына 1-3 айга гана барам
3. Ар дайым чет жакта жүрөм үйгө дээрлик барбайм
4. Башка (көрсөтүңүз) _____

Кийинки суроолор респонденттин негизги, эң көп пайда алып келүүчү жумушу жөнүндө

19. Азыркы учурда кайсы жерде иштейсиз?

1. Уюмда, фирмада
2. Жеке жактын кол астында жалданып иштейм
3. Мен жеке ишкермин (менин жеке ишмердүүлүгүм бар)
4. Башка (көрсөтүңүз) _____

20. Кайсы тармакта иштейсиз?

1. Куруучулук

2. Соода сатык (дүң жана чекене)
 3. Өндүрүш
 4. Турак жай коммуналдык чарбада
 5. Кызмат көрсөтүү тармагында (тамак-аш, тазалоо, оюн зоок тармагы, мейманканалар ж.б.у.с.), жеке үйдө кызмат көрсөтүүлөрдөн сырткары
 6. Транспорт жана байланыш (ошонун катарында таски айдоочулар)
 7. Билим берүү
 8. Саламаттык сактоо
 9. Үй ичиндеги кызмат көрсөтүүлөр (бала бакча, багуучу, үй кызматчы, багбан ж.б.у.с. – бир же бир нече жеке жактарга туруктуу жумуш)
 10. Башка (көрсөтүңүз) _____
- 21. Учурда Россияда кандай жумуш аткарасыз, конкреттүү түрдө эмне жумуш аткарасыз?**
-
- 22. Бул жумушгу кантип таптыңыз?**
1. Туугандарымдын, досторумдун же тааныштарымдын жардамы менен
 2. Ортомчу же жалдоочу аркылуу
 3. Мамлекеттик структураларга кайрылдым (жумуш менен камсыз кылуу кызматына, миграциялык кызматына)
 4. Жеке жумуш менен камсыз кылуу агенттигине кайрылдым, жумушка жайгаштыруу фирмасына ж.б.у.с
 5. Гезит, радио, телевидение ж.б.у.с берилген жарялар аркылуу
 6. Интернеттеги жарыя жана жарнама аркылуу
 7. Башка (көрсөтүңүз) _____
- 23. Жумуш берүүчү менен сиздин ортонузда түзүлгөн жазма түрүндөгү келишим барбы?**
1. Ооба (25чи суроого өтүңүз)
 2. Жок
- 24. Эгерде жок болсо, анда эмне үчүн?**
1. Жумуш берүүчү келишим түзүүдөн баш тартат
 2. Мага келишимдин кереги жок
 3. Башка (көрсөтүңүз) _____
- 25. Ким сиз менен бирге иштейт?**
1. Көбүнчө жергиликтүү жашоочулар
 2. Көбүнчө мигранттар
 3. Мигранттардын жана жергиликтүү жашоочулардын саны бирдей
 4. Мен жалгыз иштейм
- 26. Кандай деп ойлойсуз, жергиликтүү жашоочулар сиз иштеген жумушга иштөөнү каалашабы?**
1. Жок, жергиликтүү жумушчулар мен иштеген жумушка келбейт
 2. Ооба, жергиликтүү жумушчулар мен иштеген жумуш ордуна келип иштөөнү каалашат
 3. Жооп берүү кыйын
- 27. Сиздин паспортуңуз кайда?**
1. Паспортум өзүмдө
 2. Жумуш берүүчүдө
 3. Башка (көрсөтүңүз) _____
- 28. Орто эсеп менен алганда бир айда бардык жумушгарыңыздан канча айлык акы аласыз (руубль менен көрсөтүңүз)?** (эгерде эсептөө кыйынга турса, анда акыркы айда канча айлык акы алганыңызды көрсөтүңүз) _____ рубль
- 29. Айлык акыны кандай жол менен аласыз?**
1. Расмий ведомость аркылуу, сиздин колуңуз менен; банк аркылуу, банк картасына
 2. Накталай эч кандай ведомостсуз («конвертте»)
 3. Жарым жартылай ведомост менен, жарым жартылай ведомостсуз
 4. Мен айлык акыны акчалай албайм
 5. Башка (көрсөтүңүз) _____
- 30. Сиз өз жумуш күнүңүздө, канча саат иштейсиз (көрсөтүңүз)?** _____ саат
- 31. Жумасына канча күн иштейсиз (көрсөтүңүз)?** _____ күн
- 32. Эгерде кааласаңыз, жумуш берүүчүдөн өз эркиңиз менен башка жумушка кетип калууга мүмкүнчүлүгүңүз барбы?**
1. Кете алам

2. Жок, кете албайм (эмне үчүн, көрсөтүңүз) _____

3. Жооп берүү кыйын

V. Турак жай

33. Россияда сиздин турак жайыңыз кандай?

1. Жеке менчик турак жай (батир, бөлмө, үй)
2. Жеке өзүм үчүн (же жеке өз үй-бүлөм үчүн) батирди ижарага алам
3. Башкалар (жердешперим, досторум ж.б.у.с) менен батирди ижарага алам
4. Туугандарым/досторум менен жашайм
5. Жатаканада жашайм
6. Техникалык турак жайда (жер төлөдө, сарайда ж.б.у.с.) жашайм
7. Иштеген жерде жашайм (базар, куруучу объект ж.б.у.с.)
8. Башка (көрсөтүңүз) _____

34. Сизден башка бир бөлмөдө канча киши жашайт (көрсөтүңүз)? _____ киши

35. Турак жайга бир айда канча акы төлөйсүз (көрсөтүңүз)? _____ (рубль)

VI. Ден соолук

36. Сиз өз ден соолугуңузду кандай баалайсыз?

1. Жакшы
2. Канааттандыраарлык
3. Жаман

37. Бир жыл мурунку абалга салыштырмалуу сиздин ден соолугуңузда кандай өзгөрүүлөр болду?

1. Жакшырды
2. Төмөндөдү
3. Эч кандай өзгөрүү жок

38. Россияда кантип дарыланасыз?

1. Менде акылуу медициналык камсыздандыруу бар (бир жылдык акыны көрсөтүңүз) _____ рубль
2. Орчундуу учурда гана дарыгерге барам
3. Таанышгарымдын кеңеши бюонча дары ичем
4. ТВдеги же интернеттен билген дарыларды алып ичем
5. Эч кантип
6. Башка _____

39. Акыркы жолу качан ... (ар бир катарда бирде жооп жазыңыз)

	1. ...флюорографиядан (көкүрөк клеткасынын рентгени) өтүңүз?	2. ...ВИЧ-инфекциясынын текшерүүсүнөн өтүңүз?
1. Ушул жылы	1.1	2.1
2. Өткөн жылы	1.2	2.2
3. Бир жыл мурун	1.3	2.3
4. Эч качан	1.4	2.4

Аялдарга берилчү суроолор

40. Бул жакта жүргөнүңүздө боюңузда бүткөн беле?

1. Ооба, бир нече жолу
2. Ооба, бир жолу
3. Жок (*42чи суроого өтүңүз*)

41. Эгерде боюңузга бүткөн болсо, анда ал эмне менен аяктады?

1. Боюмдан алдырдым
2. Баламды бул жактан төрөдүм
3. Бала өлүк төрөлдү, боюмдан түшпү
4. Үйгө барып ошол жактан боюмдан алдырдым
5. Үйгө кетип, ошол жактан төрөдүм
6. Башка (көрсөтүңүз) _____

42. Сиздин жумуш издеп үйдөн кетүүңүзгө байланыштуу балалуу болуу боюнча пландарыңыз өзгөрдүбү?

1. Ооба, балалуу болууну токтотуп туруу керек
2. Жок, өзгөргөн жок
3. Башка (көрсөтүңүз) _____

VII. Интеграция

43. Бул шаарда жергиликтүү калк сизге кандай мамиле жасайт?

1. Жакшы 2. Нейтралдуу 3. Кастык мамиледе 4. Жооп берүү кыйын

44. Эгерде сиз (срочно) жардамга муктаж болсоңуз, анда сиз кимге кайрыласыз?

1. Мекенимдеги туугандарыма же жердештериме
2. Россиядагы туугандарыма же жердештериме
3. Жергиликтүү жашоочулардын бирөөсүнө
4. Башка (көрсөтүңүз) _____

5. Менин кайрыла турган кишим жок

45. Сиз көбүнчө бул шаарда ким менен мамиле түзөсүз? (бир нече жоопту тандоого болот)

1. туугандарым менен 2. Жердештерим менен
3. Кесиптештерим менен – алар дагы мигранттар 4. Кесиптешетрим менен – жергиликтүү жашоочулар
5. Мен жашаган жердеги коңшуларым менен 6. Жергиликтүү жашоочулар менен

7. Башка (көрсөтүңүз) _____

46. Россияда көбүнчө кайсы социалдык тармакты колдоносуз (бир жоопту тандаңыз)?

1. «Одноклассники» 2. «ВКонтакте» 3. «Фейсбук» 4. Башка (кайсы, көрсөтүңүз) _____

47. Мекениңиздеги туугандарыңыз менен кантип байланышасыз, эмнени колдоносуз?

1. Skype 2. Whats App 3. Viber 4. Telegram

5. Мобилдик телефон менен байланышам, атайын тариф аркылуу.

6. Башка (көрсөтүңүз) _____

48. Вашего знания русского языка...

	1. Жумушга сүйлөшүү үчүн	2. Документтерди толтуруу үчүн	3. Дүкөндө, дарыканада, почтада сүйлөшүү үчүн
1. Толук жетишээрлик	1.1	2.1	3.1
2. Анчалык жетишпүү эммес	1.2	2.2	3.2
3. Таптакыр жетишпейт	1.3	2.3	3.3

49. Россиянын жараны болууну каалайсызбы?

1. Ооба, документтерди тапшырдым
2. Ооба, документтерди тапшырууну көздөп жатам
3. Ооба, бирок азыркы учурда эч кандай чара көргөн жокмун
4. Жок
5. РФнын убактылуу жашап туруу уруксаты же РФде жашап туруу укугу бар

50. Эмне үчүн Россиянын жараны болгонду каалайсыз? (бир жоопту тандаңыз)

1. РФнын жараны болуп жашоо жана иштөө ыңгайлуу – жумушка орношуу жеңил, акысыз медициналык тейлөөсүн алуу, полициядан коргонуу, бирок Россияга түбөлүк көчүп келүүнү көздөбөйм
2. Өз мекенимден кетип Россияда түбөлүк жашагым келет
3. Башка _____

Тиркеме 3

Кыргызстандан Россияга барган мигранттар менен маектешүү үчүн суроолордун тизмеси

I. Үй-бүлөнүз жана өзүңүз жөнүндөгү суроолор

Саламатсызбы, өзүңүз жөнүндө бир аз айтып берсеңиз.

Өзүңүздү кайсы улуттун катарына кошосуз? Толук жашыңыз канчада? Россияга кайсы өлкөдөн келдиңиз? Сиз айылда жашайсызбы, же кичи (ири) шаарада турасызбы? Сиздин билимиңиз кандай? Үй-бүлөнүздө канча киши бар? Үй-бүлөнүздүн мүчөлөрү мекениңизде калдыбы, же айрымдары сиз менен Россияга келиштиби?

II. Россиядагы жумуш

Кийинки суроолор респонденттин акча табуу сапарындагы негизги эң көп пайда алып келүүчү жумуш жөнүндө

Азыркы учурда сиз кайда иштейсиз? Россиядагы сиздин жумушуңуз кандай, конкреттүү түрүндө эмне жумуш аткарасыз?

Сизде жумуш берүүчү менен тузүлгөн жазуу түрүндөгү келишим барбы? Эгерде андай келишим жок болсо, анда эмне үчүн жок?

Жумушта сизге кандай мамиле жасашат? Бул жактагы жумуш менен ыраазысызбы? Эгерде ыраазы эмес болсоңуз, анда эмне үчүн?

Сизди жумуш берүүчү алдаганбы, алданган учурда сиз эмне кылчусуз? Алданган учурда сизге ким жардам бере алат? Кимге кайрылууга болот? Ушундай учурларда мекендештериңиз кандай чара колдонушат?

Жумушуңуздан өз экриңиз менен башка жумуш берүүчүгө эркин кете аласызбы? Паспортуңуз өзүңүздөбү?

Айлык акыңызды кантип аласыз: расмий түрүндөбү же жокпу? Айлык акыңыз канча? Россиялыктарга жана башка мигранттарга ушул эле жумушка көп акча төлөйбү же азбы?

Жумуш күнүздө канча саат иштейсиз? Жумасына канча күн иштейсиз?

III. Ден соолук

Эгерде ооруп калсаңыз, анда кантип дарыланасыз? Эгерде өзүңүз дарылана албасаңыз, анда эмне кыласыз? Ушундай учурларда сиздин жердештериңиз эмне кылышат?

Сиз өз ден соолугуңузду кандай баалайсыз? Бир жыл мурунку абалга салыштырмалуу, ден соолугуңуздун абалы кандай өзгөрдү? Жакшырдыбы же начарладыбы?

VI. Россияга болгон миграция жана интеграция

Канча убакыттан бери Россияда жашайсыз (кыска мөөнөткө мекениңизге чыккан сапарларыңызды эсепке албаганда)? Жумушуңузда кайсы тилинде сүйлөйсүз? Жумушта орус тилинде иштеп үчүн жана баарлашуу үчүн билимиңиз жетишпүүбү?

Катталуу учурунда көйгөйлөр жаралдыбы, ал көйгөйлөрдү кантип чечтиңиз?

Россияда жашоо боюнча сиздин келечектеги пландарыңыз кандай? Россиянын жарандыгын алууну каалайсызбы?

Кыргызстан (2015 ж июль айында) Евразия экономикалык биримдигине кирген соң сиз үчүн Россияда иштеп жана жашоо жеңилдедиби)? Кандай жеңилдөөлөр байкалууда?

V. Балдар

Эгерде 17 жашка чейинки (17 жашгагы) балдарыңар силер менен Россияда жашаса, анда алар бул жакта мектепке, балдар бакчасына барышабы? Эгерде мектепке же балдар бакчасына барышса, анда аларды орноштурууда кыйынчылыктар жаралды? Эгерде балдарыңар силер менен бул жакта жашашса, бирок мектепке же балдар бакчасына барбаса, анда эмне үчүн барышпайт? Жалпысынан алгында, сиз бул жакта иштеп жатканда, балдар менен Россияда бирге жашоо канчалык оор? Сиздин туугандарыңыз жана мекендештериңиз кандай кылат, алар Россияга балдарын өзү менен алып келишеби? Балдар менен бул жакта болуу канчалык оор? Кандай көйгөйлөр жаралат?

Суроолорубузга жооп бергениңиз үчүн ыраазычылык билдиребиз!

Тиркеме 4

Кыргызстандан Казакстанга барган мигранттарга берилчү маектешүү үчүн суроолордун тизмеси

I. Үй-бүлөнүз жана өзүңүз жөнүндөгү суроолор

Саламатсызбы, өзүңүз жөнүндө бир аз айтып берсеңиз. Өзүңүздү кайсы улуттун катарына кошосуз? Толук жашыңыз канчада? Россияга кайсы өлкөдөн келдиңиз? Сиз айылда жашайсызбы, же кичи (ири) шаарада турасызбы? Сиздин билимиңиз кандай? Үй-бүлөнүздө канча киши бар? Үй-бүлөнүздүн мүчөлөрү мекениңизде калдыбы, же айрымдары сиз менен Казакстанга келиштиби?

II. Казакстандагы жумуш

Кийинки суроолор респонденттин акча табуу сапарындагы негизги эң көп пайда алып келүүчү жумуш жөнүндө

Азыркы учурда сиз кайда иштейсиз? Казакстандагы сиздин жумушуңуз кандай, конкреттүү түрүндө эмне жумуш аткарасыз?
Сизде жумуш берүүчү менен тузүлгөн жазуу түрүндөгү келишим барбы? Эгерде андай келишим жок болсо, анда эмне үчүн жок?
Жумушта сизге кандай мамиле жасашат? Бул жактагы жумуш менен ыраазысызбы? Эгерде ыраазы эмес болсоңуз, анда эмне үчүн?
Сизди жумуш берүүчү алдаганбы, алданган учурда сиз эмне кылчусуз? Алданган учурда сизге ким жардам бере алат? Кимге кайрылууга болот? Ушундай учурларда мекендештериңиз кандай чара колдонушат?
Жумушуңуздан өз экриңиз менен башка жумуш берүүчүгө эркин кете аласызбы? Паспортуңуз өзүңүздөбү?
Айлык акыңызды кантип аласыз: расмий түрүндөбү же жокпу? Айлык акыңыз канча? Казакстандыктара жана башка мигранттарга ушул эле жумушка көп акча төлөйбү же азбы?
Жумуш күнүздө канча саат иштейсиз? Жумасына канча күн иштейсиз?

III. Ден соолук

Эгерде ооруп калсаңыз, анда кантип дарыланасыз? Эгерде өзүңүз дарылана албасаңыз, анда эмне кыласыз? Ушундай учурларда сиздин жердештериңиз эмне кылышат?
Сиз өз ден соолугуңузду кандай баалайсыз? Бир жыл мурунку абалга салыштырмалуу, ден соолугуңуздун абалы кандай өзгөрдү? Жакшырдыбы же начарладыбы

VI. Казакстанга болгон миграция жана интеграция

Канча убакыттан бери Казакстанда жашайсыз (кыска мөөнөткө мекениңизге чыккан сапарларыңызды эсепке албаганда)? Жумушуңузда кайсы тилинде сүйлөйсүз? Жумушта орус тилинде иштеп үчүн жана баарлашуу үчүн билимиңиз жетишпүүбү?
Катталуу учурунда көйгөйлөр жаралдыбы, ал көйгөйлөрдү кантип чечтиңиз?
Казакстанда жашоо боюнча сиздин келечектеги пландарыңыз кандай? Казакстандын жарандыгын алууну каалайсызбы?

Кыргызстан (2015 ж июль айында) Евразия экономикалык биримдигине кирген соң сиз үчүн Казакстанда иштеп жана жашоо жеңилдедиби)? Кандай жеңилдөөлөр байкалууда?

V. Балдар

Эгерде 17 жашка чейинки (17 жашгагы) балдарыңар силер менен Казакстанда жашаса, анда алар бул жакта мектепке, балдар бакчасына барышабы? Эгерде мектепке же балдар бакчасына барышса, анда аларды орноштурууда кыйынчылыктар жаралды? Эгерде балдарыңар силер менен бул жакта жашашса, бирок мектепке же балдар бакчасына барбаса, анда эмне үчүн барышпайт? Жалпысынан алгында, сиз бул жакта иштеп жатканда, балдар менен Казакстанда бирге жашоо канчалык оор? Сиздин туугандарыңыз жана мекендештериңиз кандай кылат, алар Казакстанга балдарын өзү менен алып келишеби? Балдар менен бул жакта болуу канчалык оор? Кандай көйгөйлөр жаралат?

Суроолорубузга жооп бергениңиз үчүн ыраазычылык билдиребиз!

Тиркеме 5

Россиядагы эксперттер үчүн суроолордун тизмеси

Сиздин көз каршыңыз боюнча Кыргызстандан Россия Федерациясына жөнгө салынбаган эмгек миграциясынын кандай тобокелдиктери бар?

Кыргызстандан РФсына мыйзамдаштырылбаган мигранттардын санын кантип азайтууга болот?

2015 жылы КР ЕАЭБке кирген соң Россия Федерациясынын учурда иштеп жаткан мыйзамдарынын чегинде кыргызстандык мигранттардын эмгек келишими жок же эмгек келишимдин катоосу жок иштөө тартиби өзгөрдүбү?

Эмгек мигранттар үчүн жагаган жери боюнча каттоо системасы канчалык деңгээлде эффективдүү жана алар үчүн ал кандай иштейт? Ал системаны жаңылоо керекпи жана ал кандай түрдө болушу мүмкүн?

Кыргызстан ЕАЭБке кирген соң, Кыргызстандан Россияга акча табуу максатында барган эмгек мигранттарынын өз укуктарын коргоо мүмкүнчүлүктөрү, сиздин көз каршыңыз боюнча көбөйдүбү? Ал өзгөрүүлөрдү кантип байкоого болот?

Кыргызстандан Россияга барган эмгек мигранттарынын укуктарын эффективдүү жактоо үчүн кандай чараларды жана ыкмаларды колдонуу керек? Азыркы учурда иштеп жаткан ыкмаларды кантип жаңыртууга болот жана аларды ким аткарууга тийиш?

Кыргызстандан Россияга барган эмгек мигранттарынын саламатын сактоо кызматтарында жеңилдиктер байкалдыбы?

Сиздин көз каршыңыз боюнча, Кыргызстандан Россияга барган эмгек мигранттарынын миграция учурунда чогулткан эмгек стажына карата пенсиялык салымдары жана пенсия алуусуна байланышкан суроолордун чечилүү жагдайлары кандай?

Кыргызстандык эмгек мигранттардын балдарын Россия мектептеринде окутуу маселеси кандай чечилип жатат жана мигранттардын балдарынын билим алуу укуктары кандай аткарылып жатат?

Кыргызстандык жарандар үчүн Россияга кирүүгө тыйуу салуу (“кара тизме”) маселери кантип чечилип жатат?

Сиздин оюңуз боюнча, Кыргызстандын ЕАЭБке кирүүсүндө эмгек мигранттар дагы кандай пайдалуу жактарын сезишти жана мигранттар ал өзгөрүүлөргө кандай баа беришет?

Тиркеме 6

Казакстандагы эксперттер үчүн суроолордун тизмеси

Сиздин көз каршыңыз боюнча Кыргызстандан Казакстан Республикасына жөнгө салынбаган эмгек миграциясынын кандай тобокелдиктери бар?

Кыргызстандан Казакстан Республикасына мыйзамдаштырылбаган мигранттардын санын кантип азайтууга болот?

2015 жылы КР ЕАЭБке кирген соң Казакстан Республикасынын учурда иштеп жаткан мыйзамдарынын чегинде кыргызстандык мигранттардын эмгек келишими жок же эмгек келишимдин катоосу жок иштөө тартиби өзгөрдүбү?

Эмгек мигранттар үчүн жагаган жери боюнча каттоо системасы канчалык деңгээлде эффективдүү жана алар үчүн ал кандай иштейт? Ал системаны жаңылоо керекпи жана ал кандай түрдө болушу мүмкүн?

Кыргызстан ЕАЭБке кирген соң, Кыргызстандан Казакстанга акча табуу максатында барган эмгек мигранттарынын өз укуктарын коргоо мүмкүнчүлүктөрү, сиздин көз каршыңыз боюнча көбөйдүбү? Ал өзгөрүүлөрдү кантип байкоого болот?

Кыргызстандан Казакстанга барып иштеп жаткан эмгек мигранттарынын укуктарын эффективдүү жактоо үчүн кандай чараларды жана ыкмаларды колдонуу керек? Азыркы учурда иштеп жаткан ыкмаларды кантип жаңыртууга болот жана аларды ким аткарууга тийиш?

Кыргызстандан Казакстанга барган эмгек мигранттарынын саламатыгын сактоо кызматтарында жеңилдиктер байкалдыбы?

Сиздин көз каршыңыз боюнча, Кыргызстандан Казакстанга барган эмгек мигранттарынын миграция учурунда чогулткан эмгек стажына карата пенсиялык салымдары жана пенсия алуусуна байланышкан суроолордун чечилүү жагдайлары кандай?

Кыргызстандык эмгек мигранттардын балдарын Казакстанга мектептеринде окутуу маселеси кандай чечилип жатат жана мигранттардын балдарынын билим алуу укуктары кандай аткарылып жатат?

Сиздин оюңуз боюнча, Кыргызстандын ЕАЭБке кирүүсүндө эмгек мигранттар дагы кандай пайдалуу жактарын сезишти жана мигранттар ал өзгөрүүлөргө кандай баа беришет?

Тиркеме 7

Эксперттердин тизмеси

	Москва	
1	Зайончковская Жанна Антоновна	РИАнын элдик чарбалык миграцияны прогноздоо жана анализдөө институтунун лабораториясынын жетекчиси, география илимдеринин кандидаты
2	Сулаймонов Химат Мухтарамович	Медициналык борбор, врач-кардиолог, Медицина илимдеринин кандидаты
3	Жашыруун серепчи	ЕАЭБ тармагындагы чиновник
4	Тополонов Бакыт	Кыргызстандын Москва шаарындагы мусулмандар дин башкармалыгынын өкүлү
5	Каримов Ренат Исмагилович	Эмгек мигранттардын БКнин Профсоюзунун жетекчиси
	СПб	
6	Абашин Сергей Николаевич	Санкт Петербург шаарынын Европа университетинин антропология факультетинин профессору, өздүк профессор (профессура British Petroleum), тарых илимдеринин доктору
7	Якимов Андрей Николаевич	Этникалык азчылык менен, эмгек мигранттарына билим берүү жана социалдык долбоорлорду өнүктүрүү боюнча Кайрымдуулук фондунун серепчиси (БФ «ПСП-фонд»)
	Екатеринбург	
8	Вандышев Михаил Николаевич	Теория жана социология тарыхы кафедрасынын доценти ИСПН УрФУ, социология илимдеринин кандидаты
9	Гришин Леонид Александрович	РОО «Уральский дом», төрага (Заречный шаары, Свердлов область)
	Астана	
10	Казмеркевич Пётр	Казакстандагы Эл аралык миграция уюмунун жетектөөчү адиси
11	Исмаилов Шавкат Абдуллаевич	«Кыргызстан-Астана» коомдук бирикмесинин төрагасы
12	Шенк Карес	Назарбаев атындагы университеттин саясий илимдеринин доценти
13	Ахметжанова Алтынай	Казакстандагы Жарым Ай долбоорунун координатору
	Алматы	
14	Деловарова Лейла Федоровна	Казакстан Улуттук университетинин БУУ борборунун мүдүрү, доктор PhD
15	Савин Игорь Сергеевич	Казакстандагы Эл аралык миграция уюмунун серепчиси, тарых илимдеринин кандидаты
	Шымкент	
16	Есимова Айгуль Бегеновна	Түшүк Казакстан Мамлекеттик педагогикалык университетинин коомдук дисциплиналар жана Казакстан тарых кафедрасынын доценти, тарых илимдеринин кандидаты
17	Жашыруун баарлашуу	Эмгек мигранттарына укуктук жана социалдык жардам көрсөтүүчү коомдук уюмдун юристи